Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DANSKE HJEM

ved århundredskiftet

TREDIE SAMLING

HIRSCHSPRUNG

DANSKE HJEM

VED ÅRHUNDREDSKIFTET

UNDER REDAKTION AF

TOVE CLEMMENSEN

TREDIE SAMLING

H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

KØBENHAVN MCMLI

Omslagstegning af Kai Rich

Copyright 1951
by
H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

FORORD
Af museumsassistent ved Nationalmuseet fru Tove Clemmensen 7

ET DYRLÆGEHJEM
Mit barndomshjem i Farsø. Af forfatterinden fru Thit Jensen 9

EN HOFEMBEDSMANDS HJEM
Hofchef Ludvig Castenskiolds hjem på Christiansborg Slot. Af godsejer Fr. Castenskiold 34

ET LÆRERHJEM I PROVINSEN
Overlærer C. Steinckes hjem i Nykøbing Sjælland. Af fhv. justitsminister K. K. Steincke 48

ET SKOVRIDERHJEM
Forstråd C. H. Schrøder på Rørdam. Af fru Marie Elisabeth Schrøder .. 68

ET KUNSTNERHJEM
Maleren Otto Haslunds hjem. Af Ole Haslund 83

ET EMBEDSMANDSHJEM PÅ GRØNLAND
I kolonibestyrerens bolig. Af fhv. kolonibestyrer, konsulent Poul Ibsen .. 93

ET REDAKTØRHJEM I PROVINSEN
Redaktør M. Vogel-Jørgensens hjem i Svendborg. Af redaktør T. Vogel-Jørgensen 111

ET MUSIKER- OG BILLEDHUGGERHJEM
Komponisten Carl Nielsens og billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsens hjem. Af malerinden fru Anne Marie Telmányi 135

ET UNDEROFFICERSHJEM
Hos stabsofficiant Hans Peter Petersen i Viborg. Af fhv. direktør for Grønlands Styrelse Knud Oldendow 149

ET SKUESPILLERHJEM
Kgl. skuespiller Olaf Poulsens hjem i København og Fredensborg. Af skuespillerinden fru Karen Poulsen 180

Af hensyn til bogens enhedspræg er de enkelte forfattere gået ind på at benytte den nye retskrivning med mindre afvigelser, selv om de pågældende i deres øvrige litterære produktion anvender en anden. *Red.*

Forord

Første bind af »Danske Hjem ved Aarhundredskiftet« udkom i 1947 redigeret af daværende landsarkivar, dr. phil. Povl Bagge og fulgtes i 1949 af en ny samling memoirer under samme titel og redaktion. Da dr. Bagge blev udnævnt til professor i historie ved Københavns Universitet blev det ham umuligt at få tid til at forestå udarbejdelsen af endnu et bind, og Hirschsprungs Forlag opfordrede derfor undertegnede til at påtage sig opgaven. Da jeg i min litterære produktion og ved mit arbejde på Nationalmuseet netop beskæftiger mig med »det danske hjems kulturhistorie«, sagde jeg ja til forlagets anmodning. Som museumsmand bliver man snart klar over, hvor hurtigt en tidsalder og dens ejendommeligheder går i glemme, når det drejer sig om emner som et hjems indretning og måden at leve på i det daglige, og det er derfor af stor værdi, synes jeg, at disse tidsbilleder fra vidt forskellige sociale og økonomiske milieuer nedskrives. Iøvrigt får man ved en samling memoirer af denne art ikke blot et kulturhistorisk interessant tværsnit af det danske samfund i tiden før de to verdenskrige, fortalt på en levende og fornøjelig måde, men i tilgift lærer man et antal personligheder at kende, hvis skæbne og tanker i sig selv er af betydelig interesse.

Dette tredie bind af »Danske hjem ved århundredskiftet«, som hermed foreligger, er tilrettelagt efter samme principper som de to foregående; alligevel virker bogen anderledes end sine forgængere, fordi nye milieuer er beskrevet og andre forfattere har behandlet emnet. Også de enkelte afsnit er indbyrdes meget forskellige. En fortæller fæstner sig særlig ved det tidstypiske, en an-

den ser mere subjektivt på barndommens oplevelser, én lægger vægt på sociale spørgsmål, en anden på omtale af interessante personligheder, som færdedes i hjemmet o. s. v. Men netop disse forskelligheder skulle jo bevirke, at fremstillingerne ikke kommer til at virke ensartede og skematiske. Et hjem er jo først og fremmest et grosted for mennesker, og ligesom de indtryk, der indsuges i de unge år, veksler fra person til person, må minderne herom få en skiftende farve. Eet synes dog at være fælles for alle disse erindringer, nemlig den stærke kærlighed til forældre og hjem og den glæde, hvormed man tænker tilbage på barndomstiden.

Tove Clemmensen

Et dyrlægehjem

Af forfatterinden Thit Jensen

Det er søndag morgen. Sol flyder i strømme ind gennem vinduerne og forgylder gulv og vægge, brunmalede, nyfernisserede gulve, som før var hvidskurede og sandstrøede. En forstandig moder fandt ud af, at det var tåbeligt at kræve børn påbudt idelig varsomhed: gå forsigtigt, træk ikke snavs ind fra haven, tag skoene af før du kommer ind og ifør dig lasede tøjsko, pigen har et slidsomt arbejde med at skure igen efter jer dag ud og dag ind, hendes knæ kan tage skade.

De hvidskurede gulve var festlige at se på, det skal ikke benægtes, men en uhyrlighed at holde, og netop ved århundredskiftet gik de af mode, til lise for både piger og unger, der nu kunne rende ud og ind, hver gang de skulle råbe på mor, og det var ofte. Gulvene skulle nu kun tørres efter med en våd klud. Nye tider, nye skikke, nogle gode, andre ringe.

Søndagssolskinnet blænder. Det var rigtig troværdig sommersol den gang, vedvarende, pålideligt den hele ferie igennem ... dog afbrudt af ærketorden, altid om natten. Hele familien purres ud, klædes på som til evakuering, hvis lynet slår ned, for så brænder hele det sommertørre hus som en fakkel. Brandvæsen kendes ikke, vand kan kun faas fra den dybe brønd, men det går langsomt at vinde blot en eneste spand op, faren er overhængende, kun Gudfaders bevågenhed kan redde hjemmet. Husfaderen kommer med sit lille jernskrin, hvor de vigtige dokumenter forvares og de få rede penge. Moder samler sin store børneflok sammen om sig, et par af de mindre børn er så rædde, at de som kyllinger gemmer sig under hendes skørter, talrige skørter som moden bød, op til fem foruden uldklokke og bommesiskørt. Man har at være højtidelig stille og ikke ved utidig munterhed eller beundring for det strålende fyrværkeri i mørket friste de onde magter til magtmisbrug. Dog er der en stor pige, mig selv nemlig, som reagerer på

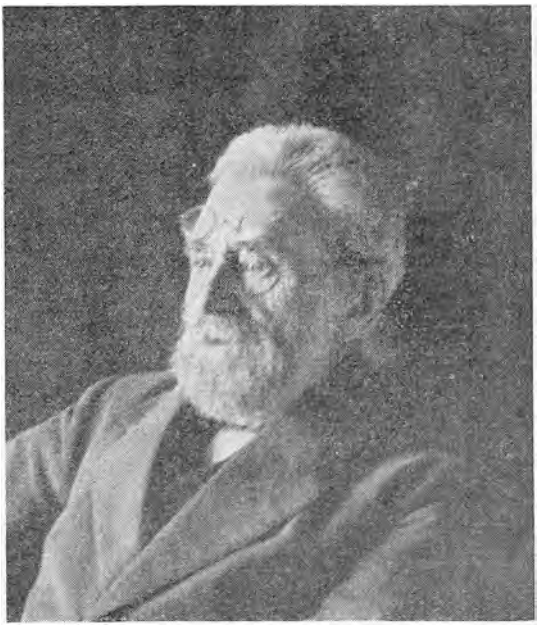
utilbørlig måde, jeg må le og strø brandere om mig og påkalder hele familiens forargelse. Tilsidst må jeg gemme mig i en mørk sidestue, stille mig op ved vinduet, hikke af latter og parlere vittigheder med englene, som ustandselig glipper så sjovt med øjnene, når lynene krydser himmelhvalvet. Jeg føler mig skyldbetynget, for jeg vidste først længe efter, at det er min måde at reagere for luftens elektricitet. Endnu ler jeg i tordenvejr.

Men det er altså sommersøndag, solen skinner alle havens blomster og blade endnu en gang festligere, det er ikke til at tage fejl af, at det er søndag, solen ved det, køkkenet ved det, ud fra de åbne vinduer strømmer hen over haven den lifligste duft af kalvestegen i ovnen. Min fader er dyrlæge, han er den, der udvælger stegen, den har en sødme og en aroma, som steg aldrig senere kunne få, efterhånden som kreaturerne fodredes kunstigt, det gjorde de ikke den gang, jorden fik ærlig gødning, køerne åd græs, saftigt godt græs, mælk og smør og kød kom fra naturens ædle bryst. Pinsesøndag udmærkedes med den første lammesteg, og en dreng med bløde, brune fløjelsøjne, som er moders yndling, får uden protest det ypperste stykke, den brunstegte delikate lammehale.

Langs den kalkede køkkenvæg står en lang række børnesko, nypudsede med hele snørebånd, alle aldre er repræsenterede, parat til ungerne, når de en efter en kommer søndagsklædte fra sovekammeret, hvor store søster har vasket dem under højlydt protest, nok er det søndag, men derfor behøver man da ikke ligefrem at skrabes bag ørerne og få håret redt glat som en våd kalot.

Hjemmet opdrager en vrimmel af børn. Det er der i alle hjem, undtagen hos lægerne rundt om, men det er der ingen, der ræsonnerer over, for det er alene Gud som bestemmer, hvor velsignede forældre skal være. Der er absolut ingen, der betvivler Guds uransagelige visdom i alt, også i børneavl. En mængde traditionelle fyndord bestyrker denne tro: »Gud giver ikke flere børn, end forældre kan forsørge«, »Hvor der er elleve børn, er der også plads til tolv«.

Foran kalkvæggen står en lille purk og graver med fingrene ind i kalken. Med udmærket appetit spiser han den løsrevne kalk. Et kor af barnestemmer råber på mor; alt hvad der sker, skal kaldes frem for moders domstol. »Mor, mor, Axel spiser muren.«

Distriktsdyrlæge H. Jensen (Ca. 1920).

Moder kommer løbende, for moder løber altid, hun kaster et ilsomt blik på misdæderen og henkaster til sladderhankene, inden hun løber igen:

»Så trænger Axel nok til kalk.«

Børneflokken er ganske beroliget, moder har sagt sit visdommens ord, så gør det ikke noget, at Axel spiser muren.

Børneflokken i alle størrelser spreder sig ud over tidens legeplads, som er landevejen, hvor alle landsbyens børn samles for at fremvise hver sit søndagsskrud, pigerne nystrøgede forklæder og flagrebånd fra hatten, drengene toradede jakker som små rumpeforkølere. Der er ingen fare for at blive kørt over, for biler eksisterer ikke, kun cykler, som er til uhyre forargelse, for de skræmmer hestene. En bondemand kommer kørende med hele familien til kirke, men han ved, hvor der er børnekomsammen og holder sine velstriglede heste i stramme tøjler. Et par af de større børn råber om lov til at køre med, det er dem, der går til konfirmationsforberedelse, og så er det uudtalt moral at de viser sig hver søndag i kirken.

Fader går aldrig i kirke. Det er der ingen, der bebrejder ham, end mindre kritiserer, han er det ophøjede væsen, man i tavshed anerkender som overhoved. Man har aldrig hørt ham sige et usandt ord, aldrig talt nedsættende om nogen, han har ganske lyseblå øjne, som kan se en ned i jorden med et eneste isblåt blik, og man ved, at man kun langsomt forvinder det. Et af pigebørnene slipper nogle hånlige ord om kristendommen ud af sin barnagtige lille mund, hun oplever netop dette stille isblik og en lille smallæbet sætning:

»Kan *du* sætte noget bedre i stedet for.«

Så spottede hun ikke mere.

Fader giver efter for moders indtrængende bøn om at købe et klaver, for døtrene skal lære at spille, slet ikke fordi de er musikalske, men det anses for dannet. Af sine sparsomme midler køber han et brugt flygel, men han giver med det samme ordre til, at skal pigebørnene lære at spille, så skal de også lære at stå for en storvask. De får lært det med storvasken, udmærket endda, men spilleriet bliver ikke netop til kunst, dog kan de akkompagnere brødrene, der synger.

Moder går heller aldrig i kirke. Hun har ikke tid, siger hun. Det lyder særdeles rimeligt, og det siges der ikke noget til, desuden er en moder på de tider hævet over kritik. Senere får man årsagen at vide, hvorfor hun brød med det passende, der ellers nød hendes kvindelige respekt. Hun havde fået endnu et barn og gik som skikken var, en art uskrevet kirkelov, første gang til kirke efter forløsningen. Hun skulle blive stående ydmyg lige indenfor kirkedøren, indtil præsten med prædikenbog i hånden gik ned til hende og »læste hende ind i Guds hus«. Der var den tro den gang, at en kvinde var »uren« efter en fødsel; først når hun var »læst ind som ren«, turde hun indgå i kirken.

Jeg var som lille pige i kirke netop den dag, jeg så min mor stå dernede ved døren, og noget i mig oprørtes instinktmæssig, så lille som jeg var. Indtrykket har aldrig forladt mig ... ligeledes når jeg så bønderkonerne med salmebogen fint omvundet med et rent lommetørklæde gå netop to skridt efter deres mænd til kirken.

Men det blev sidste gang, min moder satte sine ben i en kirke. Hun forklarede selv vor gamle præst sine grunde: »Skriften siger, jeg skal føde børn, da kan det ikke være en uren handling. Jeg

Fru Marie Jensen efter maleri udført af hendes søn Hans Deuvs. (Ca. 1920.)

betragter det ikke selv som urent, derfor lader jeg mig ikke mere byde den slags. Præsten var fredsommelig og forstående, han sagde blot: Så lad være, fru Jensen. Han fik sit bitre knæk, da Indre Mission brød igennem, den oprørende Harboøre-Affære kom netop da pastor Anton Jensen talte i forsamlingshuset; han syntes en god kristen, så man forstod aldrig, hvorfor han blev afskediget og åndelig lemlæstet gennem Indre Mission. Det ville ikke være sket nu, han kom skæbnesvangert for tidligt med sit frisind.

Min moder må åbenbart ikke have været alene med sin kolde forargelse over skikken med at læses »ren« tilbage til kirken, for begrebet »kirkegangskone« faldt bort hurtigt efter.

Min moder var en opsætsig natur, men hun var altfor klog til at lade den komme frem; hun havde mange børn, der skulle i vej, det gjaldt om at gå forsigtig med dørene. Men kom hendes selvstændige tankegang til syne, så var den så ædende sikker, at der ikke var noget at tage fejl af. Uhyre sjælden fik hendes børn korporlig tugt, det var ikke nødvendigt. Hun havde de skønneste

spansksorte øjne, så varme, at mænd forelskede sig i hende, selv da hun var gammel, men blikket i de sorte blanke øjne skabte den selvfølgelige lydighed, som er al opdragelses kerne. Det er muligt, jeg tager fejl, men jeg tror ikke, der i nutiden findes personligheder som ved århundredskiftet. Så mange forskellige meninger er rodede sammen, at der ikke mere kan blive noget helt menneske. Den gang havde forældre få og enkle grundprincipper, de anvendte i opdragelse. Du skal være ærlig, sædelig og en god borger i dit land, du skal helst også være et godt menneske, men du må godt hade Tyskland! Min fader var en undtagelse, han kunne ikke hade, men min moder kunne des intensere. Krigen fra 64 sad som en giftig brod i de allerfleste menneskers sind. Et lille eksempel. Jeg var med min fader, en dag han var i praksis på en stor herregård. Vi sad og drak kaffe, da der kom på tale bekendte, der havde været i Italien, en læge og hans familie. Han var en nat kaldt til en syg tysker på hotellet. Jeg kan ikke huske, om han gik til patienten eller ikke, men diskussionen drejede sig om, hvorvidt det var hans pligt; uden hans hjælp ville tyskeren måske dø. En ældre datter af huset afgjorde diskussionen kort og fyndigt: »Hvad gjorde så det, om han døde, der er tyskere nok.«

Det var den almindelige indstilling, som aldrig mildnedes hos de gamle, de tog den med i graven.

Min fader var en stilfærdig distriktsdyrlæge med en vidtomspændende praksis. For den store statsløn af 600 kroner om året havde han påtaget sig den pligt at køre ud i al slags vejr, ofte for ingenting, for den daværende fisker- og husmandsbefolkning var fattig. Hvor intet er, har kejseren tabt sin ret, sagde han overbærende, hans humanitet var større end hans egen trange tilværelse, han gav hellere end han tog. Al offentlig hjælp, eller som det den gang hed: »fattighjælp«, ansås af alle, rige som fattige, for en ubærelig skam, det var enhvers ære at kunne sørge for sig og sine. Skriften sagde jo: »Gud lægger ikke større byrder på mennesker, end de kan bære.«

Religion spillede på en ganske anden måde ind i menneskers praktiske liv end nu, den var virkelig en hjælp i modgang. Også den kristelig prægede hjælpsomhed var en realitet, i hjertets diskretion bragtes fødemidler til en ramt familie, som for eksempel havde mistet sin eneste ko, som hele børneflokken levede af. Sjæl-

Dyrlægeboligen i Farsø ca. 1893. Fra venstre ses fru Marie Jensen, Johannes V. Jensen med studenterhue og fire af de mindre søskende, bag dem en kusine, dyrlæge Jensen med sin yndlingshund på armen, Thit Jensen ved sin cykle, hendes broder Andreas og længst til højre Stine, af familien kaldet »husassistine«.

den pralede nogen af sin tyste gavmildhed. Det vakte almindelig beundring, da en fjortenårs husmandssøn førte en god ko hjem til sine nødstedte forældre, han tjente den af som forkarl i to år.

Det var en uskreven lov, at mennesker var flittige og sparsommelige, så de kunne lægge noget op til alderdommen. Det var simpel moral. Havde man ikke ligget nogen til byrde, mens man stred dagenes strid for brødet, så skulle man heller ikke ligge nogen til byrde, når alderen tvang en til at gå i stå. Desuden havde man allerede den gang set tilstrækkeligt til, hvad det betød at overlade sin gård til søn eller svigersøn og selv »komme på aftægt«. Det kunne endda gå for den gamle kones vedkommende, for hun var barnepige for de små børn, men manden, som før var den bydende, blev nu den lydende under gårdejeren, han måtte arbejde som underkarl og ofte høre brutale befalinger. Så det gjaldt i høj grad om at kunne sørge for sig selv, også når man blev gammel.

Det var den almindelige tankegang fælles for alle. Det var den gang et lands velstand byggedes op, som senere tiders humanitet

forødte. Og den vil aldrig genopstå, for de egenskaber, som byggede op, flid og sparsommelighed, er sat over styr med alt det øvrige.

Almindelige menneskers fordringer til livet var uendelig nøjsomme. En kones brudekjole var hendes festdragt, så længe hun levede, men under den bar hun op til otte skørter, foruden uldklokke og bommesiskørt. Det var anset for noget i retning af usædeligt at være slank. Jeg hørte ved en lejlighed strenge gamle bondekoner gå i rette med en ung hustru, fordi hun var så tynd. »Jamen, jeg er jo ikke tykkere,« sagde hun undskyldende. »Så kan du vel tage skørter på,« ivrede en af konerne med alvor.

Det meste de bar var forarbejdet hjemme. Hun og pigerne klippede fårene, kartede, spandt, vævede eller strikkede alt dækketøj til huset, sit eget kjolestof og det svære stof til mandens gangtøj, som også blev syet i hjemmet. Du almægtige, hvor det lugtede svedigt, når det blev gammelt, yderlig tilsat lugt af stald. Om foråret blev det luftet ude, men var det vedvarende regn, kunne man finde på at lufte det i kirken i de dage, hvor den ikke var i brug.

En vandrende sypige kom og syede. Mands- og kvindetøj. Syede de større børns tøj om til de mindre, ofte fik en lillesøster eller lillebror aldrig et nyt klædningsstykke før sin konfirmation. En skønne dag kom sypigen med det utrolige, det aldrig før sete: *En symaskine*. I den første tid nægtede husmødrene simpelthen at lade sypigen anvende den. Sømmene holdt ikke syede på maskine, og tøjet sad ikke så godt, som når det var syet i hånden ... hvad det forresten heller ikke gjorde. Sypigen vågede selv over det dyrtkøbte monstrum, noget der var for tykt måtte ikke anstrenge maskinen, og hendes unge medhjælper betroedes ikke til andet end at bære den i et uldklæde.

Men snart opdagede husmødrene, at det gik hurtigere med maskinen, man behøvede ikke at have hende mere end det halve antal dage, hvilket var billigere, og derved sejrede maskinen. Syersken fik kost og logi og 50 øre om dagen. Var manden i gården et venligt menneske, så spændte han for og kørte maskinen med syerske og hjælper til næste gård.

Denne sypige var den eneste avis, kvinderne læste. En mængde menneskeviden fik jeg gennem denne barske kvinde, der opsugede

en hel egns ondt og godt og skånselløst bragte det videre. Hun fyldte mig med en masse lokale spøgelseshistorier, gårde, der måtte flyttes, for hver aften gik en kvinde forbi vinduerne, en klinke faldt, spøgelsets trin lød op ad trappen til kornloftet, trin hen over loftet ... og så et bump, der skulle sige så meget som at nu havde hun hængt sig, hvorfor vidste Kan'Kestin ikke. Eller om det lille øde krat ved skolevejen, det havde Kan'Kestin selv set ved nattetide, så kom der rullende en rund sæk ud af krattet, og det sprællede noget så forskrækkeligt i sækken, så hun og medhjælperen rendte »hvirreløst« ud over mark og stok og sten. Hvad det var, vidste Kan'Kestin ikke, men det var »løwend« (levende), det var det nu. Hvad det råbte, vidste hun ikke, det var heller ikke alt, Kan'Kestin vidste. Men mærkelig syntes det mig dog mange år senere, da det lille øde krat blev brændt af og føjet til en have, da fandt man en sæk med to sammenbundne skeletter i, som lå gravet dybt ned i jorden.

Hun var syerske for alle, store og små hjem, også på de store herregaarde, hvor hun før maskinens tid syede døtrenes balkjoler med snese af smalle garneringer rundt en tylskjole, syede millioner af sting i hånden, for 50 øre om dagen. Og det kunne aldrig gå hurtig nok, for herregårdsfruen ønskede hende snarest mulig af gårde, hun ansås farlig for både mænd og voksne sønner, der fandtes jo ikke stort udvalg af udskejelser for landbrugets mænd.

Hun var en af de meget få piger, som fik »uægte« børn. Ængstelsen for hendes nærværelse, hvor der var mænd, kunne sådan set begrundes. Kan'Kestin fik hele tre børn. Måske var det heller ikke let at bevare sin dyd under så omflakkende et levned. At hun blev tålt, ja i god tid bestilt til ærbare hjem, var alene fordi hun var en hurtig og ferm syerske, der aldrig hvilede, aldrig sov til middag. Med sine 50 øre om dagen forsørgede hun samtlige sine faderløse børn, hun opgav aldrig sine medsyndere.

Mændene holdt avis. Og læste den. Oftest dog gemt hen til om søndagen, det var spild af den kostbare tid, som man skyldte arbejdet med jorden. Tung hedejord skulle pløjes under kultur. At indvinde jord var det andet evangelium, undertiden vigtigere end det første, som man hørte i kirken. Jord er nu engang jord, det er den værdi, man føler under sine fødder. En grænseløs skam

var det, hvis en mand »gik fra gården«, skam for hustru og børn og hele slægten. Der hørtes ingen blødsøden snak om uheld, det tilskreves alene, han ikke havde passet sin dont, han var »en pjalt«.

I mange tilfælde holdt to eller flere mænd sammen en avis. Den kostede jo penge. Og om de fik nyhederne den ene dag eller den anden, gjorde ingen synderlig forskel. Nyhederne var jo sjælden af nogen betydning, de store typer var ikke opfundet den gang, og der var jo fred i verden. Man gik ud fra som en selvfølge, at noget så barbarisk og middelalderligt som krig var for altid afskaffet i kristne lande. Jeg husker, jeg en dag spurgte min fader: »Tror du aldrig der kan ske noget i verden mere?« Hvad han svarede, kan jeg ikke huske, men han var nok som alle andre på de tider overbevist om, at krige var et passeret stade i udviklingen.

Nu var det bare at passe sin bedrift, berige sig selv og landet, hårdt var der kæmpet for brødet, det var om at gøre at bevare og udvide. Det var med skinnende øjne, min kæmpehøje onkel så sine afgrøder bugne på fordums gold hede ... men hans kone havde aldrig tid til at rede sit hår før om søndagen, når hun skulle i kirke. De kom ikke sovende til deres velstand, hverken mand eller kvinde. Men det hed sig altid: »*Han* fik en god gård ud af en simpel hedejord«. Og da hun sad udslidt og gigtbrudt ubevægelig i en halmstol, sagde han selv om hende: »Ja, Gjatre, hun er en ulempe.«

Helt ind mod landsbyens huse strakte sig hedens vajende lyng, brudt af den viftende, fjerduskspinkle, guldgyldne gyvel, og »skaller«, det var åbne pletter, der bar store saftige tyttebær. Horder af børn sendtes ud at plukke store kurve fulde til syltning, en forstandig moder gav dem et lille kræmmerhus »brystsukker« med, for havde de først fået et bolche i munden spiste de ikke bærrene. Ikke fordi de ikke måtte spise bær, der var nok af dem, men tyggede de sure bær hele dagen, blev deres tænder så sure, at de ikke kunne tygge brød, når de kom hjem.

Først pløjede en mand et stykke hedejord, så det næste, så det næste igen, udflyttere stiftede hjem, dyrkede korn og kartofler, anlagde haver og satte nye skarer af børn i verden. Hedens skønhed kunne ikke forsørge familier, så måtte den lidt efter lidt bogstavelig bide i græsset. Hus kom ved hus ... endogså spøgelsevejen

måtte give tabt. Det var en berygtet markvej, hvor der altid ved nattetide løb en gryntende so uden hoved, med tolv smågrise vrimlende om sig. Eller hvor man kunne risikere at møde *Jøwwen*, det gruelige ildædende slangedyr, og hver som ser den eller hører dens forskrækkelige latter dør uvægerlig. Dog ved ingen, hvordan den ser ud, ingen har endnu haft det vanheld at se den. Eller en lille mjavende uskyldig spøgelsekat lokker den i mørke eller tåge vandrende bort fra vejen, indtil de ikke mere ved, hvor de er, og må råbe af fulde lunger: Vis til by, vis til by,« til nogen finder den vildfarne ... som oftest ude i en mose.

Ad spøgelsevejen har jeg gået mangen aften, når jeg gik hjem fra mine veninder, og mit hjerte frøs af rædsel, jeg lyttede efter katten, jeg spejdede efter Jøwwen ... kun hvis jeg gående imod mig så en virkelig lyslevende mand, følte jeg mig bjerget ... nu ville jeg hellere møde Jøwwen ved aftentide på en øde vej end møde en ukendt mand. Jeg så hverken spøgelsekatten eller den hovedløse, men jeg så *det røde græs* for endnu længe efter århundredskiftet *var* græsset rødt der, hvor præsten hr. Mads måtte miste sin hals for Jørgen Lykkes svende. Måske er det rødt endnu, midt i opdyrkningen.

Derimod så jeg aldrig de to (eller tre) udødelige jomfruer som spøger på Taarerup mark. Historien om dem er således. To unge ubeskyttede adelsdøtre på Taarerup gård blev en nat krænkede af to adelige junkere fra Fredbjerg gård. Juleaften indfandt de to jomfruer sig for første gang i lang tid i Fredbjerg kirke, sort tilhyllede fra hoved til hæl. De gik lige op til alteret hvor junkerne og deres moder stod. Fra de folderige klæder fremtog de hver sin lange køkkenkniv og stak den til skæftet i hver sin krænkers hjerte. Junkerne døde på stedet, hvor de stod, foran alteret. Jomfruernes skæbne ved man ingenting om, kun at deres ejendom kom under Viborg bispestol, kirken konfiskerede den altså til straf for brøden imod helligdommen. Men det var ikke nok. Gennem århundreder, også helt ned i vor tid, går snakken, at de to jomfruer spøger på Taarerup gårds mark, de har lange slør, som flagrer efter dem, de løber frem og tilbage, jamrende med lange knive i hænderne. Ikke få har påstået at de har set dem i måneskin, men, påstår de, der er *tre*. Der er tre. Hvordan den tredie er kommet ind i billedet ved ingen og forsøger ikke at forklare det.

Min unge broder, som var maler, gik nat efter nat for at se dem, og han malede et billede af dem ... også med tre. Hvad han havde set, talte han aldrig om, men han troede i hvert fald på dem.

Men nu kommer det mærkelige minde for mit eget vedkommende. Beretningen fra den tid siger, at kirken, hvor den blodige gerning var foregået, blev lyst i kirkens band, ingen messe måtte holdes der, ingen gudstjeneste, hverken dåb eller begravelse, kirken skulle dø af sig selv. Og det gjorde den. Langsomt svandt den bort i grus.

Jeg kom gående sammen med et par af mine brødre ned mod Fredbjerg by. Jeg var for lille til at have hørt nogetsomhelst om den gamle historie. Men da så jeg kirkeruinen. Jeg ved at jeg så den. Som folkevisen siger: »byglam og tagfalden, med vinduesglugger uden glas, tomme som udstukne fiskeøjen«. Jeg glemte det aldrig. Senere, da jeg blev voksen, spurgte jeg de gamle i byen, om de havde set den kirkeruin oppe på brinken. De sagde nej, de mente at Fredbjerg fordums kirke havde ligget et helt andet sted. Men jeg ved, at den har ligget netop der. For jeg så den.

Jomfruerne spøger endnu ... for endnu er der dem, der tror det.

– – –

For salten alvor ærede mennesker på de tider ordsproget: Hvad der er sparet, er fortjent. Helt fra de kunne skønne, blev de nye generationer belært derom. Betal aldrig en anden for det, du selv kan gøre. De ældre gik i spidsen. I mit hjem holdtes der som de fleste steder kun en pige, det store hus kunne have haft brug for flere, men min moder havde hænder og fødder for fire. Min fader havde som ganske ung bygget sit eget hus. Tiden da kaldte det en urimelig hoffærdighed med *så mange vinduer*. Han sagde ikke, hvad han, klog som han var, vidste, at sol og lys er nødvendigt for menneskenes sundhed.

I det hus med de altfor mange vinduer fødtes altfor mange børn. Men da en lille datter døde, var det den ene for mange at miste, min moder bevarede dette barn akkurat ligeså nær sit hjerte til sin dødsdag som alle de levende.

Med alle de børn vrimlende om benene, altid en eller flere syge, krævende særlig pleje, gik min moder ... nej hun løb, jeg ser hende altid i fuldt trav fra stue til stue, med døren åben efter sig, for hun havde ikke tid til at lukke den. Hun var krøbling efter en

streng fødsel og bar en stor tung rygbandage, så drabelig som en hestesadel, uden den kunne hun overhovedet ikke støtte på benene. Trods den fik hun et nyt barn nøjagtig hvert andet år. Mange mødre fik et om året. Der var et mærkeligt sammenhold mellem fødekvinder, et slags frimurerskab, de fulgte forløbet hos hverandre fra dag til dag, fra måned til måned, deres styrke til at komme over det eller ikke overleve det, varsler, som de hovedrystende meddelte hinanden, et lille lys, som havde stået stille i havens mørke, det betød en for tidlig fødsel, hvor et foster endnu uden form ville blive gravet ned, dets lille sjæl, som ikke havde fået nogen krop, fik så Gudfader tage sig af.

Men efter en normal overstået fødsel kom de stimende med deres madkrukker, brogede veldrejede lerpotter som var til dette brug, hyllet smukt i et klæde. Der var hønsekødsuppe med runde kød- og melboller, søsterkage og altid svesketærte, og godt var det altsammen, den svækkede medsøster skulle genoprejses.

Ret ofte skete det dog, at fødekvinden intet fik, for hun døde. Hun havde født atten, nitten børn og gik væk med den sidste. Manden fik en ny kone og børnene blev sendt ud at tjene, hvor små de så var. Det var Guds vilje, og huhbav hvor man gøs for en sådan lod. Jeg stod en dag på en kirkegård og hørte præsten holde ligtalen over en sådan moder til sejsten, han anvendte som grundtekst: »Hun døde i sit kald.« Jeg stod og tænkte, at hans kald i hvert fald ikke var så krævende som den døde moders, for hende kostede det livet.

Kun en kort tid havde min moder hele to piger til hushjælp. Men det var ikke for hendes egen skyld. Efter hendes ønske kom min fader en dag kørende hjem med en stakkels pige, der lige havde udstået otte års tugthus for at have født i dølgsmål og ombragt fosteret. Knust og knækket modtog hun sin straf. De mindre børn i hjemmet så med gysen på den straffede, men børn glemmer hurtigt, Jacobe var en fortræffelig stuepige, der tålmodig slæbte om med et barn på hver arm, pudsede lamper, og af dem var der mange, hældte petroleum på hver morgen, ikke altid til min faders begejstring, for det skete jo, at den hånd, der havde rørt petroleumsdunken, kom i for nær berøring med hans morgenkaffe, og langmodig mumlede han, at petroleum var det billigste af alle krydderier, for der skal så lidt til, før det smages.

Vi havde privatlærerinde. Det havde de fleste hjem over folkeskolen, hvad der var til endnu mere besvær for en husmoder, i hvert fald for min, for hun tillod aldrig lærerinden at beskæftige sig med husholdningen, hendes pligt var at undervise, synge med drengene og lære pigebørnene at spille klaver, brodere og hækle blonder til undertøj, den slags købte man ikke. Lærerinder var meget blyge og vogtede strengt over deres rygte. En dag, da jeg hørte min moder i fødselsveer, spurgte jeg frøkenen om, hvor et barn kommer ud. Hun svarede sædeligt, at et barn kommer ud af skulderen. Jeg kan ikke sige, hvor længe jeg grundede over dette besynderlige problem.

Hun havde lige netop tid til sig selv til at gå en spadseretur, hvilket også undrede mig, næsten mere end noget andet, for det at gå bare for at gå uden noget ærinde eller mål forekom mig utilladeligt tidsspilde, jeg havde aldrig set nogen få lov til at gøre det før. Stillingen som privatlærerinde var det eneste tilladelige selverhverv for den dannede klasses døtre, undertiden blev de barbarisk udnyttede i deres pladser, hvor de sad fast som sommerfugle på knappenåle, for at rende af sin plads i utide var utænkeligt, man havde at holde ud til opsigelsesdagen. Hun måtte skure gulve, klippe fårene om efteråret, plukke bær af til syltning og tilsidst tigge om en anbefaling som duelig lærerinde.

Til alt held blev de fleste gifte, for de ugifte døtres lod var tragisk, »gammeljomfruen«, som måtte blive gående hjemme i en gift broders hus, tålt, men heller ikke mere, af en vranten svigerinde, pålignet arbejde, som hun ikke ville gøre selv. Jeg så en sådan tålt tante en dag, jeg var på besøg sammen med min moder, gammeljomfruen blev ikke bedt med til kaffebordet, hun sneg sig så ubemærket som mulig langs væggen og gjorde sig usynlig ind i sit lille usle kammer ud til skyggesiden i haven. Jeg fik et indtryk den dag, som jeg aldrig glemte, det var ved den lejlighed, ved det syn, at jeg satte mig for, at jeg ville blive selvforsørger, en lod som tålt gammel tante skulle aldrig blive min.

Hvor meget kvindens siden opståede selvhævdelse, der fødtes ved at drage lære af forkrøblede menneskeskæbner kan ingen måle. Mænd kaldte det hånligt emancipation, blåstrømperi, for de havde ikke den svageste følelse af, hvad der lå bagved kravet om retten til levebrød. Få nulevende kvinder ved om, hvor stor en

Thit Jensen som 14-årig sammen med sin mor i dyrlægeboligen i Farsø.

vinding det var for dem selv, når kvinder om ved århundredskiftet stred modigt for kvinders simple eksistensret . . . som for eksempel den ugifte lærerinde Pouline Worm, der kækt besteg en talerstol og af rasende mænd blev halet ned ved skørterne, noget så skamløst ville ingen mand se på uden at gribe ind. Og dog fortsatte hun sin stræben for kvinders ret til arbejde, egen indtægt, studier og stilling i samfundet. Det er faktisk det største, der er sket mellem de to århundreder, kvinden sprængte gammeljomfruen og gik ud i livet for selv at leve.

Min lærerinde havde haft til lærerinde selve Pouline Worm. På en vis måde er jeg åndeligt barnebarn af Pouline Worm.

Foruden den store børneflok, storvask, julebagning og alt det, et stort hus krævede, havde min moder at sørge for de to karle, som bistod min fader i hans vinterpraksis. Det var skik på den tid, at kreaturerne skulle vaskes rene i karbolvand hver vinter. Det var et strengt arbejde i kolde stalde, men det var en indtægt, som måtte tages med. Dertil havde han hvert forår talløse hingsteføl (plage), som skulle kastreres, det tog ham hver eneste søndagformiddag, for søndagene var de eneste tider, landmænd kunne

afse fra deres markarbejde til at bringe føllene til samlingsstedet. Bagefter drak de en øl for at fejre føllenes degraderede manddom. Den gang var det almindeligt, at en dyrlæge var et fordrukkent individ, enhver roman- eller skuespilforfatter, der behandlede en dyrlæge i sit produkt, fremstillede ham som en ærkedrukkenboldt. Mere eller mindre sandt. I hvert fald var min fader en herlig undtagelse fra reglen, han husede, som vi hans børn gudskelov alle har arvet efter ham, en uovervindelig aversion mod alkohol, af hvad art det være må.

Skulle lærerinden i juleferien foretage den lange besværlige rejse til Randers, hvor hun havde sit hjem, måtte min fader køre hende til en anden landsby, hvor der var poststation, her skiftede hun over i en dagvogn, i Hobro først kunne hun tage toget til Randers. Det var det meste af en dags rejse. Med undren så vi børn hende iføre sig panser og plade af aviser, hun længe havde samlet på, for der var koldt i både vogn, rute-postvogn og toget. Efterhånden kom der jernbane fra Løgstør til Hobro, saa kunne man nøjes med at køre til Østrup station . . . først langt ind i det nye århundrede kom jernbanen fra Ålborg til Hvalpsund færgested med station i selve vor landsby, Farsø. Så uhyre en omvæltning var disse jernbaner, at omegnens mænd undte sig tid fra deres arbejde til at stå og se på de første udgravninger, der førte hen over deres marker.

Ved samme lejlighed, under gravningerne, fandt man arner skjult i marken helt tilbage fra den sorte døds tid, endnu levede der uklare overleveringer om disse Himmerlands totalt uddøde landsbyer, endogså navnene.

Var min faders lange arbejdsdag til ende, og han var på hjemturen og længtes efter sine bøger og tidsskrifter, hvis der da ikke gik mænd med syge dyr og ventede på ham, for så måtte han fortsætte sin dag, så glædede han sig altid til at komme hjem, få noget varmt og se, hvad der var. Jeg har en mærkelig erindring fra den tid, jeg var da voksen. Jeg hørte atter og atter en ildragers klirren inde i hans kakkelovn, og i den tro, at han var kommet hjem, gik jeg ind i kontoret for at snakke med ham. Der var ingen fader. Ingen i det hele taget. Men kort tid efter kom han. Det skete så regelmæssigt, at jeg forstod der måtte ligge noget under.

En dag han lige var kommet hjem, spurgte jeg ham da: Hvoraf kommer det, far, jeg altid hører dig skramle ved din kakkelovn kort tid før du selv kommer? Han svarede: Jeg ved det ikke, min pige, men jeg kunne tænke mig, det er når jeg kan begynde at se hjem, kommer jeg til at tænke på: bare de nu har husket at fyre op i min kakkelovn, for enten skal jeg blande medicin, eller jeg ved, der ligger noget, jeg glæder mig til at læse, og så vil jeg jo gerne, der skal være lidt lunt.

Jeg tog mig det til indtægt, såsnart jeg hørte ildragerens skramlen gik jeg ind i kontoret for at forvisse mig om, at der var fyret op. Naturligvis måtte der ikke fyres fra morgenstunden, når han kørte bort, det var unødig spild af brændsel. Der blev for den sags skyld heller ikke fyret i loftsværelset, vi døtre delte, før om aftenen, når vi skulle i seng, om dagen kunne vi holde til i dagligstuen, hvor der altid var varmt. Et læs tørv kostede den gang to kroner for tusinde, hvert år fik vi 20.000, og de skulle slå til. Efterhånden blev tørvene skåret mindre, og vi måtte have 10.000 til, og så blev de dyrere.

Det var billigt at leve, men naturligvis jamrede husmødrene alligevel, når sukkeret steg. De vidste ikke, hvor godt de havde det. De kunne købe en eller to harer, eftersom de var mange til, en hare under fem pund kostede halvtreds øre. Købte de kød hos den kørende slagter, fik de altid »tilgift«. Jeg så min moder få i tilgift en stor oksetunge, en lammelever eller et par lammehoveder, det kunne da ikke falde en anstændig slagter ind at forlange penge for dyrets indmad. En femøres kage kostede fem øre og så var den så stor som en jævn krinoline, men det var ikke desto mindre en luksus med »købebrød«, for brød bagte man selv. Dog så jeg en dag min fader flotte sig. Alle børn, store og små, havde været mere eller mindre dødelig syge af difteri, og da kan kom ind fra sin praksis og for første gang så hele familien oven senge, lyste hans ansigt som et stjernehvælv, han havde ingen mistet under en epidemi, der totalt havde tømt hele hjem rundt på egnen. Hans glæde omsattes i femøreskager til hele huset.

Han købte også altid selv fisk ind, han var prekær med alle fødemidler, kan kom ind fra fiskevognen med et blikfad så fuldt af limfjordsrødspætter så levende, at de sprang over køkkenbordet. Men samtidig kom han med en almægtig hummer, som de op-

mærksomme fiskere tog med for at forære ham, de kunne ikke tænke sig selv at æde den slags uhyrer, det var ikke menneskeføde. Østers kunne man plukke op i Limfjorden saa meget man ville, men man gjorde det ikke, for det var heller ikke menneskeføde. Senere fik fiskerne lært at der var penge i »skabelonerne«, så gik hummerne via store opsamlingskuttere til Tyskland.

Med det nye århundrede forandredes både priser og gavmildhed.

– – – –

Når den lange slidsomme dag var til ende, samledes forældrene, lærerinden og få udvalgte venner, deriblandt en mærkelig snedkermester, som blev kaldt »Farsøs Edison«. Sammen med ham og en særling af en skolemester i nabosognet holdt min fader sine videnskabelige, religiøse og spiritistiske tidsskrifter, som han lod sine børn studere. Ofte gik bølgerne højt, lærerinden var ortodoks, snedkeren var kirkefjendtlig, fader var bibelstærk, og skolemesteren var original, min moder endelig var ligeså kirkefjendtlig som snedkeren. Det var svært for lærerinden at holde sin kristendoms rustning sammen om sig, navnlig fordi den radikale snedker løftede en høj og larmende latter, der virkede mere slående end alle argumenter. Moder var absolut ikke forhandlingsvenlig, hun sagde sine meninger, som om hun svang en pisk. Det var de mange hårde fødsler som lå bagved, hun følte det som en blodig uret, at kvinder skulle lide så meget og mænd ikke have andet end fornøjelsen. Hun tog det ikke så gemytligt som den gamle præstefrue, der kyndigt ville have bestemt, at mænd skulle føde hvert andet barn, for så blev der aldrig mere end tre . . . hvis det altså var hende der var begyndt med den første, manden den anden, kvinden igen den tredie, så var det bal forbi.

Husets store og små børn blev aldrig sendt ud, vi kunne høre hele debatten, hvis vi havde lyst, men Gud nåde os, hvis vi blandede os deri med et ord. Vor tid at tale var, når fader i sit kontor spurgte os om, hvad vi havde tænkt over det, vi havde hørt, om vi havde læst de engelske tidsskrifter, han havde givet os for, og hvor meget vi havde forstået . . . og tilsidst meget dæmpet, om jeg ville hente ham en ny bog på posthuset? Det forstod jeg. Når min fader ønskede sig en bog, for eksempel af Flammarion, så ønskede min moder nye sko til en af ungerne. Altså havde fader bestilt det

Thit Jensens ungpigeværelse i barndomshjemmet.

nye værk, som han ikke vovede at tale til moder om, det var en virkelig udskejelse, for han havde sagt til moder, at det fik vente med nye sko, det slog ikke til. Jeg var altid den der hentede posten, jeg skjulte den kriminelle bogforsendelse under lysthusbordet og gik igen. Tankefuld drev min fader om i sin botaniske forsøgshave, indtil han uset kunne lempe pakken ind i sit kontor.

Ak, en fader på de tider havde så få glæder, for det var der ikke råd til, der var ikke noget at misunde ham. Men en moder måtte først tænke på lebendige unger, der kunne blive forkølede i hullede sko. Jeg kunne forstå dem begge lige godt.

Det var ikke noget let hverv at være hustru. En mands ord var lov, en hustrus første pligt at være underdanig. Hun var det nu ikke altid, det skal indrømmes, men bag alt, hvad hun foretog sig, lå alligevel ængstelsen for, hvad ægteherren mente om tingene. Hun måtte bede om hver øre til husholdningen og ofte vrisses af med: Jamen det har du jo lige anskaffet, spiser du ligefrem tøjsnore? En ægtemand betragtede det som sit privilegium at være vranten, mest når det drejede sig om nødvendige ting til hjem og

børn. Vi betragtede det som et unicum af en ægteherre, da min fader bevilgede min moder to nye kjoler på en gang til hans broderdatters bryllup, en lysegrå og en mørkeblå af fineste uldstof. Hvordan en hustru bar sig ad med at få klæder i det hele taget, vil altid forblive mig en gåde, men jeg har til dato ikke glemt min moder i den nye lysegrå, hun var så henrivende som en spansk danserinde, så hustruer må vel have kendt de hemmelige veje til gemalens spenderhjerte. Selv tjente hustruer jo ikke en rød øre, men måtte som oftest høre at hun blev forsørget.

Op mod århundredskiftet skete der en bemærkelsesværdig forandring. Det forekommer mig nu, som om egnen vågnede op fra jorden her og saligheden hisset, de to eneste faktorer, der længe havde betydet noget.

Der kom åndelige rørelser fra alle sider. Først vil jeg mindes højskolerne. Egnens mænd drak til sanseløshed, og det ansås for mandigt. Selv de purunge konfirmandhvalpe, så drak de, hvis de havde noget at drikke for. Ellers måtte de nøjes med at simulere døddrukne, så først følte de sig som fuldvoksne mænd, de lod sig falde om, rablede utugtig snak af sig som virkelig døddrukne, eller i vidløshed voldtog de unge piger, der kom fra det månedlige folkebal, som kaldtes »Legstue«. Ofte skete det, at en mand drak gård og heste, indbo og marker op i fuldskab og endte på fattiggården med sin store familie.

Højskolerne forandrede dette drukkenskabens fysiognomi. Ungdom af begge køn stimede til højskole og kom hjem som nye mennesker med nye synspunkter på menneskeværdig livsførelse. Man spurgte aldrig noget usædeligt om en højskolepige. Det var for de unge mænd uværdigt at drikke sig fuld og skabe sig, som de kaldte det »så skiddenfærdig som et svin«. De var så ivrige i deres reformiver, at selv de unge piger gik ind i krostuen og trak de unge knægte med sig ud, holdt foredrag for dem og lod sig ikke skræmme af spot.

Jeg husker, hvor vittighedsbladet Punch, som da var det eneste blad med grin i, brugte højskoleungdommen som skive for saftigt vid.

»Hvad lærte I så i højskolen?«

Troskyldig svarede den unge pige bladet: Vi lærte meget om historie og mange andre ting, og så blev vi »løftede«. Det fandt

bladet særlig latterligt, men det var den enkle sandhed, de blev løftede, så sandt som de fik en åndelig indstilling, som aldrig fortog sig. Og langsomt bredte sig ædruelighed på egnen. Jeg tror ikke, man vurderer højskolernes værd for landbefolkningen efter fortjeneste, den betød faktisk en omvæltning ... selv om den i begyndelsen kunne fremkalde et smil nu og da, som ved det bryllup, hvor mænd med rødt fuldskæg svang i dansen hustruer med udslagent frejahår.

Det kom også til at påvirke kvindens stilling, hvad mænd ikke altid var lige begejstrede for. Jeg var gæst hos to veninder, højskolepiger, og søndagmorgen blev vi enige om at hejse flaget. Bedst som vi var i færd med det, kom den gamle fader ud, en ellers frisindet og oplyst mand, men han råbte spontant:

»Men piger, hvad er det I gør? Ved I da ikke, at bare mænd må hejse flaget?«

»Åh, det kan vi såmænd da ligeså godt,« svarede hans ældste datter glad.

»Er vi så langt ude!« mumlede han lamslået og gik ind igen.

Det sidste fra Hoveriets dage var forbi undtagen på en eneste herregård. En godsejer var død, men hoveridagene skulle bestå enkens levetid ud. Hun fandt på at leve, til hun var overnaturlig gammel og så overnaturlig besværet af fedme, at hun ikke kunne ligge ned, hun sov siddende i en til hende bygget stol. Men dø kunne hun ikke. Der blev forbandet over hende, skummet af vrede over denne forlængede hoveritid for de bønder, der hørte under herregården. Der fortaltes om hendes »afdøde« mand, at han havde været bondeplager i så høj grad, at det rygtedes til kongen, og han blev kaldt til København. De plagede bønder hviskede om, at han nu nok skulle komme til at »kysse den blå jomfru«, en forestilling om den grufulde straf fra middelalderen.

Da døde herremanden. Pludselig.

Det vil sige, der forsvandt på ubegribelig måde et af gårdens tunge fedesvin, og under hvisken og tisken meddelte bønderne hverandre, at det var fedesvinet der lå i kisten og under salmesang, dækket af kranse blev sænket i jorden. Hvad man også havde fået nys om var, at der var muret til for kælderen under sovekammeret, i gulvet fandtes en lem, og en stige førte ned til den lukkede kælder. Så spurgtes det, at den fordums bondeplager

gik igen, for karlene så ham ved nattetide vanke om i parken ... med mindre det var manden selv, der steg op gennem sovekammerlemmen om natten for at se til sit gods og trække frisk luft.

Igennem år diskuteredes, hvad der var hvad, mand eller spøgelse.

Men så skete det en nat, at folkene hørte en ny slags spøgeri, gik efter lyden og så flere mænd bakse en tung genstand op gennem det smalle kælderrum i bryggerset, pustende og stønnende i den mørke nat. Samtidig var netop sønner og sønnesønner hjemme på gården. Folkene nikkede til hinanden, nu endelig ville den døde bondeplager få fred.

I sin vældige sovestol sad den snart hundredårige enke. År efter år havde hun siddet der og dækket lemmen i sovekammergulvet.

Straks efter »spøgeriet« døde hun.

Det var naturligvis Kan' Kestin som havde berettet alt om hemmeligheden på herregården, hun var syerske der, og hun tav ikke med sin viden.

Den gamle frue døde på det alleruheldigste tidspunkt, for da stod herregårdens vældige kornmarker færdige til indhøstning, og nu var der ingen hoveribønder mere, ingen til at gøre det store arbejde, for den unge herremand havde ikke fået tid til at få sig folkehold svarende til bedriften, de udstrakte kornarealer stod endnu på marken, da al anden høst var bjerget.

Da viste det sig, at det ikke var mundsvejr, når bønderne talte om Guds gaver som mennesker skylder Alfader tak for og må varetage med ærbødighed. En tidlig morgen, ved solopgang, stillede alle de fordums hovbønder med karle og forspand og gik i gang med at bjerge det truede korn. Der går endnu på egnen sagn om, hvor det gik med liv og lyst, godsejeren gik selv med i marken, fruen stod for ved bordenden i salen og skænkede kaffe og brændevin til alle de glade snakkende mennesker, høsten var på een dag kommet i hus, Guds gavmildhed være takket. Det var en fællesånd i agtelse for det velsignede brød.

Når jeg skal sammenfatte mit hovedindtryk af mennesker før århundredskiftet, hjemmenes mænd og kvinder, der byggede op og bevarede det, så husker jeg hos næsten alle en retskaffenhed, der prægede alle handlinger, fredelighed indtil skikkelighed, en

sund foragt for tyven, der river huller i det samfundets klædebon, de ærlige væver på. Ikke at tale om mord, som var på det nærmeste uhørt, et på Sjælland, et i Jylland, og det var usvigelig sikkert, at det førte misdæderen i helvede.

I de nye rørelser lå kim til ufredelighed.

Der kom Indre Mission. I vor egn kom den med komik til at begynde med, en fanatisk missionstaler opnåede at »vække« mændene først, de mødtes for at tale helvede og andres ophold i dette gudforladte sted. Da de samlede forlod mødet, skulle de eftersom hver gik fra »stammen« give hinanden *broderkysset*. Deres munde var skægfiltrede og sortskråede, alle byens folk stod udenfor hver husdør for at se dette ske, de skæggede skråede ansigter mødes i kys. Nu var kys i det hele taget en uset skik, det kunne tænkes, men blev aldrig udført offentligt mellem kærestefolk, »såen nøj bruger vi eet,« sagde en stolt bondepige en gang til præstefruen, der bebrejdede hende, at hun var så kold mod sin forlovede og aldrig lod ham kysse sig, når nogen så på det.

Men her kom kyssende mænd. Det var ikke til at stå for. Selv de alvorligste mænd, der ellers ikke var til at slå et smil af, så skvulpede deres skuldre af ufordulgt latter.

Der kom aldrig noget mandigt kyssetog mere.

Men der kom det, der var værre ... til sorg for vor fredsommelige gamle præst, som måtte høre gamle vakte bønderkoner med topmave skræppe højenlydt op om, at præsten var vantro, han ville med hele sin menighed komme til at brænde i helvede. Det var hende, der beskrev for mig saligheden, jo »de hellige« skulle sidde på fløjelsstole i himmelen og se ned, hvor de fortabte får vred sig i pinen, hun kunne tydelig kende både den ene og den anden, og hun nævnede kækt ved navn alle dem, der var imod Indre Mission. Der var kommet en missionær til byen og havde bosat sig der, han må have været i et syndigt teater, hvor de fromme aldrig havde været, så de kunne ikke godt vide, at det var et teater han havde beskrevet for sine tilhørere, de hellige sad på balkonen og så ned på gulvet, hvor flammer fortærede deres medskabninger lige for deres øjne. Det generede dem ikke det mindste, de »fik deres gue løn«.

Egnen delte sig i to fjendtlige lejre, der ikke undte hverandre hverken salighed eller ære. Utallige sammenstød udelukkede kri-

stenkærlighed og viste forresten, at bønder kan være rapmundede, når de er ved det sind. Da en hellig gik på omvendelse og inde i et hus sagde strengt til husmoderen: »Satan er kommet ind i dette hus,« svarede hun omgående: »Ja, det kan a da både se og høre.« Og da selve missionæren mødte en mand på landevejen og meddelte ham, at en af hans slægtninge, der havde omvendt sig i tide, var død og nu var kommet ind i himlen, svarede manden: »Nej, nej, det er han ett, for han var så tyk, han er kommen i klemme i daren, han kan eet komme ind.«

Egnen summede af gensidig forargelse.

Missionæren var en usædvanlig smuk mand med silkeblødt sort skæg, den typiske kvindebedårer. En ung pige fik et barn, og missionsfolkene bluedes ikke ved at tro fuldt og fast, at det var den Helligånd, for så hellig en pige kunne ikke synde ... ejheller bluedes de vantro ved at pege på det ene barn efter det andet, smile smørret til hinanden og genkende den smukke missionærs træk i den nye generation.

Der kom en ufordragelighedens ånd, som ikke havde været før, egnen åbnede sig for nyt udefra, diskuterede Harboøreaffæren, indforskrev den ulykkelige pastor Anton Jensen, der af Indre Mission blev drevet fra kald og brød og endte som sindssyg. Det ville som sagt ikke være sket i dag, men den gang skreg en åndelig krigeriskhed ud af sindene.

Verden udefra kom til egnen med både godt og ondt. Mormontalere drog om og bragte bud fra Amerika, sankede et får hist, et får her, helst unge kønne piger. Unge karle pryglede talerne og slæbte såvidt de nåede det, før de rejste, pigerne tilbage til hjemmene. Vreden luede.

Men ungdom havde mærket sig de gyldne løfter fra den nye verden, en sand udvandring tog fart, mange hjem beholdt kun den ældste søn, arvingen til stedet, tilbage. Døtrene fulgte efter, det nye skulle prøves. Naturligvis var der nok at tage af, så mange som der var født, men det ene forældrepar efter det andet sagde med tårer farvel til det afkom, de med egne savn havde opfostret. De så dem som regel aldrig mere, men måtte trøste sig med, at det gik afkommet godt, de havde fundet albuerum og ofte velstand i det store land, strengt og nøjsomt var de opdraget og vel skikkede til at arbejde sig over savn til store goder.

Socialismen kom med krav. En sand forskrækkelse for de gamle, som forudså verdens undergang, de forstod ikke i deres afkrog, at verden om dem var i bølgegang, og de fik at bølge med. Midt op i det kom Frelsens Hær med religion på larmende trompeter, kirken delte sig i højkirke og frimenigheder fulgt af protester i form af sognebåndsløsning.

Fra alle sider kom politiske talere med hver sit program. Min fader alene tillod ikke politik talt i sit hus, han anså politik for åndens fjende. Min moder havde været »højremand«, hvis hun havde fået lov til det, men det fik hun ikke. De politiske udråbere beskyldte hverandre for at føre landet ud i den rene elendighed, egnen delte sig i stridende erhvervsinteresser.

Uro i tankerne, stridsvilje, næstemisundelse, magtbegær, hjerternes forhærdelse udgik fra århundredskiftet og fremefter, og fra sindene bar det ud mod krigsårhundredet.

Det kom inde fra.

En hofembedsmands hjem

Af godsejer Fr. Castenskiold

VINDELTRAPPEN fra buegangen op til forældrenes store lejlighed ved siden af det gamle hofteater på Christiansborg var noget af det mest primitive, og først efter at være kommet indenfor i den lange gang med dens to brede lysskakter op gennem loftet forstod man, at det var en standsmæssig bolig for en af Christian IX's og dronning Louises højeste hofembedsmænd. Fra 1864 boede forældrene der. Far døde 1905, men mor fik lov til at beholde lejligheden til sin død der i 1908.

På højre side af gangen lå seks værelser med høje og brede vinduer til Tøjhusgade og på den anden side fire værelser foruden køkken m. m. med vinduer til altanen ud mod ridebanen. Vel sine otte alen under loftet var der i værelserne mod Tøjhusgade. De rummede mange og gode møbler i forskellige stilarter, smukke franske prismekroner i alle stuerne, og når dertil føjes de mange nipsting, standure, kandelabre, 6 alen høje vægspejle i forgyldte rammer, puder i lænestole, gulvtæpper overalt og kunstfærdigt draperede portierer, kakkelovnsskærme med fotografier bag glas og andre fotografier jævnt fordelt, var der nok at holde rent og støve af bl. a. med fjerkost af tjener Hansen, og rent skulle der være hver dag kl. 9.

Men arbejdet gik ganske roligt og systematisk og blev udført af tjener, stuepige og kokkepige i fællesskab, indtil hver af dem gik til sit speciale. Husførelsen lededes af mor og må have været velorganiseret på en venlig, men ganske bestemt måde. Jeg har da aldrig hørt tale om utilfredshed med tjenestefolkene eller set sure miner, endsige uvillighed fra deres side. Den præcision, der herskede i hjemmet, gjorde arbejdet lettere. Måltiderne på klokkeslet og familien præcis. »Det hensyn er man skyldig at vise sine folk,« sagde far. Folkene blev længe i deres pladser, tjeneren over 30 år. Ønskede nogen af folkene fri en aften, bad de om det, og

Kammerherreinde Ida Sofie Castenskiold, f. Grevenkop-Castenskiold, med tre af sine sønner. (Ca. 1865).

var der selskab, eller blot enkelte gæster, faldt det slet ikke folkene ind at bede om udgangstilladelse. Overarbejdsbetaling, fast frihed eller friaften kendtes ikke, sommerferie forsåvidt heller ikke, som de måtte følge forældrene på disses landophold. Reel ferie blev der kun, når forældrene var gæster hos slægtninge og venner på landet. Alt dække- og sengetøj m. m. blev vasket og strøget hjemme. Hver lørdag udleverede mor ugens rene tøj fra sine tre store linnedskabe, der stod ude på gangen, og der stod også foruden udskårne kister og kamfertræskister »tryksejsten,« som jeg kaldte det apparat af form som en kopipresse, hvori duge og de meterstore servietter dagligt efter brugen blev lagt i pres, så de atter kunne fremtræde med knivskarpe folder. Duge og dertil svarende servietter blev kun brugt på spisebordet i reneste stand, ellers skånselsløst til vask! Sølvtøjet, såvel det daglige som alle de smukke sølvgenstande, der var arvegods eller gaver fra kongefamilien og fyldte to høje mahogniskabe i spisestuen, var til

enhver tid pudset skinnende blankt. Spisebordet så altså pynteligt ud til daglig, snarere lovlig fint til den jævne og solide mad, hvortil der dog blev drukket rødvin, og om søndagen tog far sig en cognac eller likør fra et gammelt flaskefoer. Mor forstod sig på mad og kunne lide god mad. Men hensynet til far gjorde sig gældende. Han, der ved sin hoftjeneste og taflerne hyppigt fik ekstrafin mad, satte stor pris på hjemme at få mere almindelige retter som grønkål med flæsk, grød og sødsuppe. Destoværre, tænkte jeg tit, for grønkål kunne jeg ikke fordrage, og de portioner, mor havde anrettet, skulle uden kny spises op af børnene. Mors livret var torskehoved, jeg syntes, det var noget værre blever, men det var utroligt, alt det hun kunne få pillet ud af sådan et hoved på den nydeligste måde. Samtalen ved måltiderne var ikke særlig livlig og drejede sig om dagens gerning og familiebegivenheder, også i andre familier, navnlig om de unge giftede sig ind i »passende« slægter; og det gjorde de altid. Men aldrig blev der talt ondt om nogen, og sladder eller »der siges om den, at ...« har jeg aldrig hørt. Penge blev der ejheller talt om. Var der øjeblikkelige vanskeligheder med teglværket, gartneren eller lejerne af villaerne på Frydenlund, blev det gemt til behandling bagefter i dagligstuen, når børnene ikke var til stede.

Alle indkøb hos urtekræmmer Bockelund, slagteren ved Nicolai kirke, Skovshovedkonen ved stranden o. s. v. besørgede mor personligt, men havde dog tjener Hansen med til at bære »torskehovedet« hjem. Alt andet blev bragt og betalt kontant, også tøj, sko etc. Der var ikke noget der hed »sidst på måneden«, og uventede regninger ved entrédøren kunne ikke tænkes.

Mor var et elskeligt, sødt lille menneske med smukke øjne og fintformede hænder, og det var kun én fejldisposition, købet af en smuk lystejendom og de deraf følgende bekymringer og vanskeligheder, der gav mors oprindelige glade og friske natur og anlæg den alvorlige, så strenge tone, der kom til at præge familielivet i det gamle hjems lange sidste periode. Mor var viljestærk, intelligent, med mange interesser og aldrig ledig. Rokken snurrede i dagligstuen, og lette, varme, næsten uforgængelige tæpper blev efterhånden også sønnernes hjem forsynet med. – Mor førte en stor korrespondance, navnlig med hertuginden af Cumberland, kejserinde Dagmar og dronning Alexandra, og stor er den pakke

Frederik Castenskiold (t. v.) sammen med Sophus Danneskiold-Samsø. (Ca. 1880).

breve, der findes i familiearkivet. Mange breve veksledes med malerinden frk. Anna Lincker i Dalmatien og med fru Gauguin, malerens hustru.

Mors interesse for antikviteter, særlig møbler og porcelæn, var stor, og ofte tog hun mig med på sine indkøb til antikvitetshandler Bolvig i Rådhusstræde.

Santhalmissionen med den årlige basar og uddelingen af bibler arbejdede mor meget med. Når missionærerne Skrefsrud og Børresen kom hjem på besøg fra Indien, ordnede mor altid kirkeligt møde i spisestuen med dem som talere og alle mine jævnaldrende, piger og drenge, som tilhørere. Hun spillede selv til salmerne på sit orgel. Musikalsk var mor og spillede dagligt på klaveret, mest salmer, fædrelandssange og Heise. Komponisten Bechgaard gav mig klaverundervisning, men min første optræden var absolut ikke vellykket. Kejserinde Dagmar og dronning Alexandra var på besøg, og jeg skulle spille for dem. Midt i det hele gav jeg mig til at tude,

blev sendt ud af stuen og fik en ørefigen bagefter for min dumme opførsel. Mor var hurtig til at straffe, når karakterbogen fra frk. Jessens Skole bag Industriforeningens bygning ikke var god. Ørefigner og smæk i bagdelen med morgentøflen forekom hyppigt, ofte også uforståeligt for en dreng. Faldt jeg gennem isen på en af dammene på St. Frederikslund – der var naturligvis forbud mod at gå ud på den usikre is – og fik våde strømper og bukser, vankede der en endefuld. Far straffede aldrig, men blev en sjælden gang overtalt til at stille mig i skammekrogen ved det smukke, dejlige chatol i hans stue. Når jeg havde stået tiden ud, så vi lettede på hinanden, men ingen af os sagde noget.

Såvel mine tre brødres opdragelse som min (jeg var tolv år yngre end min yngste bror) havde mor overtaget, og den hvilede på grundsætningerne: troen på Gud, sanddruhed, flid og pligttroskab. Hensigten var så klar som dertil, at gøre de fire drenge til gode mennesker, der kunne gøre slægten og navnet ære, således at næste generation skulle svare til slægtstraditionen og de forpligtelser, der fulgte med navnet. Som far engang udtrykte det: »Rettighederne ved navnet er vel tagne fra dig, men ikke forpligtelserne. De sidste er af større værdi end de første. Men for den, der ikke arbejder videre for at hævde et arvet godt navn, for den, som ikke bestræber sig for at lægge ny adel til sit navn, for ham er det gode navn kun en ikke-anbefaling, og han vil blive dømt hårdere end andre, der ikke har fået den fødselsdagsgave.« Forkælet i nogen retning blev såvist ingen af os. De gamle fotografier synes at tyde på en lidt blødagtig klædedragt. Min yngste bror Jørgen optræder nedringet over begge skuldrene og med kæde om halsen, medens Sophus Danneskiold-Samsøe, den senere maler, og jeg er rigtige fløjlsdrenge med kniplinger, men det var tidens mode i de kredse og på de alderstrin.

Grundtonen i hjemmet var alvorlig, og mor bestræbte sig for at give os interesse for fædrelandshistorie, bibelhistorie, sans for kunst og musik. Men mor sørgede dog også for god omgang for sine drenge, og at de fik legekammerater. At de to ældste brødre legede med prins Valdemar faldt helt naturligt, da de var jævnaldrende og boede opad hinanden ved og på Bernstorff slot, og da turen kom til mig, samlede mor hjemme hele den store flok af piger og drenge fra de hjem, forældrene havde omgang med, og

Hofchef Ludvig Castenskiold og frue i deres lejlighed på Christiansborg slot. (1898).

vi fik danseundervisning af Valdemar Price fra Det kgl. Teater og havde iøvrigt lov til frit at støje og lege på gangene og altanen. Vi morede os dejligt, og der blev sluttet venskaber, som varede livet ud, f. ex. med Otto Reedtz-Thott, Carl Scavenius og Otto Munthe-Morgenstierne.

Ved fastelavn og påsketid blev en stor skare børn inviteret til Amalienborg af dronning Louise for sammen med kronprinsparrets børn at slå katten af tønden og finde påskeæg gemt de morsomste steder. Dronningen ordnede det hele og dirigerede legen på den fornøjeligste måde, og selv om vi ikke var blevet kattekonger, drog vi alle hjem med forskellige gaver, som dronningen gav hver enkelt. Tønder var der ikke til at slå til, men runde nydelige, ret store lerskåle, der blev stillet på gulvet. Med bind for øjnene og stav i hånd begav vi os efter tur ud i konkurrencen.

Jeg var heldig en gang og knaldede en lerskål, hvorpå dronningen gav mig en skrivepult til at stille på et bord med de ord: »Nu må du sørge for at få en god håndskrift og skrive mange pæne breve!« Lerskålene indeholdt gode lækkerier, navnlig hvide flade sukkerstykker fint indpakket i forgyldt papir med billede af kongen eller dronningen. Jeg havde mange af disse, men de blev kun nydt i selskab med særlig gode venner.

Mor var født på landet, elskede naturen, blomster, dyr og landlivet og trivedes ikke rigtigt i hovedstaden. Derfor blev »Frydenlund«, det gamle kgl. lystslot ved Vedbæk, købt i begyndelsen af 70'erne, og det bragte hurtigt forældrene skuffelser og økonomiske vanskeligheder. Mor havde bragt en smuk medgift til sit ægteskab i 1857, og disse penge og senere arv var blevet anbragt i »Frydenlund«, hvor de nu kom i farezonen. Mor anså det imidlertid som en forpligtelse at efterlade sønnerne den samme formue, hun havde arvet fra sit barndomshjem. Energisk arbejdede hun på årligt at spare penge op og at få ejendommen solgt bedst muligt. Mor sørgede over, at dette ejendomskøb var foretaget for hendes skyld og imod fars ønsker. Aldrig har jeg dog hørt far klage eller hørt ham komme med den svageste antydning af bebrejdelser mod mor, men far vidste næsten ikke noget værre end at være på landet, når opholdet da ikke stod i forbindelse med hans tjeneste ved hoffet. Var det sidste tilfældet, befandt han sig udmærket, f. ex. på Kavalergården ved Bernstorff eller på Fredensborg, men ellers var han udpræget bymenneske.

Mors slægtning og gode ven, kammerherre Christian Lüttichau på Tjele, den senere finansminister, hjalp hende troligt sammen med overretssagfører V. Buemann med administrationen af »Frydenlund«, og det lykkedes virkelig at redde langt den største part af pengene, der så af forældrene blev båndlagt i »Det Castenskiold'ske Fideikommis«.

1854 blev far adjutant ved 3die kavaleribrigade under prins Christian, 1863 adjutant hos kong Christian IX, 1866 tjenestegørende kmhr. hos dronning Louise, 1879 hofchef hos dronningen, 1888 Storkors af Dbg., 1891 geheimekonferensråd, 1898 ordensskatmester og 1899 efter dronning Louises død tjenstgørende kmhr. hos kongen indtil sin død sept. 1905. Den 9. dec. 1904 gav kong Christian personligt ved et besøg i hjemmet far en oval sølv-

Hofchef
Ludvig Castenskiold.
(Ca. 1900).

skål med låg, hvori er indlagt en 2 rigsdalermønt med indskrift »Christian IX, Konge af Danmark« og på forsiden en medaillon med indskrift »50 Aars Tjeneste«, i en anden medaillon »Ludvig Castenskiold« og i sølvskålen et stykke papir påskrevet »Christian«. Kongens ord, hjertelighed og tak glædede far, der igennem denne lange årrække havde tjent kongen, dronningen og hele det kgl. hus i alle dets forgreninger med flid, troskab og aldrig svigtende takt.

Det kan jo nok siges, at far fulgte sin dronning til det sidste. Dronning Louise blev efter sin død ført til Roskilde Domkirke og stod der på kirkegulvet den påfølgende nat inden den højtidelige begravelse dagen efter. Den nat tilbragte far alene i domkirken ved fodenden af sin døde dronnings kiste. Det var en riddervagt

gennemført af den gamle excellence på den for ham karakteristiske, stilfærdige og smukke måde, som bedre end ord viste hans hengivenhed for dronning Louise og desuden passede så godt ind i den ridderlige, fine tankegang, der prægede Christian IX's hof.

Far havde den evne at være ligevægtig under alle forhold og at optræde på en måde, der indgød tillid opadtil og aftvang respekt og ærbødighed fra alle, han ellers kom i berøring med. Hans adfærd var ens overfor høj og lav, og derfor svarede hans valgsprog – semper idem (altid den samme) – malet på hans våbenskjold til Frederiksborg Slot til det inderste i hans væsen. Der var fornemhed i hans ganske naturlige fremtræden, der både var velgørende og passede så godt til hans ranke holdning og smukke mandige skikkelse og hoved.

Et godt helbred var far medfødt, men han gjorde også daglig noget for at bevare sundheden og bevægeligheden. Hver morgen bragte tjeneren badekar og vand ind i påklædningsværelset. Efter badet fulgte morgengymnastikken, hvorefter en spiseskefuld levertran blev slugt ved et porcelænsnæb og mildnet med et stykke bart rugbrød. Først efter dette nøje fulgte ritual kom kaffe og brød på en bakke. Det var vel nok levertrannen i forbindelse med den daglige regelmæssige livsførelse og store mådeholdenhed overfor mad og drikke, der gjorde, at han faktisk aldrig fejlede noget og kunne tage sin hoftjeneste og de dermed forbundne hyppige rejser med kongefamilien til Gmunden, England, Rusland o. s. v. med den største lethed, og der var dog noget at ordne på sådanne rejser, hvor alt skulle klappe lige på klokkeslettet.

Som 8oårig fulgte han prins Christian til Sct. Petersborg til storfyrsttronfølgerens dåb, og jeg har et postkort fra Peterhof, hvori han ønsker, at jeg snart må blive helt rask. Han selv fejlede selvfølgelig ikke noget.

Sønnernes opdragelse tog han sig ikke af, dertil var han også for meget hjemmefra. Men deres legemlige udvikling gjorde han til gengæld meget for. Bestemte dage om ugen skulle jeg gå en vis tid med et bræt, bredt bag ryggen og smalt ud under armhulerne for at holde ryggen ret. Til Rysensteens badeanstalt ved Langebro tog han mig ned, da jeg var 6 år. Et reb om livet og ud i ballen. Der var ingen dikkedarer og forklaringer og som følge deraf heller ikke antydning af frygt.

Christian IX vender hjem til Fredensborg slot fra en køretur med sine tre døtre. Hofchef Ludvig Castenskiold står ved vogndøren, desuden ses hofmarskal Oxholm og oberst Kauffmann foruden gardeofficerer, hoffourer o. fl. (Ca. 1900).

Hos stabssergent Andersen på garderkasernen i det gamle gymnastikhus langs Gothersgade ordnede han, at Otto Reedtz-Thott, Hermann Hegermann-Lindencrone og jeg fik undervisning i hugning og fægtning. Far overværede min første ridetime hos gamle overberider Lørup i ridehuset på Christiansborg, og han, den gamle rytterofficer, der havde gennemgået den berømte rideskole i Wien og havde sin militær- og officerstjeneste i treårskrigen – med husarangrebet ved Kolding i 1849 ikke at forglemme – bag sig, lærte mig betydningen af det smidige håndled og tøjleføringen, der skaber den rette forbindelse mellem hest og rytter.

Noget, der interesserede far i høj grad, var socialdemokratiets tiltagende vækst. Han tog mig med til valgmøde i ridehuset på volden i nærheden af, hvor nu Glyptoteket ligger. Han omtalte den nye politiske bevægelse omend ikke med sympati, så dog med

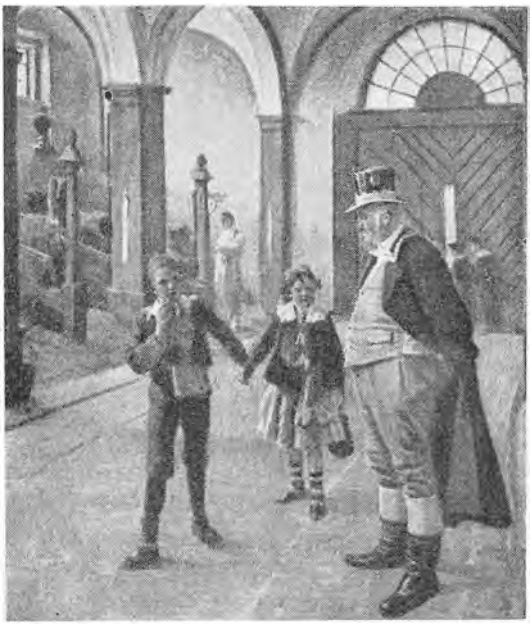
forståelse af, hvor stor betydning og indflydelse arbejderklassen kunne få i fremtiden. Demonstrationstogene og de røde faner kunne han ikke fordrage. »Hvorfor skal de have en speciel fane og ikke Dannebrog, og hvorfor vil de ikke forsvare vort gamle land«, sagde han.

I sommertiden var far ikke meget hjemme, da han fulgte kongeparret til Bernstorff og det årlige besøg hos hertugen af Cumberland. Vintermånederne efter jul, den egentlige sæsontid, som ejendomsbesidderne tilbragte i deres palæer i hovedstaden, var meget optaget af selskabelighed og dertil hørende visitter, hvilke besørgedes af mor. Adskillige middage gav forældrene i den tid, og jeg følte en vis stolthed over at se de 4 smukke værelser, fars, kabinettet, dagligstuen og spisestuen, i festdragt med levende lys i de store stilrene prismekroner, kandelabre og lampetter. Efter middagen trak herrerne sig tilbage til cigarerne i herreværelset – tobaksrygning uden for dette blev ikke brugt, forøvrigt heller ikke til daglig. Nogle spilleborde med whistkortene sluttede aftenen. Hyppige større tafler blev også givet af kongeparret i sæsonen, og jeg kunne nok lide at se forældrene, inden de kørte bort. Mor i dejlige silkekjoler med vifte og gamle familiesmykker, hvoraf jeg særlig var forelsket i et guldarmbånd, hvori der hang en række af de smukkeste små guldmedailloner med familiebilleder og hårlokker. Disse medailloner havde den fineste sprøde klang, når de stødte mod hinanden. Og far så jo brillant ud i sin uniform med dekorationer og storkorsbånd.

Forældrenes nærmeste omgang var Reedtz-Thott, Gaunø, Scavenius, Gjorslev, Munthe-Morgenstiernes, Bille-Brahes, Hvedholm, conseilpræsident Estrups, Worsaaes fra Rosenborg, Treschows, Frydendal, von der Maases fra Staldmestergården, admiral Carstensens, Løvenskiolds, geheimeråd Trap, kammerherre Krag, Frydendalsvej o. s. v. o. s. v.

Hovedstaden var på den årstid fuld af smukt forspændte herskabsvogne med kusk og tjener, og jeg kendte dem alle på hestene og seletøjet og behøvede ikke at kigge på familievåbnet på vogndørene for at vide, hvem der i dag var på visit hos forældrene.

Iøvrigt var slottets ridebane og buegangene fulde af travlhed og liv. Hele det store staldpersonale, der skulle til for at passe, køre

Den kgl. ridestald på Christiansborg slot. Efter maleri af Erik Henningsen.

og ride de ca. 50 heste i kørestalden og de ca. 20 i ridestalden, færdedes overalt i de kgl. livkuskes strålende røde liberier og høje støvler med kraver, men også de øvrige mere gullige staldragter så vældig godt ud. Det var lige noget for min legekammerat, den senere malerinde Helvig Kinch, og mig, og hun begyndte sine første studier og malerier af heste i staldene på Christiansborg.

Ridebanen blev om eftermiddagen også stillet til disposition for grundlovsfester, ridekonkurrencer, væddeløb, cirkus Renz og ballonopstigninger. A propos det sidste var det Granbergs første ballonfart, der skabte et mundheld, der blev stående i befolkningen og måske bruges endnu. Når fortøjningerne løsnedes, og ballonen blev fri, var det vinden, der bestemte fart og retning. Da nu vinden førte Granbergs ballon mod selve slottet, og han var lige ved at karambolere med slotsfløjen, lød en kraftig stemme i den anspændte stilhed: »Den går ikke Granberg«, og det blev gentaget med henrykkelse af tilskuermængden. Dermed var den vending indlagt i sproget til brug om andre forhold.

Slotsbranden d. 3. okt. 1884 var en sørgelig og uhyggelig oplevelse. Baron Gyldenkrones fra Vilhelmsborg havde spist middag hjemme, og vi kørte dem til Århusdamperen bagefter. Da vi kørte ud gennem kavalergården, røg det af 4 vinduer, da vi kørte hjem, røg det voldsomt af 8 vinduer, og i løbet af kort tid bredte ilden sig med eksplosionsagtig kraft, der ikke lod sig slukke, før den røgsværtede ruin stod tilbage med sit fuldstændig udbrændte indre. Ove Gyldenkrone var kørt hjem med mig, og vi stod på altanen og så på ildhavet og de forskræmte duer, der styrtede sig i det, da vi pludselig så røde flammer i vinduet i den korte mellembygning mellem slottet og vor sidefløj. Far fik hurtigst tilkaldt 2 brandmænd med sprøjter, og de blev fast posteret der resten af tiden. Var ilden ikke blevet slukket dér straks, var vor fløj med det gamle, mere end brandfarlige hofteater brændt, og hvilken fare havde der så ikke været for Det kgl. Bibliotek og Tøjhuset m. v. – Ud på natten gik far og jeg over i den indre slotsgård, og medens vi stod der i den stærke hede og røg, blev hofmarskal Løvenskiolds indbo smidt ud fra 3die sal for ikke at give ilden yderligere næring, og jeg kan se klaveret blive skubbet ud og knuses mod stenbroen, medens strengene endnu en gang gav en klagende, klirrende tone fra sig. I mange, mange år stod den uhyggelige ruin der, men det gik ikke så galt, som den kendte venstrepolitiker Christen Berg forudsagde: »På denne tomt rejses der aldrig et nyt slot.« Det skulle dog tage mere end 25 år, før det nuværende Christiansborg blev bygget, men mor oplevede dog, at arkitekt Thorvald Jørgensen forærede hende en smuk tegning af det nye slot. –

At besøge gamle, kendte steder, hvor ens forældre har levet deres liv, og på den måde gøre en slags pilgrimsfærd for at genopfriske barndomsminder, skal man nok helst afholde sig fra. Jeg gjorde forsøget, men slap ikke godt fra det.

Ikke den mindste lille antydning af hjemmet var tilbage. Alle værelser opdelt i mindre kontorer til embedsmænd i statstjenesten, og gangen indsnævret på begge sider af lange rækker dokumentskabe. Jeg søgte forgæves spor af forældrenes soveværelse, hvor de to mahognisenge stod med høje mahognisøjler på hjørnerne og med røde omhæng, på hvilke var hæftet mange strimler ruslæder, hvis lugt mor satte stor pris på. Det var det rum, hvor jeg selv

blev født, og hvor nu jeg alene – ved siden af bordet med det ualmindelig smukke, høje krucifiks og den kinesiske thepotte til kamilletheen – sad med mors hånd i min, indtil mor døde, og jeg følte dødskulden i den lille fine hånd. Jeg foldede hendes hænder, som hun så mange gange havde gjort, når hun bad en bøn med mig, og takkede hende stille for hendes kærlige, trofaste og lange livsværk.

Et lærerhjem i provinsen

Af fhv. justitsminister K. K. Steincke

Der ønskes en »kulturhistorisk skildring« af mit barndomshjem, altså ikke fordi det var *mit*, men fordi det menes at være af interesse, når formålet er et tværsnit af det danske samfund i tiden før de to verdenskrige, også at kigge ind i et lærerhjem i en provinsby. Nu var mit hjem ganske vist ikke et *helt* almindeligt lærerhjem, forsåvidt som min fa'er ikke alene var lærer, men tillige kordegn og byrådsmedlem samt endvidere i løbet af en forholdsvis kort årrække havde gennemløbet hele skalaen fra landsbylærer – over førstelærer og skoleinspektør – til overlærer, d. v. s. den øverste for det samlede kommunale skolevæsen.

Dette avancement betød dog snarere en forbedring af titel end af økonomi. De bevilgende myndigheder var nemlig allerede dengang – d. v. s. i firserne og halvfemserne – så kloge udfra deres indsigt i den sociale opbygning og den menneskelige psyke, at de vidste, man i vid udstrækning kan spare penge, hvis man til gengæld rutter lidt mere med titler og ikke mindst med ordner. For den, avancementet gik ud over, havde denne faste praksis dog en alvorlig skyggeside, thi jo mere ens betydning for og i det lille samfund officielt blev fastslået, desto større blev ens forskelligartede forpligtelser udadtil – gennem repræsentation, kontingenter og gaver ved mangfoldige lejligheder – og da ens lønning ingenlunde stod i forhold hertil, blev det endelige resultat, at hvad udad vindes, skal indad tabes.

Med andre ord: For at komme igennem økonomisk måtte der spares mest muligt inden døre, og i så henseende var mit hjem et eksempel til efterfølgelse: udadtil uden lyde med opfyldelse af alle billighedens krav, indadtil præget af nøjsomhed, sparsommelighed og spekulation over den nærmeste fremtid – efter indgående diskussioner imellem en fader, der aldrig brugte noget

»på sig selv«, men som ikke var i besiddelse af økonomisk sans, og en moder, der altid bøjede sig for ham – i teorien, men som satte sin vilje igennem i praksis.

Men til sagen: Den rent saglige skildring af de faktiske forhold. *Min fa'r*, født 1852, var den ældste af 7 søskende, hvoraf de 3 dog allerede tog afsked med denne tilværelse som ganske små, de 3 andre døde som ganske unge af »brystsyge«. Som eneste (tilbageværende) søn og slægtens håb blev han naturligvis forkælet og samtidig forvænt, idet hans fader, som var bagermester i Nykøbing Sjælland, tillige var avlsbruger (40 tdr. land), havde en ret stor ejendom med en pragtfuld, gammel frugthave, tjente godt og førte et efter datidens provinsforhold stort hus, ikke mindst i sommerferierne for de københavnske familiegæster. Jeg husker endnu denne have med alskens frugttræer – fra vindruer, abrikoser og morbær til alle sorter af æbler, pærer og blommer, en overdådighed som indbragte os drenge en kronisk diarrhé, i hvert fald om efteråret.

Iøvrigt var denne min fa'rfa'r en stor samler af mønter og oldsager og betragtedes i vide kredse, særlig på landet, som ikke helt normal, idet han med glæde gav et helt rugbrød for en pilespids eller en stenøkse, skønt disse var aldeles uspiselige. Noget fyldigt indtryk af ham opnåede jeg dog ikke, da han døde kort efter min fødsel og umiddelbart efter at have fået mig at se – dog sikkert ikke af den grund, snarere af mavekræft. Som et bevis på det uheldige i at byde bagerbørn hvedebrød tjener iøvrigt, at min fa'r, i så henseende forvænt gennem sin barndom, aldrig senere spiste wienerbrød eller blødbrød, før dette knaste af tørhed.

Min mo'r, født 1854, var den næstyngste af 15 søskende og mistede *sin* mo'r efter den antydede kraftpræstation. Hendes fa'r var ligeledes håndværker, in casu murermester og samtidig avlsbruger. Han var en af sin tids mest kendte håndværksmestre i Odsherred, havde til tider op til 30 svende, beskæftigede bl. a. med at restaurere kirker, og han har foruden forskellige bygninger i Nykøbing tillige opført den anselige avlsgård på Dragsholm slot. Vi elskede ham som drenge, både fordi vi – til min faders uudtalte, men øjensynlige misbilligelse – altid fik en teskefuld af hans cognacstoddy, men navnlig på grund af hans drastiske beskrivelser af slægtens store og gode handlinger, hvorunder enkelte

slagsmål. Desværre blev han mere og mere senil, og i det sidste årstid, han levede, faldt tiden ham så lang, at han søgte at bøde derpå ved stadig at stille sine forskellige ure frem; til sidst tabte viserne dog tålmodigheden og gik af – et lidet tilfredsstillende resultat af hans bestræbelser for at få et lidt hastigere tempo indført.

I 1879 – im wunderschönen Monat Mai – blev henholdsvis sønnen og datteren af de fornævnte i enhver henseende produktive håndværksmestre viede i Nykøbing kirke, efter at de forøvrigt havde været »forlovede« fra barneårene. Forsåvidt jeg har forstået, var det forsynet, der allerede på det nævnte tidlige tidspunkt havde bestemt dem for hinanden, og fra min side har der, som det formentlig vil fremgå af hele denne afhandlings form og tone, ikke været nogen saglig grund til at protestere mod denne forening og dens undertegnede resultat.

Efter en passende tids forløb så jeg selv lyset den 25. august 1880 i Viskinge ved Kalundborg, hvor min fa'r dengang var lærer; men da stedet forekom mig lidt for snævert og for indelukket, flyttede jeg allerede i 1882 til slægtens faste punkt Nykøbing Sjælland, hvor min fa'r forøvrigt samtidig havde fået ansættelse som førstelærer. Den 6. november 1881 måtte jeg finde mig i ankomsten af en broder, men så blev det heller ikke til flere, hvad enten denne fravigen fra slægtens børnerige traditioner nu skyldtes Malthus' overbefolkningsteori, tilslutningen til det optrækkende tobørnssystem eller andre grunde. Dette problem skal dog ikke undersøges nærmere her; kun bør det fremhæves, at der herved blev lagt et stort ansvar over på mig. Min eneste broder døde nemlig som barn, og det blev herefter min opgave at forhindre navnets og Nykøbing-racens udslettelse af dansk kulturliv, en opgave som jeg dog takket være min livskraftige og børneglade hustrus assistance har løst tilfredsstillende gennem frembringelsen af 3 sønner og 2 døtre, der alle lever i bedste velgående og forhåbentlig vil yde deres effektive bidrag til slægtens fortsættelse. Jeg siger forhåbentlig, idet jeg er ganske enig med Shahen af Persien eller Emiren af Afganistan, som, da man bebrejdede ham, at han havde 192 børn, svarede: »Sig mig, kan der da overhovedet gives *for* mange gode mennesker?«

Men vi skynder os tilbage fra Persien til Nykøbing Sjælland, som i en parentes bemærket burde hedde Højkøbing for ikke sta-

Overlærer C. Steincke.
(Ca. 50 år).

dig at blive forvekslet med de 2 andre mindreværdige Nykøbing'er, og kaster os med forøget energi over undersøgelsen af dette lærerhjem. Dets ansvarlige indehavere, altså mine forældre, levede i et lykkeligt ægteskab med de to nævnte drenge. Desværre var min moder i en årrække temmelig svagelig. Hun måtte til sin store sorg ikke amme sine små, hvilket også jeg senere har haft grund til at beklage. Det var en lungesygdom, eller luftrørslidelse, hun led af, og ved den mindste anstrengelse kom blodet op. Mistænkt for »brystsyge« (lungetuberkulose) var hun også, men var der tale herom, tog sygdommen i hvert fald et ualmindelig langsomt forløb, idet hun blev omtrent 88 år.

I hele min barndom lagde denne min mors svaghedstilstand og idelige sengelejer et stærkt tryk over omgivelserne, og særlig knuget var min fa'r, som sikkert år igennem har frygtet for at skulle miste hende, hvad vi drenge også på vore omgivelser forstod var den almindelige mening. På den anden side bar hun sin

skæbne med tålmod, og så snart hun havde det lidt bedre, var hun livlig og altid i godt humør, parat til at lege med sine drenge.

Det sidste kunne også tiltrænges, da min far var hendes erklærede modstykke: i det ydre tungsindig, dybt alvorlig, sikkert noget neurasthenisk, fåmælt og yderst stilfærdig i sin optræden, men let at irritere og nervøst opfarende; han kunne ikke le, men hans smil var til gengæld ualmindelig mildt og vindende, og i hans indre bølgede en kærlighed til hjem og familie, ja, til alt levende i stort og småt. Med sit varme, melankolske blik fulgte han med naturelskerens sans enhver livsytring i naturen. Botanik og musik var hans kæreste fritidssysler, og han havde en blød og fyldig, klangskøn sangstemme, ligesom han komponerede småsange, som skolebørnene sang. (Hans melodi til »Den jyske Lyng« syntes Jeppe Aakjær særlig godt om).

Men var mine forældre end vidt forskellige i væsen og temperament, var der til gengæld fuld overensstemmelse med hensyn til livssyn; de var begge lige religiøse, lige konservative, men retsindige og aldrig dømmende, glade for hinanden og deres drenge – lykkelige! Han lidt for godtroende, hun ikke let at narre, han følsom og ærekær, hun tilsyneladende ligeglad, men bestemt og »beregnende«, når det gjaldt. Han udpræget følelsesbetonet, hun mere rolig ud fra sit sikre kvindelige instinkt, han langt mere vidende, hun klogere. – Hvad siger ikke Otto Weiss: »Manden er eftergivende i sin opfarenhed, kvinden sagtmodig i sin stædighed.« Og »I et hjem, hvor begge parter har lige meget at sige, der regerer kvinden«. Det var i et sådant hjem, jeg voksede op under relativt velstillede, men hæderlige forældres varetægt, vænnet til nøjsomhed, lydighed og orden.

Den i enhver henseende vigtigste indvåner i dette barndomshjem var dog undertegnede, hvorfor jeg, skønt det i og for sig må antages at være overflødigt, kort skal omtale vedkommende. Ethvert individ – udenfor Rusland – er jo et produkt af de nedarvede anlæg og af de omgivende forhold (»kårene«). Hvad de nedarvede anlæg, altså *anlægspræget* angår, vedrører dette problem jo egentlig ikke emnet; men på den anden side skylder jeg dog mine ophav at anføre, at jeg mener at måtte frikende såvel dem som forfædrene i det hele for ethvert tyngende ansvar af arvemæssig karakter. Ja! jeg er og har altid været, men altså kun fra

Fru Vilhelmine Steincke,
f. Hansen. (Ca. 40 år).

øjenbrynene og opefter, så udpræget normal, at jeg tør udæske den samlede psykoanalytiske videnskab ved at påstå, at jeg ikke har kendt det aller fjerneste til »bindinger«, kastrationskomplekset eller ødipuskomplekset, hvilket sidste efter visse psykoanalytikeres seneste skrig er at betragte som en kendsgerning, påviseligt hos enhver. Alligevel siger jeg med Jens Busk: »Hvis dette skal kaldes et faktum, så benægter a fakta!«

Derimod er *fremtoningspræget* jo i høj grad bestemt af ens omgivelser, altså i første række af ens forældre og af barndomshjemmet. Lad os da fordybe os lidt i dette vort egentlige emne og rette undersøgelsen mod følgende punkter: Barndomshjemmet i ydre som i indre forstand, den daglige legevis, opdragelsens principper og de ydre omgivelser.

Barndomshjemmet var anbragt i en høj stue i en lang bygning, der samtidig husede 2 lærerboliger og flere skolestuer. 2 stentrapper førte op til henholdsvis køkkenindgangen og min faders kon-

tor. Den første indgang var forbeholdt os drenge, der skulle skifte (træ)sko, inden vi betrådte de indre regioner. I køkkengangen var der ganske vist en indgang til eller rettere en udgang fra dagligstuen; men at denne altid var aflåset, siger sig selv. Vi begiver os derfor op ad den anden trappe, kommer ind i et firkantet hul, der ikke fortjente den fine benævnelse entré, og går derfra videre ind i min faders også langt fra rummelige og spartansk udstyrede kontor, bagved hvilket børneværelset fandtes, møbleret med 2 senge, et skab, 2 stole og en vandkaraffel med glas. Væggene udmærkede sig ved et grønstribet tapet, men heller ikke ved stort andet.

Hvis man fra min faders kontor ville ind i spisestuen til venstre og var så heldig ikke at falde over et højt trin, åbenbarede der sig for en det sædvanlige spisestuemøblement, beregnet på højst 6 personer samt et klaver (Neehammer), stolene og den sofa, som vi drenge særlig fik overladt til vore daglige slagsmål; disse møbler udmærkede sig ved at være betrukket med jernbaneplys. I fortsættelse af spisestuen kom man ind i dagligstuen, d. v. s. man kom kun derind ved særlig festlige lejligheder. Denne stue var nemlig »fin«, møblerne betrukket med grønt plys, og desuden var der både en fin lysedug med en mindre opsats på bordet, et »sølvskab« og en etagère samt et gulvtæppe, men hvilken farve dette havde, eller hvad væggene var behængt med, var uden enhver interesse for os drenge, der heller ikke iøvrigt lagde mærke til eventuelle nips- eller andre prydgenstande, sålidt som naturligvis til sommer- eller vintergardinernes farve, kvalitet eller ophængning. I spisestuen fandtes normalt en sovende kat, stålgrå, fra Archangelsk, temmelig storsnudet, men forholdsvis nedladende overfor mig.

Fra spisestuen førte en dør ind til forældrenes sovekammer, der heller ikke rummede noget ikke helt fornødent, bortset fra et bornholmerur, brunmalet ligesom sengene. I dette appartement indfandt vi drenge os dog kun om morgenen, dels for at præsentere os til eftersyn, dels for at få en mundfuld af den krydder, som »de gamle« lå og delikaterede sig med til teen. Fra soveværelset nåede man endelig ind i det langtfra pralende køkken med spise- og pigekammer, hvor jeg dog aldrig kom. Endelig fandtes der et loftsværelse: et kvistværelse, beregnet på eventuelle

K. K. Steincke og broderen Sigurd. (Ca. 1892).

gæster, men dog særlig anvendt til afsoning af stuearrest samt til opbevaring af min faders imponerende oldsags- og møntsamling, en arv fra hans fader.

Efter almindelig opfattelse var denne lejlighed et uhyggeligt opholdssted, idet soveværelserne vendte lige ud til kirkegården, hvor det spøgte om natten. Personlig stod jeg dog forholdsvis nøgtern overfor datidens overtro og spøgelsesfrygt såvelsom overfor de fantastiske eventyr og andre vanvittige historier, man blev proppet med, særlig af de gamle tanter og af husassistenterne.

Vi to drenge betragtede tværtimod kirkegården som en have eller en legeplads, idet vi hyppig fulgte graverens virksomhed og fandt det mere naturligt at spille bold med nyopgravede kranier end at blive bange for dem. Vi var derfor også fulde af foragt overfor vore kammerater, som ikke var til at drive til at besøge os om aftenen, fordi de var bange for kirkegården, når det var rigtig mørkt, og »spøgeriet« begyndte.

At der dog *var* grænser for vor frigjorthed fra tidens spøgelsesfrygt, viser følgende lille historie. En aften, da vi overbød hinanden i praleri med hensyn til vort mod og vor foragt for de andres krysteragtighed, sagde min far, der som sædvanlig sad ved sit skrivebord i stuen ved siden af, lidt efter og tilsyneladende helt tilfældigt til min bror, som ved nævnte lejlighed havde overgået mig i praleri: »Hør Sigurd, jeg ser pludselig, at jeg har glemt min protokol inde i kirken, den ligger i min stol (han var dengang kordegn); her er nøglen, kan du springe over at hente den.« – Tableau! Nå, Sigurd retter sig, tager nøglen og forsvinder. Der gik 5 minutter, 10 minutter, et kvarter, men stadig ingen Sigurd, og jeg forholdt mig musestille. Pludselig siger far: »Det kan jeg da ikke forstå; hvor bliver den dreng dog af. Måske kan han ikke lukke kirkedøren op. Kan du skynde dig at hjælpe ham, Karl Kristian, jeg savner den protokol.« Jeg, der dengang var 12 år, svarede naturligvis ja og kilede ud ad døren, gik – lidt langsommere – gennem skolegangen, åbnede døren ud til den bælgmørke kirkegård og fandt samtidig den kære Sigurd tudbrølende. Ved dette triste syn sank også mit mod til nulpunktet, og jeg stemte i med. Som ved fælles overenskomst vandrede vi grædende tilbage, sagde ingenting, hvilket også var ganske overflødigt, men lagde slukøret nøglen på fars skrivebord. Han sagde heller ingenting, så kun på os med sit milde, men stille bebrejdende blik, hvilket kun fik os til at græde endnu mere. Efter denne lille episode delte vi derfor fuldtud byens beundring for far, som nogen tid senere en mørk stormvejrsnat alene gik op i kirketårnet og lukkede en lem, der ved sin klapren havde vækket hele nabolaget.

I al almindelighed var jeg dog altså hverken bange for spøgelser, kirkegård eller for kirken, selv om der gik flere år, før jeg alene vovede mig ind i denne en aften, også for at hente noget til far, og hyggeligt fandt jeg det nu ikke. Endnu en lille »spøgelseshistorie« i samme forbindelse. En dag havde jeg mærkværdigvis fået lokket nogle af mine kammerater med op i kirketårnet for at høre, hvilket øredøvende spektakel den store klokke kunne frembringe. Bagefter førte jeg dem stolt rundt mellem bjælker og hvælvinger. Alt gik godt, indtil jeg – uden at kunne hverken se eller høre noget – fik et voldsomt hug i den ene hånd, så pludselig og uventet i disse tavse omgivelser, at jeg ganske gik fra kon-

cepterne og med et vræl tumlede ned mellem hvælvingerne. De andre drenge var øjeblikkelig klare over, at det var djævelen, der var på spil, og væltede vilde af skræk ned ad vindeltrappen og langt ud i det fri. Det tog lang tid, før jeg fik dem overbevist om, at det var en ugle og ikke djævelen, der holdt til på så køligt og trist et sted.

Den daglige levevis i dette lærerhjem var, som det allerede vil fremgå af det foregående, et eksempel til efterfølgelse for alle, der ikke vil omkomme i vellevned. Det var yderst spartansk. Grød, øllebrød, hvidkålssuppe, grønkål, sorte pølser, ærter, snittebønner og »skorsonér« rødder, gulerødder, skrabet smør eller fedt o. s. v. i en uendelighed samt stenbider om foråret. Dog glædede vi os altid til søndagene, ikke så meget for gudstjenestens skyld som fordi vi fik en hel tvebak hver til morgenteen, skiftevis over- og underkrydder; at vi stadig kom op at slås om »den flade«, siger sig selv. Tillige fik vi steg til middag om søndagen. Selskabelighed var der ikke meget af, og hændte det, bestod det i et overdådigt aftensbord, hvor vi drenge åd så meget, at jeg, hvis mave aldrig har kunnet svare til de gennemsnitlige fordringer her til lands, regelmæssigt brækkede mig efterpå. Een gang om året fik vi kaffe, nemlig ved den årlige eksamensfrokost, hvor der tillige serveredes vin – til de voksne. Kager og slikkerier var det også småt med – rå gulerødder var bedre for tænderne –; dog havde vi så mange mostre og fastre samt enkelte gamle tanter og en enkelt bedstemoder, at der jævnlig oprandt en fødselsdag, hvor der vankede rigeligt både af chokolade med flødeskum og af alskens bagværk, virkelig festlige eftermiddage, hvor vi drenge åd til den store guldmedalje. Til ens egen fødselsdag fik man selv lov at vælge menuen: risengrød og »bondepige med slør« – midt om sommeren – en rædsel for min far.

Hvad dernæst lærerhjemmets *opdragelsesprincipper* angik, skylder jeg min moder, at jeg kan gøre så forholdsvis udførligt rede for disse. Hun nedskrev nemlig under et langvarigt sygeleje i 1887 ikke mindre end 37 sider om min tilværelse indtil mit 7. år. Hun ventede dengang at dø og tilegnede derfor »sin lille Karl Kristian« minderne om hans barndomstid med disse vemodige ord: »... om den gode Gud nu vil lade mig leve kortere eller længere, så jeg endnu i flere år kunde være noget for eders kjære

fader og for eder selv, mine små drenge, der i eders alder dårligt vil kunne undvære en moders omsorg og pleje.« Den gode gud bønhørte hende og lod mig nyde godt af hendes utrættelige omsorg, til *jeg* var fyldt – 61.

Kun 4 år gammel fik jeg den første ABC og begyndte halvt i leg at kende bogstaverne ved at give dem særegne navne, og 5 år gammel kunne jeg læse »med lyst«, ligesom det gik godt fremad med skrivning og regning; jeg husker tydelig, hvorledes jeg efter aftensbordet regnede hovedregning med far – siddende nedenunder bordet i mørke, hvor jeg bedre kunne tænke. Nå, helt udlært har jeg nu ikke været, i hvert fald ikke i dansk, idet jeg godt 6½ år gammel skrev et brev (med blæk), der begyndte således: »Kjære Mattem Larsen«, en titulatur, der morede madam Larsen mere end mig, særlig da min far gjorde sig lystig over min fonetiske nyskabelse.

Det er jo ikke til at undre sig over, at en velbegavet dreng med så interesserede forældre var foran de andre, da han kom i skole, og min mor noterede også med stolthed, at jeg efter 3 måneders skolegang blev flyttet op fra nederst i klassen til nr. 1, »skønt alle de andre var over et år ældre end dig og har gået over et år længere i klassen end du.« Efter et års forløb kunne jeg skrive efter diktat og var begyndt at læse tysk. Det noteres, at jeg i løbet af dette første skoleår havde erhvervet mig 28 ug, 13 ug÷, 10 mg+, 431 mg, 94 mg÷ og 19 g+; og at der ikke forekom dårligere karakterer i denne masseproduktion af vidnesbyrd står nok i forbindelse med, at jeg ingen ugepenge fik for den uge, i hvilken der forekom et »g« og skulle give far 5 øre for et »tg«, medens jeg til gengæld erholdt 5 øre ekstra for hvert »ug«.

Overhovedet anvendte mine forældre i høj grad valutaregulering i deres opdragelsessystem og medvirkede derved til at fremme min økonomiske sans. Jeg fik således normalt 25 øre i ugepenge, et dengang fyrsteligt beløb, men der blev trukket een øre fra for hver gang tøj lå og flød, eller jeg iøvrigt lavede uorden. Efterhånden drev jeg det omtrent til pari, medens min alt for livlige broder lå langt nede i baissen. Men hvad glæde har man her i livet af sin fremragende økonomi; resultatet var kun, at jeg måtte betale for ham, når vi skulle ud at »solde«, d. v. s. købe konditorkager (5 øres-kys eller lauriner), noget vælmmeligt fedt klister.

Overlærer C. Steincke og frue på besøg hos min grandtante i Nykøbing. (Ca. 1890).

Af det foregående må den uvildige læser absolut få det indtryk, at jeg som dreng var et udpræget dydsmønster, men dette var dog langt fra tilfældet, ikke engang efter min kære mors opfattelse. Hun beretter således, at jeg, knap 4 år gammel, kom hjem med et kræmmerhus jordbær, som min ven, gartner Truelsen havde foræret mig. Da mor ville have, at jeg skulle lade Mathilde, vor fortræffelige husassistent, smage, nægtede jeg kategorisk at undvære blot et eneste. De strenge forældre i forening med Mathilde nød derefter hele rationen selv, men fra den dag skal det aldrig have været nødvendigt at anmode mig om at dele. Denne nyerhvervede tilskyndelse til at dele gav sig dog kort efter et mindre heldigt udtryk, idet min lille bror og jeg på min foranledning under forældrenes spadseretur broderlig delte, hvad der var af tvebakker og småkager i 2 hele dåser. Denne bedrift medførte legemlig revselse og afsavn af tvebakker i 14 dage.

Trods al anvendt pædagogik synes min udvikling alligevel at have taget en noget uheldig retning, hvorom følgende uhyggelige tillidsbrud vidner. Som bemærket var jeg allerede i 6-års alderen en svend til regning, i hvilken anledning min far havde betroet mig en facitliste, så jeg selv kunne kontrollere resultatets rigtighed. Men en dag, da jeg ikke kunne få bugt med to regnestykker, lod jeg udregningen stå, men satte det rigtige facit til, et eklatant tillidsbrud, som i høj grad bedrøvede mine forældre, der altid havde anset mig for pålideligheden selv. Men straffen var også hård! Dels mistede jeg facitlisten for stedse, dels måtte jeg se min bror vandre alene med far i bad på havnen, sommertidens største fornøjelse, en streng dag.

Der er næppe tvivl om, at det var denne uhyggelige karakterbrist, der åbnede mine forældres øjne for nødvendigheden af, at jeg nu begyndte på ved aftenbøn at søge forbedring; de havde nemlig altid holdt på, at vi ikke selv skulle bede aftenbøn, før vi (efter deres mening) forstod den »fulde betydning af ordene«. På dette tidspunkt ansås jeg da for moden til og for tilstrækkelig belastet til følgende aftenbøn:

»Søde Gud, en engleskare
alle dine små bevare.
Ja, forlad os, fader milde,
hvad vi gjorde, som var ilde,
hjælp os, så vi bliver fromme,
så vi i din himmel komme,
smile sødt i englefavn,
hør du os i Jesu navn.«

Mon man egentlig fik meget ud af denne poesi? Men det ser jo kønt ud og sødt ud at se den lille folde de små buttede hænder og i al troskyldighed mase på.

Med klædelig faderstolthed påhørte jeg mange år senere lejlighedsvis ceremonien, men da jeg en aften hørte nøje efter, viste det sig, at den håbefulde pode i fuld alvor afleverede følgende:

»Fra synd og sorg og *far*
din engel mig bevare.
Hvorledes har min fod det i dag?«

Det var jo egentlig ikke nogen kompliment til mig, og stort mere mening er der heller ikke i en variation fra et andet ungdommeligt natteleje:

»På søndag sover far
din engel mig bevare,
som ledet har min fod i dag.«

Efter disse erfaringer er jeg nået til det resultat, at børn som små skal bede aftenbøn alene for stemningens skyld og så, fordi det glæder forældrene. Trods disse fortrinlige opdragelsesprincipper røbede vi 2 drenge, i hvert fald jeg, lejlighedsvis karakteregenskaber, som hverken aftenbønnerne eller forældrenes glorværdige eksempel havde fået bugt med, f. eks. hidsighed, en egenskab der dog i tidens løb er forvandlet til uskadelig overfølsomhed, som kun er gået ud over mig selv. Jeg erindrer endnu, hvorledes jeg engang som lille i arrigskab satte tænderne i Mathildes magre skulder, og at heller ikke hun opfattede aggressionen som et af de i vore dage moderne filmskys, fremgik af det skingrende skrig, hun udstødte med det resultat, at min far øjeblikkelig indfandt sig og gav mig en regulær endefuld, og det er sikkert denne iøvrigt sjældne form for hans måde at tugte på, der har fæstnet denne lille episode i min erindring.

Et andet eksempel på hidsigheden, der let kunne have fået skæbnesvangre følger: Under et af de trods vor uadskillelighed daglig forekommende slagsmål mellem min bror og mig, begik jeg, 5 år gammel, mit første og forhåbentlig sidste mordforsøg, idet jeg med min spade bibragte ham en flænge over det ene øje, så blodet flød. Det så farligt ud, og den lille blev puttet i seng; til fordel for mig taler dog, at jeg følte mig så gruelig elendig, at jeg hele dagen sad ved hans seng, dybt bedrøvet. Som ydre straf konfiskeredes min spade i 8 dage, en særlig hård straf, fordi vi lige havde fået hver sin lille separathave, som vi var i færd med at kulegrave, og nu skulle jeg gå og se ham grave fra morgen til aften. Samtidig måtte vi begge afgive det bestemte løfte, at vi fremtidig skulle gå hver til sit, såsnart vi blev uenige, og først mødes igen, når hidsigheden var forduftet. I praksis blev det til en evindelig løben fra og til, indtil løftet blev opgivet som uopfyldeligt.

Som en endnu mindre tiltalende erindring står tydelig for mig en anden begivenhed, der heller ikke var flatterende for den 6-årige Karl Kristians næstekærlighed og sociale forståelse. Selv klædt i sit fineste puds hånede han lige før kirketid ubehersket en fattig klædt dreng for hans påklædning, men var så uheldig (eller heldig), at scenen overværedes af hans retsindige fader. Straffen var hård at gå på og yderst krænkende for den barnlige dumvigtighed. Jeg måtte nemlig, ledsaget af min fader, aflægge en visit i drengens hjem, bede om undskyldning og invitere ham op at lege med mig.

Kun på to områder forekommer den opdragelse, jeg fik, mig ufyldestgørende, selvom den svarede til datidens synsmåder. For det første, tror jeg, ærlig talt, at jeg i mit stadig syngende barndomshjem fik *for* megen religion, *for* megen musik og for megen botaniseren i min opvækst, thi hvorfor skulle jeg ellers have haft en særlig aversion mod kirkegang, konfirmationsforberedelse, klaverspil og botanik, medens jeg iøvrigt nærede udpræget åndelige interesser og elskede zoologi og dyr, specielt det rige fugleliv, som i hine tider udfoldede sig i den for sommerhuse og turister forskånede natur. Ret gammel var jeg ikke, før jeg kendte de fleste fugle, selv på deres sang eller flugt; det har åbenbart været det så højt ansete jægerinstinkt. Også for husdyr som kat, høns og kaniner havde jeg megen interesse, selvom jeg indrømmer, at der var et vist element af forretningssans med i spillet, – dog ikke for min elskede blågrå og mægtig store hankats vedkommende, den, der næsten fulgte mig som en hund, ja endda gik byærinder med mig, og som fandt sig i enhver behandling fra min side, medens den kradsede andre for et godt ord. Dyret var fra Archangelsk, men yderst konservativ og gennemført kattefornem.

Mit forretningstalent gav sig tidligt udtryk, idet jeg handlede livligt med frimærker og til sidst fik en anstændig samling; mere tjente jeg dog ved at forpagte mine forældres høns på billige vilkår og var allerede dengang så meget med på moderne racehygiejne, at jeg indførte kontrolreder og holdt nøje regnskab med æglægningen. Mest tjente jeg dog på kaninavl og ved udlån af en særlig god han, men denne menage fik en brat ende, da min far skønnede, at jeg interesserede mig alt for meget for forplantningsproblemet.

Det andet område drejer sig om *det seksuelle spørgsmål!*

Nogen nyhed vil det jo næppe være at meddele, at der udadtil herskede de strengeste sæder, og at ethvert spørgsmål, der tangerede slægtens opståen eller fortsættelse, var uden for diskussion. Børnene kom officielt med storken, der vakte vild forargelse, hvis den undtagelsesvis afleverede ungen til en ugift; kvinderne havde som bekendt dengang ingen ben, kun fødder, adskillelsen mellem kønnene var officielt strengt gennemført, og et begreb som fællesbadning kunne end ikke diskuteres. Mellem forældre og børn taltes der heller aldrig om kønsforskellen, om børnenes tilblivelse, endsige om forelskelse eller erotiske vanskeligheder. Selv mine kloge forældre gik besynderligt nok ud fra, at i hvert fald deres børn var »rene i tanker og sind«, og oplysningen bestod egentlig kun i nogle advarsler mod fristelser og de sædvanlige formaninger under omtalen af »synd«, dog med en eventuel syndsforladelse i udsigt, hvis man bad tilstrækkeligt og tilstrækkelig inderligt.

Men var seksuelle problemer tabu mellem forældre og børn, så spillede de til gengæld en så meget større rolle mellem børnene indbyrdes, i hvert fald mellem drengene, og hvorfor skulle pigerne med deres nyfigenhed og indeklemte sanselighed egentlig dengang have dannet nogen undtagelse. Mellem os drenge rådede der den mest levende interesse netop for disse spørgsmål, dels fremkaldt ved vore ivrige iagttagelser af dyrenes parring, dels og navnlig ved »gadedrengenes« intime beretninger af den modbydeligste art. Tidlig lærte man de sædvanlige »uvaner«, og der fandtes ikke den råhed eller sjofelhed, ikke den liderlige historie, som vi drenge ikke var fortrolige med eller nød.

Vi måtte desværre udkæmpe vore sjælekampe alene, fordi der på dette livsvigtige område ikke herskede tilstrækkelig åbenhed og fortrolighed mellem forældre og børn, og vi måtte søge vor viden gennem de mest plumrede kilder. Desto mærkeligere var det, at man trods al svineriet alligevel i 12-års-alderen kunne gå hen og blive rigtig forelsket, til syvende og sidst lå råheden altså på overfladen. Det var en rentud vidunderlig pige på 13 år, som, da jeg på en danseøvelse forærede hende et stykke båndlakrids, til tak sendte mig et sådant blik med ledsagende smil, at jeg oplevede den første forelskelses pinefulde sødme. Der var ikke tale om antydning af egoisme, kun om blind beundring, stum og håbløs tilbedelse, ubegrænset troskab og offervilje, ustyrlig trang til at se

og beskytte den elskede genstand, grænseløs skuffelse, hvis hun ikke viste sig eller så til min side, o. s. v., et magtfuldt følelseskompleks, som trods yderst ringe og yderst sjælden opmuntring fra den skønnes side holdt sig i mindst 8 år, til hun forlovede sig med en anden. At hun kunne, at hun nænnede! Efterveerne var frygtelige! Thi »når har flammen forsonet sig selv med en skæbne som lygte« (Seedorff Pedersen i »Dagningen«), men hun var dengang besat af en kvindes egoisme og totale mangel på menneskelighed og forståelse af mandens mørke, lidende og bedrøvede sjæl (Th. Wolfe). Jeg døvede min sorg i flittigt arbejde og moralske betragtninger af utvivlsomt værd, men må give »mesteren« (Kung-fu-tse) sørgelig ret, når han sagde: »Jeg har endnu aldrig set nogen, der elskede moralsk værdi så højt, som han elskede kvindeskønhed.«

Alligevel slap jeg nogenlunde igennem de forskelligartede fristelser på dette område, ligesom med hensyn til drikkeriet, idet jeg kun har været fuld een gang, nemlig ved min konfirmation. Og af mindre agtværdige seksuelle oplevelser havde jeg til mit 19. år kun to, og den ene var endda af rent tragikomisk karakter. I 12-års-alderen legede jeg min broder og et par jævnaldrende småpiger oppe i en høstak, da den ene af disse i et yderst bramfrit sprog direkte opfordrede mig til den forbindelse, der officielt er holdt i baghånden til ægteskabet. Jeg blev så vanvittig chokeret over dette direkte voldtægtsforsøg, at jeg rev min lille broder ned og styrtede med ham i hånden hjem, hvor vi holdt os inde resten af dagen i en ubestemt frygt for, hvad der kunne ske.

Den anden oplevelse var mindre »uskyldig«, idet jeg en kølig vinteraften lod mig overliste af Sorøs ungdommelige Venus til at kysse og kramme hende lidt på en bænk i akademihaven. Det gik egentlig, når hensyn tages til min fuldkomne mangel på praksis, til gensidig tilfredshed, indtil det – heldigvis på et meget tidligt stadium – pludselig gik op for mig, hvilken livsfare jeg svævede i. Til stor fortrydelse for fristerinden slap jeg hende pludselig uden et ord, foer op på mit værelse, hvor jeg tilbragte resten af aftenen i dette mit 18. år med at skylle mund og børste tænder af frygt for syfilis. Det var det hele, og det var jo i præventionens århundrede så lidt, at man næsten skammer sig over sin inaktivitet, men dengang gjorde jeg det altså ikke.

Vi kommer endelig til *de ydre omgivelser*, der jo dog også hører med, når man tænker tilbage på sit barndomshjem, kårene og det fremtoningspræg, som ikke mindst disse er medvirkende til. Hvorledes var da omkring 1890 en lille stillestående provinsby at bo i for en dreng? Vel at mærke en søkøbstad med Kattegat på den ene og Isefjorden på den anden side.

Der var ganske vist ingen jernbane, ingen Odsherreds-ekspres, men til gengæld vrimlede det med stolte sejlere. Dengang var diligencens hornsignal sammen med vægterens tromme de eneste lyde, der brød den stilhed, som i vore dage flænses af lokomotivernes piften, af bilernes tuden, af jazzens skratten eller af radioens vrælen. Dengang kendte vi Nykøbing-drenge hverken cykler, telefoner, gas eller elektrisk lys, og alligevel vil jeg ikke indrømme, at vor forholdsvis støjfri tilværelse skulle være mindre spændende end nutidens drenges.

Thi vel kunne vi ikke fare det halve land rundt i osemaskiner uden at lægge mærke til noget og med en sky af støv omkring os, men til gengæld vandrede vi i flok og følge ud i bøgeskovene eller i amtsplantagen for at lege røvere og soldater eller indianere, udrustet med bliktomahawker, lange hasselspyd, hønse- eller kragefjer om hovedet og bæltet struttende af »håndgranater«, d. v. s. grankogler, og vi havde pragtfuldt udforede huler inde i tykningen med udstillede vagtposter, hvis fløjtesignaler varslede fjendens snigende angreb.

Vel kunne vi ikke køre milevidt omkring på bane eller blot på cykle, men vi savnede det ikke. Vi havde den vilde natur ved Kattegat, det salte vand, de friske skove, de udstrakte sneture og de mægtige skøjtebaner; vi havde ro- og sejlbåde og havnen fyldt med sejlskibe, i hvis takkelage vi kravlede rundt, når vi ikke sled tænderne i stykker på de tykke skibskiks eller beskøjter, medens vi lyttede til sømændenes oplevelser fra fjerne lande.

Vel var vi afskåret fra at diskutere bilmærker eller filmshelte, boksere eller fodboldspidser, men hvorfor skulle vi savne det? Vi var selv mestre i at slås, svømme, dykke (selv under dampskibe i havnen), sejle, klatre, løbe om kap, skyde med slangebøsse, plyndre kragereder og stjæle frugt. Særlig om foråret gik det løs med at hugge rågeæg i »Kongens skov«, (amtsplantagen Nykøbing-Rørvig), og bagefter lavede vi æggekage i de rustne kasseroller og

pander, der var smidt ud i klitterne ved Kattegat, hvor der dengang kun fandtes to badehuse, mens egnen nu er stopfuld af sommerhuse og »Adgang forbudt«.

Vel kendte vi intet til biograf og måtte klare os med de to årlige markeder, sprøjteprøven og dyrskuet, men det var også nok, for til daglig nød vi Marryat, Gøngehøvdingen, Kalulu, Indianerromanernes og de opdagelsesrejsendes eventyrverden, som vi selv på vore togter til lands og til vands, i bad eller på skøjter omsatte til brug for den rigtige drengs raske, omend anstrengende friluftsliv. Desuden var kårene i al almindelighed så jævne, at vi i forhold til senere tiders levevilkår var opdraget meget spartansk og slet ikke kendte til nutidens forlystelsessyge eller smiden om sig med penge – for man havde ingen tilovers.

Vel var selve byen uden liv og selv hovedgaden stille og halvtom. Man kunne ikke som i de senere år risikere at skulle bane sig vej i et mylder af biler og cykler mellem hundreder af turister i den mest mærkværdige påklædning eller – særlig for det svage køns vedkommende – afklædning. Tænk, hvorledes datidens forældre ville være til mode, hvis de pludselig blev stillet ansigt til ansigt med det moderne turistlivs udfoldelse; i hvert fald *min* barndoms tanter ville være sunket døde om af forfærdelse; og selv deres mandlige jævnaldrende ville stå målløse – omend af andre grunde. Men vi savnede hverken shorts, lårudstillinger eller hovedgaden, for hvad skulle vi der, når vi havde havnen, vandet og skoven.

Og når vi havde disse 3 goder, hvad kunne man så egentlig ønske sig mere? Mon der forøvrigt ikke skulle være et forsyn, der tager sig af de tossede knægte, for når man tænker på, hvad man som dreng slap fra uden varigt mén, skønt tyk og nærmest klodset, må man stille ryste på sit grånende hoved: Kuldsejlen, falden i vandet, gennem isen på dybt vand, forrygende slagsmål, dumdristig klatren, på hovedet ned fra træerne, kastespyd gennem øret, som blev naglet til hovedet o. s. v., o. s. v., jo der er utvivlsomt en skytshelgen for vilde drenge, selv for dem, der er uden synderlig interesse for den evangelisk-lutherske folkekirke.

I den retning gik mine interesser ikke, hvor meget jeg end påvirkedes af mine forældre, og hvor villigt jeg end må indrømme, at man sjældent så bedre overensstemmelse mellem tro og livsførelse end i mit barndomshjem.

Drengetilværelsen i Nykøbing Sjælland endte imidlertid med et frygteligt slag for mine forældre og et uerstatteligt savn for mig, da min eneste broder døde af tuberkuløs hjernebetændelse i 1894, og jeg samme år blev sendt ned til Sorø akademi. Jeg husker endnu den aften, da vor gamle huslæge lukkede Sigurds øjne og henvendt til mig sagde: »Nu har dine forældre kun dig tilbage Karl Kristian. Du er deres eneste trøst, deres eneste håb! Glem aldrig det på din vej fremefter i livet.«

Jeg tror ikke, jeg glemte det, med jeg véd, at overgangen fra barndomshjemmets sorgløse, trygge fred til den urolige og fremmedartede tilværelse på Sorø akademi var svær, ikke mindst fordi jeg var tilbøjelig til at overføre de høje etiske grundsætninger, der var mig indpodet såvel i barndomshjemmet som i min faders religionsundervisning, på de nye omgivelser, ikke mindst i forholdet til de nye lærere. Den opdragelse, hjemmet havde givet mig, var utvivlsomt skyld i, at jeg allerede i en så tidlig alder havde misforstået opdragelsens praktiske formål, nemlig at blive som alle andre, og tværtimod troede, at det gjaldt om altid at være i overensstemmelse med sin egen overbevisning om, hvad der var sandhed, retfærdighed, retsindighed eller redelighed. Og hertil kom, at jeg ikke forstod at iklæde min misbilligelse den rette beskedne og sagtmodige form, men ofte gav min uvilje mod andres frafald fra de kristelige grundsætninger alt andet end kristelige udtryk, hvis man da vil se bort fra kirkens og inkvisitionens metoder fra den mørke middelalder. Med andre ord: jeg drillede mine lærere, var opsætsig og trodsig og stod ganske uforstående overfor deres mangel på forståelse af, at min optræden dybest set kun tilsigtede høje etiske formål og slet ikke kunne takseres som blot og bar ulydighed eller ganske almindelige drengestreger.

Ak, hvor ofte længtes jeg ikke hjem, hvor ofte savnede jeg ikke i det første år på Sorø barndomshjemmets trofaste beskyttelse og omfattende kærlighed, der havde trodset alle vanskeligheder og båret mange savn for at lune den rede, hvor deres kære dreng skulle vokse op og hans vinger foldes ud til flugten gennem livets storme . . . det forjættende skønne, men ofte så vanskelige og uforståelige liv . . . dybest set i ensomhed, trods alt og alle.

Et skovriderhjem

Af fru Marie Elisabeth Schrøder

Skovridergården »Rørdam«, som tilhører grevskabet Wedellsborg, ligger på en halvø, der strækker sig ud i Lillebælt. Det er en meget gammel gård af smukt egebindingsværk med stråtag. Gården bestod oprindelig af 4 længer; med en bygning, som nu er nedrevet, dannede de en sluttet firkant, uden dog at være helt sammenbyggede. Huset ligger ned mod stranden, omgivet af skov lige ud til klinterne. På få minutter når man vandet, hvor der findes en god havn med en ret stor skibsbro. Jordbunden hører til Fyns bedste. I gammel tid lå her et teglværk, hvorom nu kun en dam og en gammel teglovn minder. Den kaldes »Teil-øvni« og benyttes som redskabshus af grevens fisker, hvis hus er skovridergårdens eneste nabo. Med sit gamle stråtag, som næsten når jorden, bidrager ovnen særdeles godt til helheden sammen med fiskerhuset, som vel ikke er så smukt som i min barndom, men dog er restaureret og udvidet så nænsomt, at den lille koloni af bindingsværksbygninger den dag i dag står som et smukt minde om gamle dage.

På dette idylliske sted blev min bedstefar, Caspar Hermann Schrøder, skovrider i året 1845. Hans adkomst til stillingen var datidens »Forst- og jagtlærebrev«, og uddannelsen havde han fået dels hos sin far, kgl. skovrider Nis Ankjær Schrøder på Ulfshus ved Haderslev og dels hos kgl. overforstmester v. Krogh, Nygaard. Han kunne godt have studeret, men da han i en ung alder blev udset til stillingen på Wedellsborg, opgav han det. Også hans farfar var kgl. skovrider på Ulfshus, og hans 3 brødre og mange andre af slægten var eller blev forstmænd.

Den 12. maj 1846 holdt han bryllup med Else Marie Wildfang fra gården »Feldum« i Sønderjylland. Det unge par sejlede i åben båd over bæltet til deres ny hjem, og også min bedstemors store udstyr kom søværts i 3 store egetræskister. Dermed begyndte et

samliv, som skulle vare i 57 år. De fik begge nok at tage vare på, han med sit forsømte distrikt, og hun med datidens besværlige husførelse og med den hurtigt opvoksende børneflok. I løbet af 13 år fik de 9 børn, hvoraf min mor var den ældste. Foruden rådigheden over 10 tdr. land agerjord var lønnen som skovrider 400 rigsdaler årligt, og den kunne jo snart ikke slå til, da familien forøgedes så hurtigt. Min bedstefar måtte derfor flere gange søge om lønforhøjelse, hvilket den gang skete ved at indsende en højtidelig og ærbødig ansøgning til lehnsgreven. Den blev nu altid bevilget. Min bedstefar stod i det bedste forhold til de 3 lehnsgrever, under hvem han kom til at tjene, og han siger selv om dem, at han i dem havde så gode og forstående principaler, at de kunne tjene som forbillede for alle andre skovejere. Det gælder ikke mindst forholdet til den sidste, den fremragende dygtige landmand grev Bent Wedell, mangeårig præsident i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

Bedstefar havde jo, som allerede nævnt, kun skovfogeduddannelse, men han forstod at udvide sine kundskaber ved selvstudium og læste aldrig andet end skovbrugslitteratur, hvortil han som oftest brugte natten. Livet igennem blev han ved at studere sit fag, hvorfor han også havde svært ved at forstå, at vi unge, og da navnlig hans forstkandidater, havde tid og lyst til at læse, hvad han foragtelig kaldte »Mutterschrankslesung«. Han havde sin egen metode til udhugning i skoven, den såkaldte »schrøderske etagehugst«, som blev meget anerkendt langt ud over landets grænser. Sagt i korthed består denne metode i, at man fra bevoksningens tidligste alder fjerner de skadelige grene og senere ved udhugningen de skadelige stammer, medens de levedygtige træer i underste etage beholdes så længe som muligt for at beskytte jordbunden, navnlig ved at holde på løvet, medens øverste etage, hovedbestanden, plejes efter de almindelige regler for at tilvirke grenefri, værdifulde gavnstammer. Han havde lige fra begyndelsen en fast tro på, at skovens jordbund burde beskyttes særlig omhyggeligt ved læbælteplantning, og ved bevaringen længst muligt af undervæksten at skaffe vildtet fred og ly.

Med stor dygtighed forstod bedstefar at lade teori og praksis følges ad, og med flid og energi syntes han at overkomme det utrolige.

Skovarealet, som ved hans tiltræden ikke var særlig stort, det opgives i 1828 at have været på 812 tdr. land, forøgedes i hans tid stærkt ved besiddernes villighed til at anvende kapital til udvidelse og var ved hans død i 1906 2.200 tdr. land. Til distriktet hørte endvidere ca. 240 tdr. land under herresædet »Frederiksgave«, som er en stiftelse for den Wedellske slægt.

For at komme rundt på dette store areal måtte min bedstefar tilbringe mange timer på vogn, ofte havde han både 2 og 3 mil at køre; jeg tror, at han på disse køreture fik sin bedste hvile, ja, tit sov han på vognen, når han ikke selv var kusk. Han sad om vinteren med benene i en hakkelsessæk og et dækken svøbt om sig og ellers i en almindelig kørekappe; således havde »gamle grev Karl Wedell« brugt det, og derfor kunne og skulle det ske på den måde, når man kørte på arbejde, skønt senere besiddere havde mindre spartanske vaner. Først i en høj alder tillod han sig at købe en pels og benytte fodpose.

Til grevskabet hørte to øer, Baagø og Brandsø; på den første anlagde han en plantage, på den anden var der en interessant gammel skov. Dette gav jo lange og ofte stormfulde sejlture med grevens fisker. Når der skulle krydses i modvind, kunne tiden trække længe ud, så de gule ærter måtte vente i mange timer til langt ud på aftenen, og jeg blev flere gange sendt ned på broen for at spejde efter den lille båd.

Skønt jordbunden de fleste steder på godset var endog særdeles frugtbar, lå der dog en milelang strækning med lyngbanker, en udløber af de såkaldte »fynske Alper«. Her kunne kun nogle magre får finde føden, og befolkningen var fåtallig og fattig. Da bedstefar havde fået nogenlunde orden på distriktet, og det begyndte at give udbytte, indhentede han lensgrevens tilladelse til at beplante disse banker med nåletræer. Om foråret brugte han kvinder og børn til at plante, og bedstemor har fortalt mig, hvor glade de var i den fattige egn ved denne ekstrafortjeneste. Da de udplantede hvid- og rødgran, bjergfyr og korsikansk fyr m. m. efterhånden voksede til, gav de – og giver stadig – arbejde til mange hænder og grevskabet en god indtægt. Men de kom også til at betyde meget for bedstefar selv, idet greven gav ham indtægten af koglefrøet. Han lod da for egen regning koglerne plukke og køre til Rørdam, hvor de i de første år udklængedes

Skovridergården Rørdam med fiskerhuset i baggrunden. (1887).

ved solens varme på store, udspændte sejl. Folkene rev i dem med store træriver, så frøet faldt ud. Fuglene ville også gerne være med, og jeg måtte da ofte i middagsstunden op i marken og agere fugleskræmsel, medens folkene sov. Det morede mig ikke, men man kendte den gang ikke til at gøre vrøvl, det faldt mig simpelthen slet ikke ind. Dette frø, udklænget ved naturlig varme, fik en meget høj spireevne og solgtes snart, både her i landet til det unge hedeselskab og ud over det meste af Europa, hvorved bedstefars navn blev meget kendt, samtidig med at han blev en velstående mand. Solens varme slog dog ikke til i vort ustadige klima, og der blev bygget et såkaldt »koglehus«, hvor frøet udklængedes ved kunstig varme. Brændselet var de tomme kogler, så driften var billig. I »kogletiden« arbejdede her 3 mand på skift, nat og dag, og bedstemor havde disse »koglemænd« på kost. Det var således også for hende et stort arbejde med dag- og natmad, sålænge det stod på, i reglen 3 uger ad gangen flere gange om året. Frøet skulle efter udklængningen renses og derefter vejes og pakkes inden forsendelsen. Dette arbejde forestodes med stor nøjagtighed af en assistent, min barndoms bedste ven, Sørensen.

Jeg kan ikke huske hjemmet uden ham, en stilfærdig, tavs mand, som altid var at finde i sit loftsværelse, og som kunne hjælpe med alt, både med vore regnskaber, når de ikke kunne stemme, med at afveje syltesukker og med andre ting. Han forestod tilsåning af haven om foråret og frugtens nedplukning om efteråret, han var husets faktotum i al sin store beskedenhed. Efter at jeg var bleven voksen, giftede han sig med en husjomfru på Wedellsborg, som også havde været i sin plads i mange år. De to aldrende mennesker fik da deres eget hus, og efter bedstefars død blev han godskasserer. Hele denne beskedne og dog så uundværlige mands tilværelse står nu for mig som et billede fra en svunden tid.

Distriktet, koglerne og landbruget var dog ikke nok for min bedstefars energi. I landsbyen Balslev drev han en fæstegård under grevskabet, tænkt som et eventuelt enkesæde for min bedstemor, og 1885 købte han »Mariegaard« ved Haderslev af min far, cand. jur. P. Skau, søn af Laurids Skau. Denne drev han i en del år ved bestyrer, indtil det blev ham for vanskeligt under de skærpede forhold syd for grænsen. Han solgte den da til en god dansk mand.

Hjemmet ramtes af tunge sorger. Under en difteriepidemi mistede de i løbet af to døgn deres to sønner på 9 og 11 år. Senere mistede de 4 voksne døtre af tuberkulose, deriblandt min mor i 1881, og tilsidst i deres høje alder døde endnu en datter, så at der kun var to tilbage af den store flok.

To år efter min mors død døde også min far, og min lidt ældre broder og jeg kom da til vore bedsteforældre. Det var vistnok for en stor del af hensyn til den lille dreng, at de havde beholdt Mariegård, men også han døde snart. Det var et hårdt slag for dem, som havde mistet deres egne sønner, men jeg fik fra 1884 mit gode hjem på Rørdam i hele min opvækst og ungdom.

Stedet ligger meget ensomt, men man følte det sjældent, da vi altid var så mange mennesker. Foruden bedsteforældrene og to, dengang ugifte, mostre og Sørensen, var der en forstkandidat, som var assistent, samt ofte en eller flere skovbrugselever; tit var der yderligere en forstkandidat, som i kortere eller længere tid ville sætte sig ind i bedstefars skovbrug. Der holdtes privatlærerinde til mig, og til udførelsen af husgerningen var der kokkepige, stuepige og bryggerspige, også kaldet »udpigen«. Til landbruget holdtes en ældre avlskarl og en yngre, altid kaldet »drengen«, hvem det

Forstråd C. H. Schrøder (1890).

desuden tilfaldt at bære alt det gode bøgebrænde ind til de mange kakkelovne, hjælpe pigerne med at bære vand ind fra pumpen i gården og med at pudse alt fodtøjet. Desuden kørte han den overflødige mælk op til herregårdens mejeri. Der var næsten også altid en daglejer, som bl. a. forestod »huggehuset«, hvor redskaber blev gjort i stand, og hvor man kunne få sat »hove« under sine træsko. Det var, som man kan se, ikke nogen helt billig husførelse, selv om datidens folkelønninger ikke var høje.

Når man tænker på de to mennesker, som ledede dette hjem, er man tilbøjelig til at fremhæve bedstefar. Han var en smuk mand, og absolut den mest fremtrædende og bedst begavede af de to. Tillige havde han en udpræget sans for humor og var fuld af morsomme historier, som han forstod at fortælle. Af naturen var han meget hidsig og opfarende og, efter tidens skik, slem til at bande, men hvem der forstod ham, kunne let få bugt med uvejret ved blankt at indrømme sine fejl og bagefter afvæbne ham med en

lille vittighed. I kristelig henseende var han vist, hvad man kalder en gammeldags rationalist og, efter hvad han har fortalt mig, vist også konfirmeret af en rationalistisk præst. Han kunne endnu udenad et lille vers, som denne havde givet ham på konfirmationsdagen. Det var på tysk, og indholdet gik ud på, at blot man altid i livet gjorde sin pligt, var alt i orden. Denne stærke pligtfølelse, der var et fremtrædende træk i hans egen karakter, indskærpede han mig til enhver tid. Han havde altid stor ærbødighed for kirken, som han regelmæssigt søgte en gang om måneden, når der var gudstjeneste i Wedellsborg kapel, og han var en meget godgørende og til det yderste sandhedskærlig mand. De fleste, som kom i hjemmet, blev betaget af ham, men efterhånden lærte de at skønne på bedstemor, som med sit milde og kærlige væsen og sin omtanke for alt og alle dog alligevel var den rigeste natur af de to. Hun var således en god fortæller, og jeg vidste ikke noget bedre end at spadsere med hende eller sidde hos hende i mørkningen og høre hendes »Sandhedshistorier«, som hun kaldte det. Eventyr gav hun sig ikke af med, men berettede gerne om gamle dage f. eks. i Sønderjylland eller om oplevelser fra indkvarteringer under de to slesvigske krige. Hun skrev fremragende breve og kom derved til at betyde meget for slægt og venner.

De store sorger havde modnet min bedstemor til at blive en ydmyg, dyb og levende kristen, et bønnens menneske, hvorved hun også blev i stand til at hjælpe sine børn med disse spørgsmål. Skønt hun foretrak biblen og gode andagtsbøger, havde hun dog meget mere sans for anden og god læsning end han. I sin ungdom havde hun fået en del af sin uddannelse i Christiansfeld hos Herrnhuterne, hvilket nok havde præget hende i åndelig henseende. Der havde hun fået to gode veninder i et par tyske søstre, frkn. Aastrup, som senere var blevet forstanderinder for et lignende institut i Schlesien. Min mor fik sin uddannelse som lærerinde der, og flere andre af mine mostre var en tid hos dem. Disse to »tanter« kom ofte på sommerbesøg, det var to særprægede og kloge damer i diakonisselignende dragter, og der blev gjort megen stads af dem.

Der var lavt til loftet i det gamle hus, men så hyggeligt. Forstuen var tæt besat med gevirer eller »opsatser« både af kron-, då- og rådyr. Midt i huset lå den store dagligstue med et bredt

Fru Else Marie Schrøder, f. Wildfang. (1893).

fag vinduer ud mod vandet. Den midterste del af vinduet var om sommeren en havedør, om vinteren blev den dækket af en karm; tykke uldne gardiner, forsynet med stivede, hvide undergardiner, blev hængt op, så de lå langt hen ad gulvet. Dette blev dækket af et stort præstegårdstæppe, hvortil bedstemor og hendes piger selv havde spundet garnet. Stilen – om man kan tale om nogen – var nærmest Chr. d. 8des, og det var ikke meget, som sneg sig ind af firsernes klunkesmag, – og da ikke med bedstemors gode vilje, men snarere ved gaver og de voksne børns påvirkning. Jeg tror, det må have været hendes sunde bondesans, som bevirkede, at hun afskyede, hvad hun med et hjemmelavet eller mulig sønderjysk ord kaldte »fetsigt«.

På den ene side af dagligstuen – og den blev virkelig brugt som sådan – lå bedstefars kontor, med duft af pibetobak og mange vintres brænderøg, med det overfyldte arbejdsbord og Sørensens skrivebord, med hans gamle chatol og hans bogsamling af skov-

brugslitteratur. På væggene hang hans mange bøsser og piber og billeder i naturtræsrammer af beundrede forstmænd. Bagved havde han sit soveværelse. På den modsatte side af dagligstuen lå et lille kabinet, en hjørnestue. Der stod husets pragtstykke, et gammelt egetræs renæssanceskab, udskåret med bibelske motiver. Dette skab havde min bedstefar fundet i hønsehuset på en bondegård på Fyn. Det var prydet med bedstefars hædersgaver og gammelt porcelæn. Denne stue er nu slået sammen med den næste til en stor spisestue, men den gang ansås et kabinet for at være en nødvendighed, skønt det kun blev lidt brugt.

Der har nok været både træk fra vinduerne og fodkulde i de gamle stuer, det mærkede man jo ikke som barn, men bedstemor havde megen gigt, og havde derfor sit eget soveværelse ud mod gården, hvor der var mere solrigt og lunt. Desuden fandtes der nedenunder endnu to små gæsteværelser, som blev regnet for de fineste og havde de bedste senge. Fra spisestuen gik man ud i sidefløjen, hvor der foruden køkkenet var en mængde rum, fadebur, porcelænsskab, pudserum, folkestue, spisekammer og opvaskerum, og tilsidst det store bryggers og en mælkestue.

Køkkenet var meget hyggeligt og smukt, med det blanke kobbertøj, det store, varme komfur – også med kobberkedel – og udsigten fra vinduerne mod stranden. Det lå i en udbygning på sidefløjen, som blev lavet i 1888, da huset gennemgik en hovedreparation og blev forsynet med grundmur. I denne fløj var også pigernes soveværelse; karlene derimod havde deres kammer ved siden af hestestalden, og de lå efter tidens skik i een seng med halm i bunden. Deres og pigernes senge havde dyner og puder med vår af det dejligste olmerdug.

Kælder fandtes ikke, men loftet spillede en stor rolle. Der lå 6 værelser, og her boede ungdommen og lærerinden, i hvis værelse der holdtes skole. Deroppe stod de store kister af egetræ med smukke beslag, og andre, mere tarvelige kister af fyrretræ, som gemte det kostbare frø. Der stod også vægten, hvor vejningen af frøet foregik, men hvor vi unge også stadig kontrollerede vor vægt, og på skorstenen findes endnu vore vægttabeller. På loftet stod også den gammeldags rulle, fyldt med sten; der forestod bedstemor altid selv rulningen af dækketøjet, hun »lagde om stokken«, som det hed, og det skulle der kunst og håndelag til,

Familien Schrøder foran havedøren på Rørdam. (1899).

så de store servietter kunne »stå« uden brug af stivelse eller strygejern. Nogle af disse ting var fra hendes udstyr, men meget af det havde hun selv spundet hørtråden til og ladet væve hos egnens kunstvæver, som hed Clausen og fortjener at nævnes. Han var nemlig tillige egnens poet og dertil var han »socialist« – ordet nævnedes med gru! Han var i sin tid blevet inspireret til et digt, en vise, ved modsætningen mellem den fornemme begravelse af gamle grev Karl og den omtrent samtidige jordefærd af en fattig kone. Denne vise gik egnen rundt og levede endnu mange år efter. Derved var væverens aktier sunket hos nogle og måske steget hos andre. Det har været de første mindelser om den ny tid, som var ved at bryde frem, men dertil mærkedes endnu ikke noget på Rørdam, når bedstemor sammen med sine piger rullede på væverens dækketøj.

I et andet værelse stod strygeovnen, hvor strygningen foregik. Den tog lang tid med de mange hvide skørter og lange natkjoler med broderier, og den afsluttedes altid med at bedstemor alene

strøg og »pibede« kniplinger og rucher til sin kapper. Inden ombygningen af huset var der på loftet et smalt, højt og tæt skab, hvori det hjemmestrikkede uldtøj blev hængt op for at blive svovlet. Det foregik ved i bunden af skabet at anbringe et fyrfad med gløder, som blev overhældt med svovl. Dampene herfra afblegede tøjet og gjorde det hvidt og blødt. Jeg kan endnu huske den skarpe, let syrlige lugt, når jeg tog den rene uldtrøje på søndag morgen.

Det gamle loft gemmer mange muntre minder for os alle, men havde også de dunkle kroge, hvor en lille pige nok ved aftenstid kunne have sine betænkeligheder ved at færdes. Alle værelserne var forsynede med udmærkede og rummelige garderober, og i et skab gemtes morsomme gamle dragter til udklædning; de blev flittigt brugt.

Min bedstemors forhold til sine folk var altid godt. Hun gik foran i alt arbejde på sin milde og stille måde og stillede ligesom sin mand de strengeste krav til sig selv. Først de sidste år fik hun en husjomfru eller frøken til hjælp.

Bedstefars forhold til skovfogderne var ikke helt almindeligt. De havde alle været enten tjenere hos greven eller kusk og avlskarl hos ham selv. Enkelte havde begyndt som skovarbejdere og havde vist sig særlig opvakte, så han havde taget sig for at oplære dem. Derfor sagde han »du« til dem alle og kunne skælde dem frygteligt ud; trods det agtede de ham alle højt og holdt af ham. Først som en gammel mand fik han to fuldt uddannede skovfogder, og med en af disse gik det sådan til. Skovfogden i Ørsbjerg døde, og som altid ville bedstefar gerne hjælpe enken til at blive i huset. Man må jo huske på, at enker den gang var meget vanskeligere stillet end nu. Han prøvede derfor på at få sin kusk »store Peter« gift med husets datter, så moderen kunne blive hos de unge. Da der ingen skovfoged var, havde han et godt påskud til at gøre hyppige ture til Ørsbjerg og havde altid »store Peter« på bukken. Han tog imidlertid ikke Peter med i skoven for at udvide mandens forstlige kundskaber, men lod ham blive ved hestene i håb om at få sagen fremmet. Der må nok ingen »gnist« have været, for planen mislykkedes, og da han ikke havde andre emner, måtte han søge sig en rigtig skovfoged. Han valgte dog en ugift, og med denne gik alt, som det skulle, og den gen-

stridige Peter blev senere skovfoged et andet sted og fik lov til selv at vælge sin ægtefælle.

En anden af skovfogderne, kaldet »den røde« – på grund af hårfarven, ikke for politiske anskuelser – havde tidligere været grevens tjener, og han kunne klippe hår og blev altid brugt dertil af bedstefar. Det kunne dog kun ske ved tiltagende måne, og han tilskrev denne vane, at han havde et ualmindelig kraftigt og blødt, bølgende hår lige så længe han levede. – En gang var tiden lige ved at blive overskredet, og bedstefar sad under klipningen med uret i den ene hånd og universitetets »Skrive- og Rejsekalender« i den anden.

Han knyttede også en overtro til neglenes klipning, det måtte kun ske på en fredag; desværre har jeg forsømt at få grunden hertil at vide; men nåedes det ikke den ene fredag, måtte neglene vente til næste.

Vi havde det bedste naboforhold til familien i det idylliske fiskerhus, hvor allerede anden generation sad inde med stillingen. 3die generation var mine legekammerater og af dem gik en pige i skole hos vor lærerinde. Nu er 4de generation fisker der, hvor jeg har tilbragt så mange gode timer. Vi var tit ude at sejle, og man sad trygt i båden, når »Per Fisker« med sin ejendommelige apostelskikkelse sad ved roret og passede sejlene.

På een måde blev man jo, trods streng opdragelse til lydighed, forkælet i dette velstående hjem, hvor stuepigen »tæppede af« på værelserne og sørgede for vand i kanderne, og hvor hun fyrede på soveværelserne både morgen og aften om vinteren; man pudsede jo heller aldrig et par sko selv. På den anden side forventedes det bestemt, at man hjalp til ved de store stadig tilbagevendende arbejder i huset – og af dem var der mange. Derved lærte man alligevel at bestille noget og at vurdere et arbejde. Der var to gange om året de store hovedrengøringer, som var yderst besværlige, for eksempel skulle alle lofter vaskes, da de var beklædt med træ og oliemalede; så måtte vi jo hjælpe til med lettere ting. Den årlige slagtning af to grise på een gang var også en stor begivenhed, hvor alle hænder kunne bruges; jeg husker, at jeg som meget lille stødte alle krydderierne i bedstemors store morter. Tillavningen af cervelatpølser spillede en stor rolle, for denne såkaldte »schrøderske pølse« var husets speciale. Fåreslagtningen gik noget

lettere, synes jeg, trods de mange rullepølser, som kom i saltkarret. Det gjaldt jo om at have pålæg til de mange munde, ikke mindst til »koglemændene«. Jeg husker fra de allerførste år, at bedstemor støbte lys af fåretalgen, men efterhånden forsvandt tællelysene, og de smukke, gamle stager stod til stads. I stedet for fik vi en mængde små petroleumslamper.

Rug- og sigtebrødsbagningen foregik i bryggerset, hvor den store indmurede bageovn stod. Hvor var det spændende, når den blev fyret op. Dejgen var blevet æltet aftenen før og stod parat i det store dejgtrug, dækket med sække. Så slog pigen den op i store brød, og når de havde fået den passende efterhævning, var ovnen blevet varm. Ilden blev raget ud, og brødene skubbedes ind på en skovl, medens man med gysen stod og tænkte på heksen i pandekagehuset. Hvor de duftede dejligt, de store brød, når de blev taget ud. Imedens havde min bedstemor fyldt mange plader med lækre småkager, de blev nu sat ind og ved eftervarmen særlig hurtigt og smukt bagt. Andre dage bryggedes der øl i meget store kar, og en blandet duft af sød malt og bitter humle stod ud i gården. Denne humle dyrkede vi selv, som man gjorde det overalt på Fyn, og humleplukning var om efteråret også et af de mange faste tilbagevendende arbejder.

Da det efterhånden blev så vanskeligt at få piger, som kunne bage rugbrød, var det en stor lettelse for min bedstemor, da der kom et bageri på egnen, og hun blev fri for denne rugbrødsbagning. Men brygningen blev ikke afskaffet. Det er jo også en særlig fynsk skik, så dertil har hun nok kunnet få hjælp.

Gæstfriheden var stor med mange liggende gæster, især om sommeren, og med selskabelighed sammen med funktionærer, egnens forpagtere og præstefamilier. Desuden kom der mange forstmænd, som ville se skovene, jeg husker således engang en hel ekskursion af tyske skovridere og »oberforstmeistere«.

Når der var middagsselskab, var hele huset i feststemning, i gæstestalden stampede hestene, og gården var fuld af vogne. Bedstemor måtte derfor, foruden for gæster, også sørge for kuskene i folkestuen. Anledningen til selskabet var ofte et godt stykke vildt, en gave fra herskabet, som nu skulle deles med gode venner. Ved en sådan lejlighed kom husets fineste småtæpper, sofapuder og lyseduge frem, ting som ellers var gemt til daglig. Det er en

nu næsten forsvunden skik, men den havde sine fordele og bidrog til følelsen af, at nu var der fest. Mange af disse broderier var af husets døtre syet i ramme med kunstsyning. – Sølvtøjet kom ligeledes frem, det blev ikke anset for passende at have for meget af den slags ting fremme til hverdag.

Efter det muntre, men aldrig overdådige middagsbord, spillede herrerne efter kaffen l'hombre og drak dertil altid cognacstoddy, damerne spillede undertiden whist, og ofte var en eller flere til stede, som kunne glæde os med musik og sang.

Man vil måske vente, at jeg kan fortælle noget om de store jagter, og Wedellsborg var og er i sandhed også et helt eldorado for jægere. Men på et stort, privat gods sorterer jagten ikke under skovrideren, men under en overjæger. Vi mærkede således ikke meget til jagterne, udover at bedstefar, for ikke at tale om de unge forstkandidater, deltog i dem med liv og sjæl. Når der skulle være klapjagt på de to øer, Baagø og Brandsø, var det morsomt at se jægerne samles på skibsbroen. Greven havde tidligt, som en stor nyhed, anskaffet en såkaldt »naftabåd«, hvori jægerne blev sejlet over bæltet, og så vendte de jo hjem om aftenen med masser af harer og fasaner.

Vildtet var dog også bedstefars store bekymring. Den store bestand af rå- og dåvildt gjorde megen skade på de unge træer, og der måtte altid indhegnes, hvor skoven skulle fornyes.

Af hensyn til fasanjagten havde man udryddet alt rovvildt i skovene omkring Wedellsborg. Det skabte imidlertid en slem museplage i skovene, og småfuglene tog så voldsomt til, at det blev vanskeligt at få bærfrugt i haverne.

Efter at min bedstefar i en lang årrække havde haft statens tilsyn med de private skove på Fyn, fik han titel af forstråd, og i 1894 blev han ridder af dbg. I 1896 havde mine bedsteforældre guldbryllup. Bedstefar oplevede at fejre 2 jubilæer som forstmand, både 50 års og det sjældne 60 års jubilæum. Det var store fester, hvor han fik mange gaver, adresser og andre beviser på, hvor agtet han var.

Min bedstemor døde 1903, og 3 år efter kom ved min bedstefars død den dag, da det gamle hjem lukkedes for stedse.

Bedstefars arbejde blev med stor dygtighed og pietet ført videre af hans efterfølger skovrider V. Larsen, og distriktet således

passet efter nogenlunde de samme principper i et tidsrum af over 100 år.

Den opdragelse, dette hjem gav, var meget forskellig fra nutidens. Ingen havde interesse for vore »hemninger eller komplekser«, men vi fik et livsgrundlag, som var værd at bygge på, idet gudsfrygt og fædrelandskærlighed, forenet med pligttroskab, nøjsomhed og flid kendetegnede mine bedsteforældre og deres hjem og skabte den agtelse, der blev det til del.

Et kunstnerhjem

Af Ole Haslund

Valby var omkring århundredskiftet en lille hyggelig bondeby ved begyndelsen af landevejen, der førte fra København til Køge. Den lå som et lille samfund for sig, skilt fra hovedstaden af Søndermarken og Gamle Carlsberg-bryggeriets store oplagspladser.

Min barndoms landsby lignede alle andre gamle landsbyer. Spredt om gadekæret lå et par gårde, arbejderboliger, husmandshuse, lægens og barberens hus. Den havde sin smedie, sin kro, sin kirkegård. Den havde også sin forlystelseshave: Korups Have. Desuden var der pottemageriet, hvortil Bindesbøll og Joakim Skovgaard valfartede, for at udføre deres for dansk kunstindustri revolutionerende keramiske arbejder, kyndigt hjulpet af værkstedets ejer, den følsomme og menneskesky gamle pottemager Eifrig. Hos ham traf man også Gustav Wied, og sammen rakkede de hyggeligt ned på kvinden.

På toppen af Valby bakke lå to villaer. I den ene boede maleren August Jerndorff. Den anden var mit barndomshjem. Ud for disse to huse standsede diligencen, når den hver time kørte ind til byen. Kusken blæste en lille melodi i sit horn. Man tog i ro og mag tøjet på, gik i ro og mag ned gennem haven, vinkede i ro og mag til børn og dyr, hvoraf huset altid var fuldt, og nåede dog at komme med. Dette var nu ikke noget dagligdags. En tur med diligencen til København blev betragtet som en begivenhedsrig rejse. Alene tog Far kun afsted, når han skulle til møde i Akademiet eller i Cencurkomitéen på Charlottenborg. Bortset fra nogle årlige besøg hos Mors svogre, professorerne Julius og Carl Lange, og hos Fars bror, overlægen, professor Alexander Haslund, foretrak familien deres hyggelige hus med den store, uryddelige havestue, det pertentlige ateliér, de mange små soverum og den tilgroede have, der efterhånden var et vildnis, fordi Far simpelthen

ikke nænnede at fælde et træ. Han havde stor ømhed for alt, hvad der levede og groede.

En gang om året gik Far og Mor på café for at hvile sig efter Charlottenborg-udstillingens højtidelige åbning. For højtidelig var den, med besøg af de kongelige, med røde løbere og røde tjenere, med kantater og taler. Det var jo dengang den eneste maleriudstilling, indtil »den Frie« startede hos Kleis på Vesterbro. Jeg tror, de vendte lettede hjem til deres lille landsby, til huset med de 10 børn, der ventede dem utålmodigt. Egentlig var vi kun 5. Men naboen, maleren August Jerndorff, havde også fem af samme alder. Stakittet mellem haverne var forlængst trampet ned, og de to malerkoner anede aldrig, hvor mange børn der stillede ved middagsbordet. Men var indtægterne end små, så var der altid masser af mad på bordet. Børn i de tider skulle stopfodres. Kunne jeg ikke spise 10 frikadeller til middag, måtte jeg jo være syg. Vi samledes om et morgenbord med bagateller som en skude havregrød, en hestebøf, 3 hveder med tykt smør, skyllet ned med the. Gled denne ration ikke ned, var Mor alvorlig bekymret for vort helbred.

Længe var der dog ikke tid til at være bekymret, der var nok at tage fat i. Der skulle stoppes strømper, køkkenhaven skulle passes. Der skulle sættes friske blomster ind i stuerne, som, midt i en klunketid, var møbleret med gamle, danske Empire-møbler. På de mørkerøde vægge hang familieportrætter, over sofaen C. A. Jensens dejlige billeder af Mors bedsteforældre, Aagaard's fra herregården Islinge.

Men hjemmet bestod ikke af kønne ting alene. Hjemmet var først og fremmest Far og Mor. Det var dem, der skabte den harmoni og tryghed, som blev givet os børn at vokse op i. Far var stille og ret indesluttet, var meget belæst og havde megen sans for humor, der godt kunne være lidt bidsk, men aldrig ondskabsfuld. Mor var et barnligt og kærligt menneske. Trods forskellen i deres sind, var der det smukkeste forhold imellem dem. Der var aldrig en misstemning imellem dem, der har aldrig lydt en gnaven, uvenlig endsige hård tone i det hus. Det var måske det, der gjorde, at jeg senere hen i livet, når jeg hørte hårde ord mellem mennesker, der stod hinanden nær, blev forbavset, som over noget unaturligt og ukendt.

Otto Haslund, tegnet af Kr. Zahrtmann 1875.

Angående vor opdragelse kommer jeg vist sagen nærmest ved at sige, at vi ingen fik. I hjemmet herskede den tone, som nu 70 år senere, af børnepsykologer, anses for den rette pædagogik. Et vredt ord, endsige en lussing kendtes ikke. Tvang kendtes ikke. De tre drenge gjorde ganske, hvad der passede dem, legede på oplagspladserne eller i Søndermarken, forsømte deres skole, glemte at læse lektier, kom hjem, når de var sultne. Fik vi en velfortjent anmærkning i skolen, syntes Mor, det var synd for os, og Far lovede til trøst at læse højt for os af Holberg eller Hostrup efter middag i ateliéret. Han spillede alle rollerne og sang sangene med en lille, ren stemme. Så var vi i teatret, det eneste teater vi kom i. De rigtige var for dyre.

Vi havde næsten altid liggende gæster, mest børn, som mine forældre aldrig kunne have nok af omkring sig. Der var kammerater fra skolen. Der var fiskerbørn fra Hornbæk og Skibstrup, hvor vi lå på landet. Der var elever fra Fars malerskole. Eller

vaskekonens unger, når Mor syntes de trængte til aflusning og opfodring.

Rigtig selskabelighed holdtes kun tre gange om året. Bryllupsdagen, og Fars og Mors fødselsdag. Så kom malervennerne til middag, der altid bestod af rensdyrsragout med kastanier og æblekage. Hertil rød landvin og Marzala. Så var der latter, sang og kunstdiskussion til langt ud på natten, animeret af de varme romtoddyer.

Vennerne spillede overhovedet en stor rolle i vores liv. Ganske vist var Far og Mor temmelig fortvivlede, hvis de af høflighed var nødt til at tage imod en indbydelse, og der var stor opstandelse, når Far skulle se om »livkjolen« kunne gå an endnu en gang, og når Mor skulle have den sorte silkekjole – som Far havde malet sig til hos Dahl i silkehuset – halet frem fra dragkisten, og strøget den store Hedebokrave. Det hændte kun få gange om året. Til gengæld ringede det hver aften på døren, og ubuden og uanmeldt kom en eller flere af vennerne på besøg. Så samledes man i ateliéret, et rum, der udfyldte hele første-salen af huset. Der havde sikkert været 4-5 værelser før. Enkelte vægge var blevet stående og dannede hyggelige kroge omkring arbejdsrummet i midten, med staffelier og malerkasser. »Det store skab«, som Far og Zahrtmann havde fundet på Bornholm, dominerede interiøret. Den største af krogene var en hyggelig dagligstue med en lang Chr. VIII sofa, over hvilken der i to rækker hang store Brown-fotografier af Rembrandt'ske portrætter. Foran sofaen stod et gammelt kuglebord af eg, i hvis plade husets malervenner og stamgæster, når de var i stemning til det, skar deres signaturer, som dannede en frise langs bordpladens kant. Mellem hvert navn har Bindesbøll, der vel nok var husets hyppigste gæst, skåret et af sine mærkelige ornamenter, som man nu om dage ville kalde abstrakte. Nu hygger *jeg* mig sammen med *mine* venner om det. I dette øjeblik, hvor jeg sidder og prøver på at mindes, glider mit blik langs bordkanten og gør signaturernes indehavere levende igen.

Der var den alvorlige, drømmende Jerndorff. Den tavse Frans Schwartz, lunefuld og sensibel. Så var der Bindesbøll, også kaldet bøllen, som chokerede byen ved at betegne alt, hvad der vakte hans mishag – og det gjorde det meste – som lort. Der var den kultiverede Helsted og Achen, en mand som med sine 40 år var

Fru Frederikke Haslund, f. Aagaard, med sin ældste søn. Efter maleri af Otto Haslund 1878.

vores bedste fiskekammerat, når vi lå på landet i Høsterkøb eller Hornbæk. Der var Ilsted og Hammershøi, som begge malede deres koner i smukke Empirestuer. Der var Pietro Krohn, Fars soldaterkammerat fra 64 og hans samtidige som maler. Han blev senere direktør for Kunstindustrimuseet og operainstruktør ved Det kgl. Teater. Der var marinemaleren Blache og de højskoleprægede brødre Niels og Joakim Skovgaard. Der var børnenes kammerat, den elskelige Irminger, som var fast gæst hos os på landet, dels i Hornbæk, dels i Elbodalen ved Kolding. Så var der Fars venner fra Rom, den finske billedhugger Walter Runeberg, søn af digteren, og redaktør Galschiøt. Og Julius Poulsen, gift med min kusine Esther Lange. Der var maleren Carl Thomsen, og hans bror, sprogforskeren Vilhelm Thomsen, om hvem Far sagde, at han tav på 20 forskellige sprog. Der var billedhuggeren Bissen, Harald Foss, min første lærer i tegning, som førte mig frem til optagelse på Akademiet, Peter Frederik Rist, også en af Fars soldaterkamme-

rater. Og endelig var der Zahrtmann, som altid førte fest med sig, og som vel nok var den af kammeraterne, der stod Fars hjerte nærmest, og med hvem han havde delt atelier både i Rom og i København i deres helt unge dage.

Alle disse venner var i samme båd. Danske maleres indtægter lå på den tid omkring 3000 til 4000 kr. årligt, og det regnedes for at være en pæn sum. Fordringerne til livet var nøjsomme. Man besøgte ikke hinanden for madens skyld. En kop the og et stykke ostemad var hele traktementet. Ud på aftenen fik damerne et glas Marzala og herrerne fik deres rom-toddy. Begge dele kostede dengang en krone pr. flaske, jeg tror sågmænd man kunne få den for 80 øre. Der var et rørende kammeratskab og sammenhold mellem disse mennesker. Derfor var der aldrig nogen der led nød. Xylograf Hendriksen, der også hørte til kredsen, havde en intuitiv følelse af, når det kneb for en af kunstnerne, og så kunne han næsten altid gennem sine forbindelser skaffe dem en portrætbestilling. Jeg husker også, at Zahrtmann en dag kom op på ateliéret, pegede på en studie af Fars hvide hest og sagde: »Det køber jeg.« Far ville nødigt af med billedet og sagde, det var for dyrt, det kostede 200 kr. »Det er 800 værd,« sagde Zahrtmann. Han lagde pengene på bordet, tog billedet under armen og gik. Far var stum af forbavselse. Næste sommer fortalte Far en røgter, som var en ven af ham, og som havde holdt hesten mens den blev malt, at han havde fået 800 kr. for billedet. Røgterens tillid til Far vaklede stærkt, og han sagde fuld af tvivl: »Nu praler du vist, Haslund, for vi solgte hesten en gang i vinter, og fik kun 100 kr. for den.«

Jeg har sagt, at venner og børn spillede en stor rolle i mit barndomshjem, men også dyr var en vigtig faktor i familiens tilværelse. Jeg vil for en ordens skyld først nævne tamdyrene. Der var hunde og katte, høns og kaniner. Så var der skildpadder, som spadserede rundt på dagligstuebordet. Snoge, som vi tæmmede og til Fars store morskab bragte hjem fra Hornbæk og installerede i Valby-haven. Pindsvin, som hver aften kom og fik mælk af en skål udenfor havedøren. Fugleunger med brækkede ben nævner jeg kun for en ordens skyld. De var selvfølgelig under Mors varetægt, indtil de igen kunne klare sig selv og flyve ud i den hårde verden. To tamme falke fløj frit omkring og kom, når vi kaldte

Fra hjemmet i Valby. Efter Otto Haslund: Koncerten. 1887.

på dem. Der var en ugle, som om dagen sad og sov på en gardinstang i havestuen, og som om aftenen fløj sin jagttur mellem havens træer, før den vendte tilbage gennem et vindue og indtog sin yndlingsplads på Fars skulder, hvor den sad og pillede ham i hans overskæg, når den kunne komme til for hans lange merskumspibe. Merskumspiben blev tændt med stort ceremoniel . . . ikke med en svovlstik . . . med en fidibus, der fik ild fra den store petroleumshængelampe over bordet – og hermed indlededes aftenens hygge. Jerndorfferne var sendt hjem i seng. Familiekredsen var sluttet. Mor strikkede. Far læste højt. Vi lyttede.

Hvordan gik nu dagene? Havestuen var Mors domæne. Her holdt hun til med sine unger, når Far arbejdede oppe i ateliéret. Her tyrede hun lektier med drengene i det forfængelige håb, at vi kunne følge nogenlunde med i skolen. Her sad tvillingerne, Misse og Tulle, og læste artigt i deres bøger for at møde vel for-

beredte til Komtesse Molktes strikse lærerinder. Men længe havde Mor ikke fred. Hver halve time råbte Far på hende, for at hun skulle komme op og se, hvad han havde malt. Længere kunne han ikke undvære hende. Han måtte hele tiden vide, hvor han havde hende. Var hun gået hen til urtekræmmeren på Rahbeks Allé, kaldte han hende en frygtelig rendemaske, der aldrig var hjemme. Hun tog det som den kærlighedserklæring, det var.

Når han om eftermiddagen var træt af at male, samlede han sin familie og tog den med sig til en tur i Søndermarken for at se på naturen. Når vi igen kom hjem, skubbede han skoene af, stak i sine træsko og »gik i haven«, rodede lidt, fløjtede, nynnede Bellman – og endte med en tur ned ad Gamle Carlsbergvej, hvor han fik sig en passiar med vejens andre beboere. Her mødte han den gamle brygger, kaptajn I. C. Jacobsen. Måske sluttede gærfysiologen, professor Emil Christian Hansen sig til, eller chefen for Carlsberg-laboratoriet, professor Kjeldahl. På denne vej har jeg for første og eneste gang mødt fru Heiberg. Hun kom gående, en lille tynd dame, helt klædt i sort, sammen med den gamle brygger. Jeg blev kaldt hen og fik ordre til at hilse pænt på Danmarks berømte skuespillerinde. Jeg var ikke fri for at være lidt bange. Ligefrem rar så hun ikke ud. Hun gav mig hånden og sagde: »Hils din far fra mig. Han kender mig godt.« Jeg gik hjem og udførte mit hverv. Meget stolt på Fars vegne sagde jeg: »Hun sagde, du kendte hende.« Far svarede: »Ja, men jeg kan ikke lide hende.« Snobberi kunne man ikke beskylde ham for.

Hvad jeg indtil nu har mindedes, lyder som idyl. Men livet var ikke altid rosenrødt. Pengevanskeligheder kunne til tider plage, endda meget hårdt. Kneb det, tog Far mod til sig og bad om et forskud på en portrætbestilling, eller han lånte hos nogle af vennerne. Var de i bekneb, og vi havde højvande, lånte de til gengæld hos os. Næsten hele økonomien afhang af portrætbestillinger om vinteren. Det var pligtarbejde, som kun sjældent inspirerede Far, undtagen når det var børn. Sad et barn model, fortalte Far eventyr, og barnets venskab og tillid genspejles i mange af hans børnebilleder.

Far var dybt nedtrykt, når han afleverede et portræt, som det havde kedet ham at male, og som han derfor ikke syntes var lykkedes, så det gav valuta for pengene. Hans samvittighed som

Interiør fra det Haslundske hjem. Efter maleri af Otto Haslund 1913.

kunstner og menneske var yderst følsom, han lærte aldrig at blive forretningsmand.

En stor oplevelse havde vi børn, da Far malede den daværende kronprins, senere Frederik VIII. Vort gamle hjem blev skrubbet og spulet. Røde løbere og fine portierer blev lånt hos direktør Kühle på Carlsberg. Mor vimsede nervøst og fortumlet rundt, og Far morede sig over alt det postyr. For os var det mest spændende ved begivenheden, at den kongelige vogn med de to røde kuske i tre dage i træk kørte en hel time frem og tilbage på toppen af Valby bakke, stadig forbi *vores* havelåge. Da billedet var færdigt, forærede kronprinsen Far sit signerede fotografi og bemærkede: »Det kan De have megen glæde af.« Far forstod ikke helt hvordan, men kunne iøvrigt godt lide den kongelige model.

Ak ja, alt dette hører en svunden tid til. Men skal man tale om et kunstnerhjem fra 80'erne, er visse sammenligninger med en senere tid uundgåelige. Bildende kunstnere af den generation af-

sluttede næsten altid deres uddannelse i Rom. Det prægede resten af deres liv, både kunstnerisk og menneskeligt. De lærte at kende de klassiske fordringer til skønhed og harmoni, og kunne ikke siden frigøre sig for den påvirkning, det havde på dem. *Ville* vel heller ikke frigøre sig. De tog den med sig hjem og prøvede at leve videre i samme ånd. Det prægede deres familieliv, deres måde at bo på, deres sprog, deres etiske krav. De var borgere, der ønskede at leve et borgerligt liv, samtidig med at de følte deres forpligtelser større, fordi de var kunstnere. De var fjernt fra den bohême, der begyndte at præge kunstnerne, da Paris afløste Rom som Europas kunstcentrum. De var lykkelige mennesker.

Et embedsmandshjem på Grønland

Af fhv. kolonibestyrer, konsulent Poul Ibsen

JULIANEHAAB er Sydgrønlands mest idyllisk beliggende koloni. Den ligger cirka 20 kilometer inde i den ydre gren af den meget naturskønne Igalikofjord, så tilpas langt inde, at den undgår havgusen ude fra Davis Strædet, som ellers er en svøbe for de øvrige sydgrønlandske kolonier, der alle ligger ude ved kysten.

En almindelig opfattelse herhjemme er den, at kulde og barskhed også må knytte sig til Julianehaab, som en del af Grønland, skønt kolonien ikke ligger nordligere end Oslo. Men denne mening revideres hurtigt af enhver besøgende, der med skib f. eks. i maj første gang glider fra Davis Strædets spredte storisflager og tætte havgus ind i Igalikofjordens strålende solbeskinnethed. Overgangen fra denne mur af kold tåge til det storslåede, solbelyste panorama, som indsejlingen byder på, er så brat, at trangen til at meddele sig til andre lammes for en stund. Man står over for en skøn eventyrdrøms yderligere forherligelse, et eventyr man tager med sig over i evigheden.

Foran os ligger et skinnende, lyseblåt alpelandskab med indlandsisens højder i baggrunden og med næsten sorte, kuplede højder for foden, hvis konturer dirrer i varmedis. På nordsiden af fjorden har vi et afrundet 800 til 1200 fod højt, grønt og frodigt fjældlandskab, på sydsiden et lavt fjælddrag, som fortoner sig i et langt, lavt næs ud til søs mod havgus, isfjælde og kulde.

Man glemmer helt at spørge om, hvor kolonien ligger, for at undres over skønheden og nyde den pludselige varme, medens skibet fortsætter sin fart gennem det blikstille vand, hilst velkommen af en mængde fiskende kajakker og både. Men nu spørges der, og man får at vide, at kolonien ser man ikke før man lige er der.

En ny skønhedsåbenbaring! Der ligger Julianehaab i en stor, smilende bugt, omgivet af sine fortøjede, velholdte togte-skon-

nerter og rejsefartøjer. En idyl i sollyset med sine farverige bygninger, grønne plæner, haver og vejrabatter og flagene vajende overalt. Et virvar af lyde inde fra land trænger ud til skibet gennem den rene, klare luft: kommandoråb fra formand, skingre børne- og kvindestemmer, kobrøl, vrinsken af heste, skræppen op af gæs og hanegal.

Og skibet lader ankeret gå. Dér, 150 meter fra skibet, er den værdige, gamle kolonibestyrerbolig, bred og fundamental med sit høje spidstag. Som en arkitektonisk perle, som aldrig er bleven overtruffen siden koloniens anlæggelse, ligger den ret frit med torvet for den vestre gavl og den østre ud mod havnen, manende i sin værdige ælde til at være alle gode traditioner tro gennem de skiftende tider. Det er om denne gamle embedsbolig og det daglige liv bag dens stokværk, jeg vil skrive.

Boligen er opført 1804 som stokværkshus af 10 tommer pommerske bjælker. Længden udvendig 52 fod, bredden 36 fod og underdelens højde 8 fod. Tagets højde i gavlen er 20 fod med 2 lofter. Stokværket er behandlet som et træskib, altså kalfatret med værk, beget i nodderne og tjæret. Indvendig var der tidligere panel med fyldninger fra gulv til loft og stampet, grønlandsk mos som isoleringsmateriel ud mod stokværket. Men åbenbart blev man i tidernes løb træt af at se på alle de fyldninger, som var et mesterværk, og bibeholdt det kun i 3 fods højde fra gulvet, overtrak det øvrige med hessian og tapetserede og malede det. Ligeledes dækkede man de fritliggende svære loftsbjælker med et forskallingsloft forsynet med hessiansovertræk, der tapetseredes og maledes, båret oppe af lister i store kvadrater. Dette sidste betød en yderligere lavloftethed, der nok havde sin egen hygge. Men man kunne lige så godt af lunhedshensyn have lagt et ekstra gulv oven på plankegulvet på loftet og have holdt de smukke 10 tommers pommerske loftsbjælker fri. Tagets spær er også 10 tommers bjælker, og når konstruktionen er så svær, skyldes det, at begge loftsetager i gamle dage benyttedes til butik og lagerrum.

Denne bolig, som nu om dage alene tjener som embedsbolig for kolonibestyreren, tjente igennem det første halve århundrede som bolig både for kolonibestyreren, en gift assistent og det danske mandskab, såsom skibstømrer, bødker og »matroser«.

Indsejlingen til Julianehaab.

Man kan sige sig selv, at det har været meget snævre forhold de »danske betjente«, som de den gang benævnedes, levede under i sammenligning med nu. Alene det med fælles køkken må have været meget generende for alle parter. Lydisolering mellem de forskellige boligafdelinger har der slet ikke været tænkt på, og hvilke divergenser kunne der ikke opstå alene af den grund.

Men efterhånden blev der også opført både assistentsbolig og mandskabshus, men så sent som 1924 havde kolonibestyreren endnu butikken lige oven over sit soveværelse og kontor, og lager på øverste loftsetage.

Butikken i Grønland var jo, som den dag i dag, grønlændernes samlingssted og dagens nyhedsavis, de 3 à 4 timer handelen stod på. Alle snakkede i munden på hinanden og overdøvede hinanden, kun kortvarigt afbrudt af assistentens kraftige anmodning om ro i andedammen. Alle disse lyde og 30-40 kunders trampen i gulvet gik næsten udæmpet ned i kontoret og endnu værre i soveværelset, når en af os lå syg.

Det var en velsignelse, da den butik blev flyttet, og en velsignet fred faldt over den gamle embedsbolig, hvor dagen gik med

så mangeartede opgaver og intensivt arbejde. Distriktet havde jo 9 handelspladser og rummede 1/5 af hele Grønlands befolkning, og den gamle embedsbolig var centret, hvor hele handelsvirksomheden og administrationens forskellige grene samledes til øjeblikkelig afgørelse eller dybere indgående forhandling og bearbejdelse, inden de videresendtes til landsfogeden eller direkte til Grønlands styrelse, som forholdene nu lå.

Embedsboligen kom herefter til at bestå af: kolonibestyrerens store rummelige kontor og herreværelse, kontoret for 4 assistenter og et forkontor for 2-3 grønlandske kontorister, alt samlet i vestre gavldel og afskåret fra privatlejligheden ved en gang i boligens midte med indgang fra forhaven mod syd. Fra gangen førte en dør til højre ind til dagligstuen, en dør til venstre ind til kolonibestyrerens kontor og en trappe op til loftsetagerne. Gangen fortsattes i en smallere gang med dør ud til det store køkken med 2 store sammenbyggede komfurer. Den rummelige dagligstue havde to vinduer mod syd med udsigt over haven og fjorden og var meget solrig, som kontoret, og en dør førte herfra ind til den ret store spisestue, med to vinduer mod nord ud til kolonivejen, en dør ind til et stort spisekammer med vindue mod øst, og en dobbelt glasdør ind til 2 mindre gæsteværelser, der lå i fortsættelse af hinanden og mundede ud i et mindre drivhus. Begge værelser med vinduer mod øst og en henrivende udsigt over havnen lige udenfor.

På 1ste loft havde kolonibestyreren og frue nu, hvor der før var butik, et mægtigt soveværelse med 2 vinduer mod vest, adskilte af en dobbelt glasdør, som førte ud til en smedejerns altan, med udsigt over torvet og hele kolonien vesterover. I soveværelset var der indgang til et stort garderoberum og til badeværelse.

Hvor var udsigten fra soveværelsets altan dog skøn. Skønnest vel nok ved morgengry, når kolonien for morgensolen lå i et orgie af farver, med friskhed efter nattedug. Men også bedårende klokken 18½ aften, når arbejdet var ebbet ud, alle lyde forstummet bortset fra mindebrøndens plasken midt i torvets grønne plæne, mens lyngrøgen fra alle grønlændernes huse stod lodret i vejret i lyseblå fakler for den dalende sol. Thi på dette tidspunkt blev alle grønlændernes hovedmåltid tilberedt.

I gavlen mod øst på 1ste loft lå lærerindens værelse side om side med børneværelset. Store rum med hvert et vindue med stærk

Kolonibestyrerboligen i Julianehaab.

morgensol og udsigt over havnen og en dør imellem, oplåselig fra lærerindens side. Mellem disse værelser og kolonibestyrerens og fruens soveværelse var der et stort frostfrit loftsrum med indbyggede skabe til proviant, konserves og vin, samt garderobeskabe og pulterkammer.

Herfra førte en trappe op til det øverste loft, hvor der var indrettet 2 smukke rummelige gæsteværelser, begge med alkover bygget ind under tagskråningen og hvælvet loft, som bares af en hvid søjlerække, der adskilte garderobeskabe og servanter, der alle var indbyggede og lukkede med paneldøre, så der altid var ryddeligt og hyggeligt. Foran alkoverne var smukke fortræksgardiner i farvenuancer, som svarede til gæsteværelsernes farver og møblerne i bondestil. Værelset i den vestre gavl havde fransk dør og smedejerns altan som kolonibestyrerens soveværelse og den samme udsigt som dér, medens gæsteværelset mod øst havde et stort fransk vindue med udsigt over havnen. Der var således 4 gæsteværelser i selve kolonibestyrerboligen, men hertil kom 2 gæsteværelser med et lille køkken (som aldrig brugtes) i et lille stenhus, der lå bag boligen på den anden side af kolonivejen, der svingede norden om denne.

Med alle disse 6 gæsteværelser må læseren forstå, at kolonibestyrerens husholdning til tider var meget stor, og at de 2 sammenbyggede komfurer havde deres berettigelse. Var der noget sted i verden, hvor gæstfrihed selv gennem længere tidsrum var en god tradition, så var det i Grønland i en nu svunden tid, og da navnlig i kolonibestyrerhjemmene, skønt disse ikke havde nogen repræsentationsgodtgørelse, som f. eks. landsfogederne, der kun i ringe grad havde rejsende gæster.

Den ny tid for Grønland har næsten helt kuldkastet denne smukke tradition, som også gav de rejsendes erindringer en vis ekstra kolorit, når de mindedes deres grønlandsfærd. Med den strøm af ekspeditioner af enhver tænkelig art og udsendelse af arbejdsledere og håndværkere i hundredevis, som reformeringen af de grønlandske forhold medførte, afgik den grønlandske gæstfrihed ved døden, da ingen tjenestemand oppebar de lønninger, som den opgående sommerstrøm krævede.

Men den gang så vi hen til sommerens gæstebesøg, som folk herhjemme ser hen til sommerferiens lyse, forfriskende glæder. Kolonibestyrerboligen stod traditionsmæssig åben for enhver ekspedition, rejsende embedsmand og håndværker, d. v. s. til ekspeditionerne havde ordnet sig og kunne rejse til arbejdsfeltet, til embedsmandens virken ved kolonien var tilendebragt og håndværkeren var godt installeret og havde oprettet egen husholdning.

Det var besnærende og opbyggende efter en arbejdsdag fra 6 morgen til 6 aften, og meget hyppigt længere, at komme over i privatlejligheden til måltiderne og træffe al den løsslupne glæde. Hvor det friskede op og fornyede ens sind; men først efter kl. 7 aften inddroges mit store kontor under selskabeligheden, og mange dyrebare minder herfra bevarer jeg i erindringen.

Et år var vi for eks. kommet noget ind i juni, da gæsterne begyndte at strømme ind i vort hjem; hvor vi før kun var to tilbords til daglig, var vi pludselig 19.

Ja, hvem var nu de mange? Der var dr. Poul Nørlunds ekspedition, professor Hatt og frue, marineløjtnant Rasmussen, som med sin flyvebåd kom til at opholde sig ved kolonien hele sommeren, og endelig dr. Knud Rasmussens østkystekspedition under foreløbig ledelse af et af de pragtfuldeste og fornøjeligste mennesker jeg kender: kaptajn Gabel Jørgensen.

Jeg tror nok dette første indtryk af gæster for de flestes vedkommende strakte sig hen over flere uger, inden alle var fuldt i orden til at gå i gang med deres respektive opgaver inde i fjorden og til tørnen rundt Cap Farvel og op langs østkysten. Senere stødte Knud Rasmussen til, og glæden og lystigheden nåede sit klimax i disse dejlige sommerdage og lyse nætter.

Gæsterne rejste, og nye ankom, så man må forstå, at vi havde en temmelig stor husholdning og en husholdning, som stillede store krav til husmoderen. Der var jo hverken bager eller viktualiehandler at ty til i Grønland.

Som hushjælp havde vi en grønlandsk kokkepige, som min kone havde uddannet lige fra ganske ung. Af gæsterne kaldtes hun den »smukke Helene« og blev i vort hjem i 16 år, til hun giftede sig dansk efter vor hjemkomst. Endvidere havde vi en stuepige, men stuepigerne skiftede, efterhånden som de blev gift. Så var der endvidere altmuligmanden Hans Klejst, en gift meget intelligent grønlænder, som havde fået halv uddannelse som kok i tidens løb. Han passede husdyrene og den ret store have, hvor vi dyrkede kartofler, rabarber og alle mulige grønsager på friland. Endvidere hentede han vand om vinteren fra elven til husholdningen og husdyrene, medens vi sommeren igennem havde rindende vand i boligen gennem et røranlæg fra nogle søer, som lå 58 meter over kolonien og gav et mægtigt vandpres.

Husdyrene og haven spillede en stor rolle i vor husholdning og var os til megen nytte ved de pludselige gæstebesøg og ved selskabeligheden inden for kolonien. Af husdyr havde vi foruden min datters islandske ridehest og vor herlige skotske hyrdehund »Pola« een og somme tider to malkekøer, som daglig gav cirka 14 liter mælk hver, og ialtfald een fedekalv hvert år. Hvad der ikke forbrugtes af mælken i husholdningen solgtes til de øvrige danske, til sygehuset eller grønlænderne. Endvidere havde vi 2 til 3 grise i forskellige størrelser, som fik køkkenaffaldet og den overflødige skummetmælk.

I reglen havde vi en hønseflok på cirka 40, og en mængde kyllinger hen på sommeren; desuden en stamme på 3 gæs og 1 gase, som hvert år gav os en lille snes gæslinger, hvoraf overskudet blev solgt til Ivigtut, når vi og vore efterårsgæster var blevet trætte af stegt og sprængt gås. Vore kære gæster returnerede jo til den

gamle embedsbolig som trækfugle om efteråret for tilsidst at drage hjem til Danmark og tage vinteren der. Hvor blev der pludselig stille i det gamle hus, men hyggen bibeholdtes i de tranlampebelyste lavloftede stuer.

Trods mange gæster gik vort daglige liv præcist som et godt urværk. Kl. 5.40 drak jeg morgenkaffe sammen med min datter, som var den fødte morgenmand som jeg selv, og lige fra hun var lille hoppede hun glad og munter ved min side, når jeg kl. 6, da arbejdsklokken ringede, gik ud på pladsen for at hilse på mine assistenter, grønlandske håndværksmestre og den store stab af fastansatte grønlændere: tømrere, bødkere, fartøjsførere, bagere, tranbrændere og altmuligmænd. Det var en stor forsamling, der var placeret ved værkstedsbygningen på torvet afventende arbejdsklokkens manen om, at arbejdsdagen begyndte.

Overassistenten havde aftenen forud fået sine instruktioner, som han havde fordelt til mestre og formænd. Andenassistenten gik på pakhusene og satte arbejderne der i gang, medens tredieassistenten og volontøren gik på kontoret med de grønlandske kontorister. Få øjeblikke efter var den store stab spredt for alle vinde, og jeg gik min lange runde med min lille datter ved hånden, så efter hvorledes arbejdet skred og talte med alle, som havde noget på hjerte. Talte med fangere og kvinder, jeg mødte på min vej, lyttede til deres beskedne ønsker, som for dem selv var store ting, men som oftest såre lette at opfylde. Kl. 7½ ringede arbejdsklokken frokosttid, som varede til kl. 8.

Min hustru, lærerinden og eventuelle gæster havde på dette tidspunkt fået deres morgenmåltid bragt op på deres respektive værelser, og min datter og jeg spiste så frokost sammen, hvorefter hendes skoletid begyndte. Kl. 8 var jeg på kontoret og forblev der til kl. 12, til den egentlige frokost fandt sted, hvortil husets beboere alle gav møde. Frokosten bestod af en varm frokostret og ellers koldt bord med hjemmebrygget øl og mælk og en iskold snaps for dem, som ønskede det, og det gjorde de fleste almindeligvis, derefter kaffe og friskbagt bagværk. Kl. 12½ rejste jeg mig fra bordet og tog den absolut nødvendige middagslur på mit kontor, til klokken derude kaldte til arbejde påny kl. 1.

Derpå anden runde kolonien rundt for at se til arbejdet og tilbage til kontorarbejdet og til forskellige konferencer med kolo-

Dagligstuen i kolonibestyrerens bolig. Husets fruc, datter og lærerinde.

niens embedsmænd eller retsmøde i min egenskab af sysselmand. De dage jeg havde retsmøde måtte jeg stryge den hyggelige eftermiddagskaffe kl. 3 ovre hos min kone med friskbagte kager eller »galophorn«, som serveredes varme fra ovnen med iskoldt hjemmekærnet smør, og ved denne lejlighed var som oftest et par af koloniens damer på besøg. Denne lille halve time havde sin egen hygge, og min kone og jeg var gensidigt kede af det, når jeg måtte svigte. Kl. 5.40 gik jeg igen fra kontoret ud på dagens sidste runde for at tilse arbejdet. Kl. 6 ringedes der fyraften, og arbejderstrømmen gled hjemover til de mange små hjem, der allerede på afstand hilste dem velkommen hjem med lyngrøgens sarte, lyseblå himmelstræbende fakkel symboliserende den gode broder Abels takoffer.

Hvor havde jeg dog mange lykkelige og uforglemmelige arbejdsår heroppe, hvor arbejdsdagen begyndte ved daggry med en dyb trang til sang over at være til og arbejde! Netop her, hvor arbejdsdagens bonus var lys glæde, og hvor man kunne slutte dagen med et smil ved tanken om, at i morgen var der atter

en dag i samarbejde med disse venlige, smilende mennesker, et folk, der ikke trampede hinanden ned for at opnå mammon og tvivlsom ære, et folk, som fortjener en god skæbne i kraft af dets dybtgående, rene menneskelighed.

Fritidsbeskæftigelsen for os ældre bestod hovedsagelig i læsning, og for de unges vedkommende foruden læsning, musik, sang og sport. Sporten bestod ved sommertid i tennis, ridning på islandske heste og småudflugter i robåd, og om vinteren dyrkedes først skøjteløb og senere, når sneen faldt, skiløb.

Man læste meget i Grønland, vel nok mere end her hjemme, navnlig om vinteren, hvor det mørknedes tidligt og aftenerne var lange. Vi havde jo deroppe ikke teatre og koncertsale til at drage os ud af hjemmene, ja endnu heller ikke biografer, som først kom til de store kolonier omkring 1936-37.

Musik og sang hørte i det daglige med til skumringens vinterhygge. Min hustru spillede udmærket klaver, og min datter havde en god sangstemme. Havde vi musikalske gæster, som f. eks. Knud Rasmussen, da hørte jeg dagen igennem hans fuldtonende stemme ledsaget af det mere dæmpede klaver ind på mit kontor.

Om dagen var der sandelig nok at tage sig af for husmoderen i så stort et hus med megen selskabelighed, selv om hun havde god hushjælp, altid uddannet af hende selv. Husholdningen var jo ved Julianehaab nærmest som en landhusholdning og krævede megen indsigt og dygtighed, når intet måtte gå til spilde.

Ved kolonien bagtes der kun rugbrød, så al anden bagning var næsten et dagligt problem. Vort ølforbrug måtte husmoderen selv brygge, cirka 60 liter ad gangen på et særligt bryggeapparat. Øllets temperatur måtte nøje passes for det rette tidspunkt for gærtilsætningen, ligeledes varmeisoleringen under gæringsprocessen, at øllet ikke blev eksplosivt og strømmede over alle bredder, når en flaske afproppedes. At passe mælken fra køerne var jo også et problem, hun ikke overlod til andre. Mælken havde en meget større fedtprocent end herhjemme, hvad der skyldes fjældurterne. Det var et ordentligt flødelag, som skummedes af, og hvad der ikke benyttedes til frugtgrød, blåbær og flødeskum, blev samlet og kærnet til smør. Megen mælk blev som nymalket sat op til tykmælk i tallerkener og fik et bølget lag af fløde, når den stiv-

Grønlandsk husassistent fra kolonibestyrerens hjem.

nede. Tykmælken serveredes altid isafkølet og var vore gæsters livret. De mange hønseæg var også et dagligt problem. Hvor mange hun skulle lægge tilside til hjemmets eget forbrug, og hvor mange der skulle ud i køkkenet til salg sammen med overskudsmælken?

Men selve husdyrene tog hun sig ikke af, heller ikke haven, disse afdelinger sorterede under mig og vor flinke altmuligmand Hans Klejst. Fra haven fik husholdningen radiser, salat, kørvel, persille, rabarber, blomkål, grønkål, karotter, gulerødder, majroer og endelig kartofler, hvoraf høsten årlig var 4 tønder. Grøntsagerne var pragtfulde. Ødelæggende insekter havde vi næsten ingen af, og vandet skulle vi ikke spare på. Haven overbrustes tidlig morgen og ved solnedgang fra røranlægget, som førte ned fra de højtliggende fjældsøer.

Så var der kødforsyningen. Et helt slagtet lam på 10-11 kg blev leveret, når husmoderen ønskede det, og sæsonen var inde;

ligeledes bestemte hun, når fedekalven eller fedekalvene (for vi havde somme tider to) skulle slagtes. Når en gris blev slagtet, fik husholdningen den ene halvdel, hvorimod den anden solgtes til vore landsmænd. Ligeledes stod slagtbare høns (der var jo altid nogle, som skulle udrangeres), kyllinger og om efteråret de unge gæs til husholdningens disposition. Al den her nævnte slagtemad var jo temmelig let behandlelig for husmoderen, bortset fra den halve gris, som gav meget arbejde og hovedbrud. Når kulden var gennemgribende i begyndelsen af december og den sidste gris mere end tjenlig til slagtning, rystede min kone bekymret på sit hoved ved tanken om en skønne dag at få den slagtede gris med tarme og alt hvad der hørte til leveret ind i sit store køkken. Vintergrisen vejede som oftest omkring de 100 kg slagtet vægt. Men dagen oprandt jo tilsidst, og der skulle laves pølser af forskellig art, sylte og leverpostej. En del af kødet blev, efter at det var parteret, lagt hen til gennemfrysning og derefter indpakket i pergamentpapir for at kunne dækkes med hø, om mildning indtrådte. Men en stor del af grisen blev henkogt på dåser til brug i de første sommermåneder, når de første rejsende gæster viste sig pånv. Det havde været et hårdt job med den gris, og min hustru åndede lettet op, når alt endelig var overstået.

Fisk fik vi lige frisk fra havet: havtorsk, helleflynder, nu og da og i sæsonen laks og dejlige store sild. Røgning af laksen og nedsaltningen af sildene til spegesild og kryddersild fordrede også kyndighed fra husmoderens side.

Så var der endelig tilsyn og kontrol med proviantlageret og konservesbeholdningerne, og det var ikke småting, det drejede sig om, da vi næsten altid lå med det meste af et års forbrug som reservebeholdning. Når vi fik vor proviant ud fra vor leverandør, var det altid i hele emballager, når det gjaldt grovere proviant, f. eks. 1 drittel smør, 1 sæk rå kaffe på 60 kg, 4 sække amerikansk hvedemel, 6 kasser sukker o. s. v. – og alt blev vejet ud af husmoderen, før det fra lagerrummet gik ned til husholdningen. Ja, der var meget at gøre for en husmoder deroppe. For meget, når vedkommende var svagelig som min hustru; men hun undte ikke sig selv ro, om ikke alt »klappede«, som det skulle.

Vi kom særdeles godt ud af det med vore kolonifæller, danske som grønlændere. Kolonibestyrerboligen havde alle dage været

det traditionelle samlingssted under dagliglivets små og større begivenheder, og var det så fuldt ud i alle årene, vi var der.

Til en af årets større begivenheder hørte navnlig forårsskibets ankomst i april.

I gamle dage, de tider som her skildres, blev kolonien kun besejlet tidligt i april og derpå august til oktober ud, da storisen i dette mellemrum kunne lægge besejlingen alvorlige hindringer i vejen. Spændingen var således stor i denne tid, vi gik og ventede posten fra vore kære derhjemme i Danmark, og denne spænding forbandt os til en stor familie.

Det første vi fik ind, når ankeret fra skibet larmende gik i bund, var selvsagt posten, som rummedes i en masse store postsække, og selve den højtidelige store postkasse med brevskaberne. Alle de danske var allerede på det tidspunkt samlede i bestyrerboligens dagligstue og spisestue, og ikke længe efter bragte en grønlandsk kontorist brevpakkerne over til hver enkelt adressat. Nu var det ikke sådan, at postmodtagerne skyndte sig hjem med pakken med de mange breve. Nej, febrilsk brød man pakken med det samme og søgte det brev, som havde størst spænding, og snart flød borde og stole. Vi vidste jo gensidigt under de små forhold, hvad hver enkelt havde ventet med spænding, og fik resultaterne, som næsten altid var lysere, end man i bekymrede stunder havde udmalet sig. Snart genlød stuerne af glade lyse stemmer, stuepigen kom ind med en karaffel vin, der klinkedes med ønsket om videre gode efterretninger, og et øjeblik efter var stuerne tomme.

Selskabeligheden i den gamle embedsbolig kan deles i den officielle og den koloni-interne.

Ved officielle lejligheder som f. eks. når Grønlands styrelses mangeårige og højtskattede direktør J. Daugaard-Jensen kom på sit årlige besøg, nu og da ledsaget af ministre og andre fremragende mænd som rejseselskab, samt ved inspektionsskibets ankomst, afholdtes der altid en stor middag i kolonibestyrerboligen. Til denne havde vi foruden direktøren med rejseselskab inviteret skibets kaptajn samt koloniens embeds- og tjenestemænd, bestående af distriktslægen, præsten, reservelægen, efterskoleforstanderen, fåreavlsbestyreren, landbrugskandidaten, telegrafbestyreren og hans assistent og koloniens assistenter, alle de nævnte med fruer, samt sygeplejersken og den danske skonnertfører. Endvidere de to grønlandske mestre,

Pavia Høegh og John Høegh, som gennem mange år repræsenterede landsråd og kommunerådet skiftesvis, begge med fruer, der altid var i strålende nationaldragter.

Disse middage fandt jo altid sted ved sommertid, som oftest i august, og sædvanligvis var vi 30 til 36 mennesker tilbords, men så var der heller ikke plads til flere. Serveringen besørgedes af 2 smukke, unge grønlænderinder, oplærte hertil og iklædt deres nationale festskrud. De blev jo almindeligvis beundrede af direktørens ledsagere, som ikke havde været på Grønland før, og de to pigebørn forstod tækkeligt at kvittere for hyldesten med generte, men yndefulde smil. Kaffen serveredes bagefter i dagligstuen og i mit store herreværelse og kontor, og hele selskabet, med damerne i deres fineste skrud, var allerede forlængst rystet sammen og præget af den naturligt løsslupne glæde, som er særkende for selskabelighed i Grønland.

Under kaffedrikningen var spisestuen blevet totalt ryddet til dans, og snart gik dansen livligt til den taktfaste harmonika- og violinmusik, som hjemme til vore høstgilder. Lystigheden var stor i de gamle lavloftede stuer, hvor kun de gamle, smukke, blankpudsede messing-tranlamper med krystalbeholdere og de talrige stearinlys lyste og udbredte en særlig hygge.

Festligheden fandt altid først sted, når direktørens konferencer og inspektioner var tilendebragte, og umiddelbart før skibets afrejse.

Vor kære gamle direktør J. Daugaard-Jensen var uden al tvivl den hårdest arbejdende mand inden for grønlandsetaten, ligefra Hans Egedes tid til den nye tid for Grønland, som er under udvikling, og ganske falder uden for denne artikels rammer. Og man kan ikke mere nævne den berømmelige direktør H. I. Rinks navn (1848-1882) uden i samme åndedræt at nævne Daugaard-Jensens navn, når man nu om dage drøfter Grønlands historie. Thi Daugaard-Jensen arbejdede til fuldkommenhed videre i Rinks idealistiske og humane tanker indtil sin død 1938, og gjorde herved det danske koloni-styre berømt verden over.

Han var en god fader for det grønlandske folk, talte sproget perfekt, lod aldrig en henvendelse fra en grønlænder ubesvaret, og havde folkets fulde tillid og hengivenhed med hensyn til alle sine dispositioner. Og som han var over for grønlænderne, var han

over for os danske i landet. Tog del i vore glæder som sorger, og aldrig skete det i hans styrelsestid, at en enke gik hjem med en børneflok, uden at han, ja, på eget initiativ, gennem sine forbindelser fandt gode udveje for enken og børneflokken.

Denne hårdtarbejdende mand var efter arbejdsdagen hele selskabets lysende midtpunkt. Munter og glad deltog han i dansen, gik rundt til alle og sludrede fornøjeligt med dem, fortalte dem med et muntert og usigeligt smittende smil sine herlige anekdoter, blot han fik et stikord, ligegyldigt om det var på dansk eller på grønlandsk.

Den danske flådes inspektionsskib havde vi som regel besøg af een gang om året, og ved den lejlighed blev der traditionsmæssigt afholdt den samme officielle festmiddag i bestyrerboligen, hvor alle koloniens danske og førnævnte grønlandske repræsentanter var til stede.

En skønne dag i sommeren 1929 ankom den første flyvemaskine til Julianehaab. Jeg fik pludseligt telegram fra Reykjavik, at den svenske flyver Arnberg var startet derfra med sin flyvebåd, med U. S. A. som mål med mellemlanding ved Julianehaab. Det var den første flyvemaskine der nogensinde havde besøgt Grønland, og rygtet gik som en løbeild gennem kolonien, for det var vel nok en begivenhed af rang. Snart havde vi den telegrafiske forbindelse med flyvebåden, som havde valgt ruten gennem Prins Christianssund, noget norden for Cap Farvel-landet. Sidste melding lød på, at maskinen kunne være ved kolonien i løbet af 20 minutter, og alle flag gik til tops. To fortøjningsbåde gik ud på havnen, og hele kolonien var en larmen og råben i forventningens glæde – alle var ude af husene for at se underet.

Et drønende begejstringshyl lød, da flyvemaskinen viste sig som en prik langt borte over det lave fjældparti syd for fjorden. Få øjeblikke efter kredsede den hen over kolonien, inden den gled ned og tog vandet og roligt plaskede ind på sine pontoner. Aldrig før havde der været så mange mennesker nede på havnekajerne som i dette historiske øjeblik. Min hustru var på daværende tidspunkt igen i Danmark (for sine svageligheder), men lige så snart jeg fik telegrammet fra Reykjavik, gav jeg min husbestyrerinde besked om at arrangere en modtagelsesmiddag med alle de danske i kolonien som gæster. Dette måtte fejres! Flyve-

båden gled lige ind og fortøjede ved havnebøjen som et andet fartøj, og få minutter efter var flyverkaptajn Arnberg og hans ledsager i land under bragende jubel.

Festen for de to flyvere blev en fuldendt fest, som varede til kl. 2, men fortsattes åbenbart videre ude i kolonien, thi da stuepigen kom op til mig med morgenkaffe kl. 7, i betragtning af at det var søndag, fortalte hun mig, at flyvemaskinen var ude på sin tredie rundfart med 5 danske ad gangen. Det siger sig selv, at jeg var hurtigt oppe og inviterede kaptajn Arnberg ind på morgenkaffe, så det blev ved disse tre, heldigvis vellykkede ture.

Kaptajn Arnberg blev liggende med sin flyvebåd i 3 dage og var en meget hyggelig og interessant mand. Han fortalte indgående om sin krigsflyvertjeneste under den 1ste verdenskrig i allieret tjeneste. Han var cirka 40 år vil jeg antage, havde været koffardikaptajn og havde mistet to brødre under krigen som flyvere, hvad der var årsagen til, at han meldte sig som flyver, da han var ugift. Amerikaturen blev imidlertid opgivet. Om finansielle grunde var de afgørende, ved jeg ikke, men han returnerede vellykket til Sverige igen via Reykjavik.

Da det nærmede sig efteråret og sidste skib kunne ventes, havde vi igen huset fuldt af gæster, nu for hjemgående til Danmark. Hvilken pludselig stilhed lagde der sig ikke over den gamle bolig, da skibet var dampet af. Nu var vi kun fire tilbords, min hustru og jeg samt vor datter og lærerinde, og i de senere år kun min kone og jeg.

Vi gik i vinterhi og hvilede ud en tid, inden den koloni-interne selskabelighed tog sin begyndelse med gensidige aftenbesøg hos hinanden, i reglen uden forudgående invitation, hvad der var en særlig grønlandsk skik, men meget hyggelig og bindende os sammen i det lille samfund.

Vinterens større selskabelighed indlededes altid med kolonibestyrerens traditionelle herreselskab, når grisen var slagtet. Heri deltog alle koloniens herrer, og titlerne lagdes tilside for en dag, skønt man i det daglige var formelle, hvad der altid har vist sig at være en god tradition i koloniliv. Serveringen var meget borgerlig: gule ærter med flæsk, pølser og sprængt gås og hertil den i kredsen berømte hjemmebryggede porter med snaps eller genever efter behag, og bagefter pandekager.

Efter kaffen gled aftenen over til det, vi kaldte »vor bierabend«. Denne årlige sammenkomst drøftede herrerne i smug indbyrdes længe før den fandt sted og længe efter med muntre og forborgne smil. Hvor var det morsomt at iagttage, hvor de mest stille og fåmælte i det daglige liv blev de mest løsslupne, og hvorledes et ellers skjult selskabeligt talent kunne dukke overraskende frem. Latterbølger gik som kaskader ud gennem trækvinduerne ud i den mørke efterårsnat, og når gæsterne gik hjemover og skiltes ved forskellige sideveje, hørte man munter, dog neddæmpet afskedstagen og forstod, hvor vanskeligt det var at skilles.

Nu og da kunne vi trænge til at komme i festskrud, da de fleste af herrerne i det daglige gik grønlandsk klædt, det vil sige i bomuldsannorakker med blå benklæder og kamikker, en praktisk klædning, som jeg i tidernes løb var blevet for svær til at bære, – og damerne havde jo også lyst til at få deres nye kjoler frem.

Når vi besluttede os til at holde en middag, var det et gyldent princip, at alle danske inviteredes med.

Der kom jo stadig unge embeds- og tjenestemænd op til de for dem ganske uventede forhold. Ikke alle fandt sig lige vel tilrette straks, og havde vanskeligere ved end andre at tillempe sig de traditionelle forhold, hvad der kunne medføre lidt skumleri mellem enkelte familier, men som altid drev over netop ved en sådan selskabelighed, hvor man rystedes sammen. Både min hustru og jeg lagde særdeles megen vægt på at komme i kontakt med nyankomne og var rede med råd og dåd. Kolonibestyreren og frue dette sted var jo altid ældre mennesker, med mange års erfaringer i Grønland.

Efter middagen og kaffen var der næsten altid dans, da der var en hel del unge – og vi ældre deltog jo også meget i dansen. Vi ældre herrer slog os som oftest ned i kontor og herreværelse, og herind tyede jo også de yngre mellem dansene og fik deres whisky eller romtoddy. Vi faldt så godt sammen, da vore forskellige virksomheder jo havde fælles mål: Grønlands ve og vel. Og da vi læste de samme bøger, fik vor stabel aviser samtidigt, og den daglige radio i de senere år, var der nok af interesse at drøfte.

Vi lagde som oftest selskabeligheden til lørdag aften, da den kunne trække længe ud. Kun koloniens præst måtte bryde tid-

ligere op, thi han var jo den eneste, som ikke havde fri om søndagen, men man kunne tydeligt se på ham, det kære menneske, at han gerne var blevet længere endnu. Men hans frue havde jo allerede for anden gang med et sødt smil betydet ham, hvor urimelig hurtigt det store kontorur gik.

Jule- og nytårstidens enestående stemningsgribende højtidelighed i Grønland var ens ved alle kolonier og er skildret så hyppigt og så smukt, at der ikke er grund til at behandle dette emne endnu en gang.

De tider, jeg her har skildret, strakte sig helt op til 1935, og dog hører de, hvor utroligt det end lyder, allerede historien til.

Et koloniliv som det gennem et århundrede herskende kommer aldrig tilbage. De nye tider har begyndt indtoget og allerede sat deres præg. Men også den nye tid bærer idealisme i sit skød, fremmedartet i sammenligning med Rinks og Daugaard-Jensens, måske mere nøgternt præget og dertil politisk krævende.

En overgangstid, og navnlig i et land som Grønland, vil altid bringe såvel godt som ondt, da både danske og navnlig grønlænderne må have tid til at fordøje og fuldt forstå de nye tiders mål. De før så hyggelige, større koloniers udbyggelse til byer vil uvægerligt dræbe den intimitet, der før frugtbargjorde samarbejdet mellem de danske, og igen mellem danske og grønlænderne, skabende den koloniidyl, jeg her har søgt at skildre.

Et redaktørhjem i provinsen

Af redaktør T. Vogel-Jørgensen

ETHVERT hjem opløses før eller senere, men så længe det består, er det en inderlig og fast forbindelse af mærkeligt uens elementer af såvel materie som ånd – af rum og tanker, af møbler og menneskesind, af føde og følelser og meget andet. Den skildring, her skal følge af et hjem, vil prøve ikke at skille de organisk forbundne ting, ikke rubricere eller ordne i kategorier. Den vil lade helheden fremtræde i livets blandede samhørighed.

Hjemmet opstod 1887, tilfældigvis i Svendborg. De to, der skabte det, var personligheder af høj karat; det samme kunne vistnok ikke siges om nogen af mine bedstefædre, derimod udpræget om begge bedstemødre.

Far, Michael Ulrik Vogel-Jørgensen (f. 30. 7. 1844, d. 20. 2. 1905), var godsejersøn, men i pengekrisen 1857, da han var 13 år, forsvandt sammen med den sidste af min bedstefars gårde tillige resten af en stor formue, han havde arvet. At far 1862 blev student, skyldtes eget mangeartet slid. Han havde klaret sig ved at give undervisning. Han fortsatte som lærer ved københavnske skoler og gennemførte læsningen men blev derved et par år forsinket; han blev juridisk kandidat 1870. Udpræget interesse for politik og humaniora førte ham straks ind i journalistik, dengang sjældent en levevej, oftest en fritidssyssel. Gennem mange år støttede han sine forældre økonomisk. De levede til 1878 og 1880. Siden hjalp han yngre søskende til deres uddannelse. Først derpå kunne han tænke på at stifte familie.

Det år, da far blev student, fødtes mor, Dagmar Mentzler (f. 12. 12. 1862, d. 3. 8. 1934), i et jævnt borgerligt københavnsk milieu. Mange har siden fortalt mig, at hun var smuk. Af billeder ses det ikke. Mor og far var forlovet i flere år. Da var hun ansat som en af Københavns Telefonselskabs fire første telefonistinder, hvor hendes melodiske stemme skal have bragt hende flere ægte-

skabstilbud (en oplysning jeg har fra en af hendes daværende kolleger, senere fru Mimi Carstensen).

1887, da far var redaktionssekretær ved *Dagens Nyheder*, købte et lokalt selskab højrebladet *Svendborg Amtstidende* – der var ikke meget at købe – og far valgtes til redaktør. Mor og han besluttede at gifte sig. Far tog til Svendborg, indrettede i sommerens løb hjemmet og tog så til efteråret over og hentede hende. De havde løst kongebrev og drog med det til Roskilde, hvor de havde aftalt møde med en præst, ungdomsven af far. Det var kultur- og personalhistorikeren Vilhelm Bang (far til dr. phil. Gustav Bang), dengang sognepræst i Føvling i Jylland. Han fik kongebrevet men forlagde det i distraktion. Brylluppet måtte derfor opsættes et par dage. Så fandt han det endelig, og mor og far viedes i en stue. Vilh. Bangs besynderlige distraktion fortsatte. Da han efter vielsen pakkede sin præstekjole i en kuffert, proppede han også mors brudebuket ned. Den var ikke til at finde, da alle tre parter skulle gå og med toget. Først på vejen dertil så far silkebånd vifte ud af Bangs kuffert. Bang beholdt den krammede brudebuket, og mor eller far så ikke noget ilde varsel i den lille hændelse.

Mor og far rejste direkte til Svendborg. Den første lejlighed var i Skattergade. Nogle år senere flyttedes til villaen Lundevej 11, hvor det første barn blev født, efter pånyt nogle års forløb til Lundevej 23, hvor hjemmet derefter fandtes, så længe far levede. Her fødtes det andet og sidste barn, en datter.

Skildringen i det følgende er fra Lundevej 23, et villaagtigt hus med to fulde beboelsesetager, stor kælder og loftsetage. Mor og far boede i den meget høje stue, en relativt stor 5-værelsers lejlighed, hvorfra man kom ud til haven ad en lang trætrappe.

Vistnok kun i eet eneste tilfælde til har jeg gennem et temmelig langt liv set en så dyb hengivenhed og samhørighed mellem to ægtefæller som den, der skabte atmosfæren i dette hjem. For begge ægtefæller var det naturligt med en af uendelig omtanke båren, varm men aldrig plagsom eller tyngende kærlighed at tage børnene med ind i fællesskabet. I dette hjem vilde endog Ibsenske og Strindbergske Argusøjne have ledt forgæves efter konflikter. Hverken Freud eller Adler ville have kunnet finde blot spire til nogen art kompleks.

Sammen med harmoni fyldte kultur hjemmets luft. Emner blev drøftet og udtømt. Problemer blev taget op, men aldrig spildtes ord på fru Jensens hat. Småt var småt. Far var svoren Estrupper men komplet fri for fordomme. Samtidens unge radikale litteratur blev læst og i vid udstrækning beundret. Henrik Pontoppidan, som i sine bøger åbenlyst tog stik modsat politisk stade, var specielt højt værdsat. Georg Brandes blev nævnt med respekt, og jeg husker – stærkt litterært interesseret som jeg i dette hjem måtte blive – drøftelser med andre højremænd, i hvilke far med sin dæmpede stemme og sit udsøgte ordvalg stilfærdigt fremhævede, at han syntes, en bedømmelse som den, de anlagde over for f. eks. Brandes, var hildet eller ufrigjort. Der herskede på alle områder høj og fri luft i dette hjem. Enhver direkte påvirkning var utænkelig. Jeg er til dato uvidende om mine forældres religiøse stade – derimod ud fra deres levevis og eksempel ikke om deres etiske. Jeg formoder, at i hvert fald far var fri for enhver dogmatisk religiøs tilknytning. Men jeg ved intet. Først da skolen kom til i en religiøst-lummer lærerindes skikkelse, blev barnesindet søgt fyldt med religiøse forestillinger, som sidenhen øgede følelsen af taknemmelighed mod hjemmets pure frigjorthed. Far var gennem mange år som formand ledende i forskellige nationale, bl. a. sønderjysk prægede foreninger i byen, men aldrig hørtes i hjemmet oppustede og kvalmende floskler. Her blev aldrig talt om »vort elskede Dannebrog«, og ordet *fædreland* blev udtalt som ethvert andet ord. Her kunne man udvikle sig uden hemninger og med respekt for andres meninger.

Deri adskilte far sig fra den gamle Nationalliberalisme, som han havde tilhørt, før den gik op i Højre, og som han på mange måder var typisk repræsentant for. Skønt han som nævnt satte Henrik Pontoppidan højt som forfatter, så han højskolebevægelsen – der havde sat livskraftige skud både i Svendborgs nordlige og østlige omegn – overvejende som et halvdannelsens forsøg på at trampe dannelsen flad. Og til sin død forstod han ikke hæderligheden i kravet om almindelig valgret. At en mand, som aldrig havde tilegnet sig nogen viden, skulle have samme indflydelse på styrelse af landet, på ledelsen af finanser, kulturliv, forsvarsvæsen, udenrigspolitik etc. som den, der et liv igennem flittigt skaffede sig indsigt, det begreb han ikke.

Redaktør, cand. jur. M. Vogel-Jørgensen.

Hans opfattelse fremkom i artikler men blev ikke påtvunget nogen. Ikke alene kunne man, men man burde i hjemmet også læse f. eks. *Social-Demokraten*. Bladet – der dengang i borgerlige kredse blev betragtet som et revolutionært skandaleblad – lå som ethvert andet fremme i hjemmet til almindelig læsning. Det samme gjorde al litteratur. Ja, det hændte, at et bind af Brandes, som lå fremme, lige så vel blev omtalt indgående og interessevækkende som *Hamlet* eller *Faust* eller *Hjemløs*, hvis disse værker tilsyneladende tilfældigt lå fremme. Der blev aldrig sagt: »Den skulle du læse!« Den indirekte, æggende metode blev anvendt.

Far koncentrerede sig om hjem og gerning. Han sagde flere gange nej til opfordringer til at lade sig opstille til byrådsvalg, afslog også talrige opfordringer om opstilling som folketingskandidat. I et par tilfælde afslog han for resten også – dog af andre årsager – at overtage redaktionen af københavnske blade. Det drejede sig om *Dagbladet* og *Vort Land*.

Fru Dagmar Vogel-Jørgensen, f. Mentzler.

Hos mor vældede en rislende munterhed, men hun pjankede ikke. Hun havde særpræg og havde, vel ikke mindst under den inciterende omgang med far, tilegnet sig mange kundskaber; f. eks. var hun lidt af et leksikon, når det gjaldt historie og navnlig dennes personalia, selv mange århundreder tilbage og både i Danmark og fremmede lande. Hun havde også betydelige sprogkundskaber, som bl. a. fra den dag, far overtog redaktionen i Svendborg, altså mens mor endnu sad i København, gav sig udslag i *Svendborg Amtstidendes* feuilleton – den fortsatte fraklipningsroman, som dengang var et bærende element i et blad. Feuilletonerne blev i flere år oversat af mor. 1891 fremkom her romanen *Fader og Søn* af A. C. Doyle. Det var en af den siden ikke helt uberømte Arthur Conan Doyles første romaner. Så vidt jeg har kunnet konstatere blev det på den måde mor, der introducerede Conan Doyle i Danmark. Først 1892 udkom en bog af ham på dansk.

Mor var fuld af gammel visdom nedfældet i en form, der huskes. Når noget skulle gøres, kunne hun formane, at det blev gjort godt, for »Alle kan se, hvordan arbejdet er gjort, men ingen kan se, hvor længe du har været om det«. Da hendes børn blev høje af vækst, sagde hun tit: »Man kan sagtens være stor nok, bare man er god nok!« Udtrykket kunne blive varieret til det også af andre anvendte: »En lille og vågen er bedre end en stor og doven.« Det var et særkende for hjemmet, at der aldrig blev talt om ingenting. Hørte mor en masse snak om ligegyldigheder, kunne hun stilfærdigt bemærke: »Der kan siges meget ved et lille lys.« Nogle fyndord var nedarvede, fra hendes mor og mormor. Den sidste var dyrlægekone på Fyn. Andre udtryk var muligvis hendes egne. Hun havde sans for situationskomik og kunne finde drastiske lignelser. Navnlig efter fars død var mor besjælet af frygt for at tage forhåbnings-forskud på noget godt, og blev en planlagt glædelig ting omtalt, var det altid med en tilføjelse: »Hvis alt går, som vi håber.«

Mor var en af de første damer, der røg, kun en kort tid cigaretter, derpå cerutter. Naturligvis var hun præget af sin tids opfattelse, men hun var på mange måder fordomsfri og naturlig langt forud for sin tid. Hun fandt det nogle år efter 1910 rimeligt, at et ungt forlovet par tog på ferie sammen og boede på hotel – noget sådant var normalt utænkeligt på den tid.

Fars relativt tidlige død ramte mor som et slag, hun aldrig rettede sig efter. Depression var tit ved at tage magten fra hende. Men hun klarede sig igennem og viste lidet udadtil – da som altid. Både hun og far kendtes kun af dem, der oplevede dem i hjemmet. De har nok begge udadtil virket lidt formelle, formfuldendte, men indadtil var de uden gran af værdighed, og i modsætning til det dengang almindelige herskede der mellem forældre og børn et uhøjtideligt kammeratskab. Noget andet var, at dette som alt andet fik udtryk i afdæmpede former. Men efter fars død lagde der sig indadtil en tung skygge over mor. Gennem mange, mange år gik hun kun klædt i sort, og det varede flere år, før den lille datter fik andet end sorte kjoler på. Det var et lidt trist syn. Gennem år gik mor et par gange om dagen på kirkegården, og aldrig fik et græsstrå lov at skyde op eller et vissent rosenblad faldt ned på jorden, uden at det øjeblikkeligt blev fjer-

net. Næppe mange mennesker har i deres liv grædt så meget som mor i de første 4-5 år efter fars død. Men med sin stilfærdige viljestyrke gennemførte hun dog, skønt hun også måtte klare ikke alt for lette økonomiske kår, at føre hjemmet videre og at få sine børn opdraget. Sørgedragten var så vidt gørligt det eneste, hun viste udadtil.

Men så længe de to mennesker havde hinanden, var hjemmet lyst. Alt hos dem og hjemmet var som præget af sentensen *Ikke synes men være*. Mange var bestræbelserne for at gøre hjemmets værdier, åndelige og materielle, så gedigne som muligt. Det blev gjort uden store midler. Ja, i vore dage forekommer det en komplet gåde, hvordan det lykkedes at klare alt på den standard, der var tale om, virkelig en standard af rang.

Far havde til sin død ikke over 3600 kr. i årlig gage som redaktør af *Svendborg Amtstidende*. Det var hjemmets faste økonomiske grundlag. Mange hjem er ført for langt mindre – men få med langt større indtægter så gennemført godt. Ud over nævnte sum kom enkelte ganske små indtægter. I en del år leverede far ledende artikler til en række af provinsens øvrige højreblade. Han skrev godt, klart, logisk, velformet, og han var altid på første hånd holdt underrettet både om den samlede politiske udvikling og om partiets politik – selv sad han bl. a. i flere år i Højres Repræsentantskab, og han havde flere positioner. – I senere år da den svendborgske virksomhed L. Lange & Co.s Jernstøberi var overgået til aktieselskab – navnene skiftede – var han dettes valgte revisor, og også dette har givet et honorar. Fra 1894 valgtes han af byrådet til kommunalrevisor. Men de 3600 kr. var den egentlige økonomiske basis. Velsagtens var denne endda i tidligere år mindre.

For dette beløb blev hjemmet opretholdt i den ret store 5-værelsers lejlighed med en hel del udenomsplads og med have, og hjemmets måltider stod i henseende til soliditet og velsmag – også til variation – væsentligt over, hvad et jævnt velstillet hjem dengang og nu betragter som en efterstræbelsesværdig norm. Enkeltheder omtales senere. Hverken mor eller far led af den amerikanske syge, der hedder *gå med noget nyt*, men alt blev købt så godt som muligt, derfor dyrt. Konfektion var et ukendt begreb til noget af familiens medlemmer. Alt blev syet, til mor delvis af

syersker, der kom i hjemmet, ellers efter bestilling og mål. Så længe børnene var små, syede mor deres tøj, datterens også senere. Også skotøj blev syet efter bestilling; selv da børnene voksede stærkt, fik de aldrig færdigkøbt fodtøj. Da tingene var så gode, og alt blev grundigt efterset, presset, renset, var det altid som nyt – erfaringen grunder sig ikke blot på egen erindring, navnlig på samtidens indtryk, erfaret langt senere.

Hjemmet holdt gennem mange år to husassistenter. Først i de seneste år inden fars død, da børnene var blevet store, og tiden bragte lettelser i husførelsen, var der kun een. Desuden havde hjemmet en stor skare hjælpere: Den elskelige, store, lemmesvære Ellen Vaskekone kom hver 14. dag til storvask – der skiftedes tit i det hjem – og hende fulgte et par dage senere den lille, stramme, let arrige men på bunden hjertelige strygekone, Madam Petersen, i senere år fru Petersen, runken og furet i ansigtet som et gemmeæble i maj, altid i sort kjole med hvidt, nystivet forklæde. Madam Petersen havde været forlovet med sin mand i 35 år. De ville ikke risikere at få børn og lod derfor så længe være med at gifte sig! Hun bragte liv i rulle- og strygekælderens vældige trærulle med det store murstensfyldte lad, som hun og mor trak, og hendes modvilje mod børn hindrede hende ikke i at lade hjemmets afkom danne en ekstravægt på rullen. De fik lov at køre frem og tilbage på ladet – og havde særlige tricks behov for at holde sig fast, når rullen blev vippet, fordi tøjet skulde skiftes på de blanke rullestokke. Derpå fyrede Madam Petersen i den lille strygeovn, på hvis skrå overdel alle strygejern stod – og hvor må Madam Petersen have produceret oceaner af spyt, for hver gang hun tog et nyt jern til sig selv eller til mor – Madam Petersen vilde også tage mors nye jern – spyttede hun på dets blanke underflade for at se, om temperaturen var den rigtige.

Lå nogen i sengen af sygdom, eller der var brug for mere udefinerbar hjælp, kom *Gamle Ole*, en uformeligt bred, meget skægget kone, der boede ude i Ørkildsgade, som fortalte uendelige mængder af æventyr, som overhovedet snakkede uafbrudt og lo meget af sine mange historier. Hun var altid klædt i brunt og havde brunt sjal over skuldrene, selv om det var aldrig så varmt. Det bedste ved Gamle Ole var endda ikke hendes historier men den store, levende græske landskildpadde, som hun bragte med i en

kurv. Da jeg var født, og Gamle Ole kom for at hjælpe, var mor stærkt medtaget og kunne ikke hjælpe til, da hun skulle gøres i stand. Det beklagede mor, men Gamle Ole trøstede: »Det skal fruen aldrig bryde sig det bitterste om. Det skal jeg nok klare, for jeg er vant til at klæde lig.« Da min søster blev født, var jeg fire år, og jeg vidste, at det var mor der havde fået hende – uden at jeg gjorde mig nærmere forestillinger om, hvordan det var gået til. Men da Gamle Ole kom for at *pusle* barselpatienten – hun *puslede* altid patienterne – og jeg kom ind, sagde hun: »Ja, mor ligger nu i sengen, for storken har trådt på hendes ben«, og jeg undrede mig stille over, hvad det kunne være for en stork, der var kommet mor så nær og havde været så klodset. Men jeg vidste, at mor for ikke længe siden havde haft to uheld med sit store hår: en aften i haven viklede en oldenborre sig ind i håret, og det havde været svært at få den ud, og da en flagermus en aften i haven gentog eksperimentet, blev alt endnu mere filtret, og mor havde skreget af forskrækkelse. Da det heller ikke var længe siden, en stor grøn græshoppe havde bidt hende i den ene finger, så det blødte, var mor åbenbart forfulgt af nærgående dyr, og det vakte hos mig mest fortrydelse, at ikke jeg men kun Gamle Ole havde set storken – jo og så jordemoderen og huslægen, distriktslæge Angelo Petersen, som også havde været der.

Gamle Oles datter, en højbarmet, stærkt snøret dame, kom og syede mors kjoler. Måske af hensyn til sin métier gik hun selv altid i silkeliv. Siden efterfulgtes hun af en anden. Til stopning og lapning og hvad ellers kunne falde for kom Jomfru Petersen, der lugtede så mærkeligt – livets senere erfaring lærte, at det var af mangel på renlighed. Hun blev, formodentlig netop på grund af sin gennemtrængende duft, placeret uden for opholdsværelserne, og der blev luftet grundigt ud efter hende. Hun var meget religiøs og fortalte kandiserede historier om Jesu barndom, men Gamle Oles historier var langt bedre.

Alle disse indendørs hjælpere følte sig med hengivenhed knyttet til hjemmet. Ellen Vaskekone døde, men så afløstes hun af Sofie Vaskekone, og hun blev lige så trofast. Da min søster blev gift, kom Sofie med en hel stribe hjemmestrikkede *sev'-a'-klud* og *tør'-etter-klude*, som en rørende bryllupsgave og dertil seks håndklæder og en sølv-flødeske. Mor var både glad og beklemt.

I haven kom Lars Hansen hver uge. Haven var ikke stor, men Lars Hansen var ikke hurtig, så han kunne bruge det meste af en dag om ugen til at holde den i orden, og så nettede mor og far den endda hver sommeraften – mor opfyldte helt og fuldt datidens forestillinger om en dame i haven: stråhat og parasol, og en kurv på armen, hvori om morgenen plukkedes friske roser og om aftenen samledes afblomstrede.

Skal nu den understregning af, på hvilken standard et hjem dengang kunne holdes i forhold til en efter nutidens begreber ringe indtægt fortsættes, kan nævnes, at hele familien rejste 2-3 gange om året til København, og altid på 2. klasse. Desuden kan oplyses, at midt i det hele blev også sparet lidt op. Bl. a. købte far i årenes løb en del aktier i sit blad, og de dannede ved hans død, da aktieselskabet overtog dem, grundlaget for en livsvarig økonomisk ordning med mor, vel kun en mindre sum men imponerende i forhold til, at også den var grundlagt af indtægterne i de kun 18 år indtil fars død. Hjemmet blev desuden rigeligt vedligeholdt og fornyet. Dækketøjsskabet var f. eks. enormt og velfyldt.

Begge forældre havde udpræget sans for skønhed og kvalitet, og blandt hjemmets møbler kom stadig flere gamle enkeltstykker i mahogni, gode repræsentanter for betydelig dansk møbelkunst. Malerier ejede hjemmet ikke mange af, og ingen af dem var mesterværker, men hjemmets samling af reproduktioner af verdenskunst var ikke ringe. De lå i mapper og blev hyppigt set. På væggene hang overvejende raderinger og ældre stik, derudover mest blade af københavnsk topografi.

Om bøgerne er talt og tales tillige siden. Far købte stadig mange – han havde forbindelse med adskillige københavnske antikvarboghandlere, og foruden skønlitteratur, den ældre i store udvalg og megen nyere, havde han et brugsbibliotek, som stadig forøgedes. Ialt var der ved hans død 5-6000 bind. Han havde en komplet samling af politiske pjecer fra 1848 til han døde. Den gik ved hans død til Det Unge Højres bibliotek. Af specialia havde han desuden en ikke ringe samling københavnsk topografi. Mor var særlig passioneret dyrker af personalhistorisk litteratur, specielt brevsamlinger og memoirer, og far forsynede hende flittigt med ældre og nye værker. Særlig foretrukken var Heiberg-tidens kulturkreds med fru Heiberg som det lysende midtpunkt.

Vistnok den eneste værdi af intellektuel og kunstnerisk art, som ikke prægede hjemmet, var musik. Allerede om en af fars tipoldeforældre, en skoleholder i Melby på Halsnæs, hedder det i et dokument, at han var »til sangen ei bekvem«, og det samme kunne absolut siges om far. For mor spillede musik ingen rolle. Da min søster blev så stor, at hun, som alle pæne små piger, skulle lære at spille, anskaffedes et klaver. Men hvor det møbel så uvedkommende ud i hjemmet. Det var, som om det ikke voksede fast der, som det ikke kunne finde sin plads mellem de gamle møbler med patina.

Da mor og far 1887 satte bo, havde de måttet købe, hvad de havde råd til, og tidens nøddetræssmag havde delvis gjort sig gældende. Såvist var ikke alle møbler smukke. Christian 9.-periodens klunker og plys og gesvejsninger havde også fået sit i dette hjem. Men efterhånden som der blev råd til det, afløstes gammelt af nyt – eller egentlig: netop modsat. *Ekko* i kalipasta sad dog gennem alle år på en hæslig drejet, sortpoleret søjle, der kun forskønnedes af de ranker af elskværdig-maliciøst vid, far kunne drapere den med. Men den var en bryllupsgave, og giverne kom af og til på besøg.

Den største af dagligstuerne, Den Grønne Stue, havde sit navn af et polstret møblement, nøddetræ med sort indlægning og polstringen med ensfarvet, mørkegrønt plys. Dørene var draperet med tykke portierer i samme farve, vintergardinerne var ligedan og havde de samme agramaner påsyet som en bort i à la grecque-mønster. For over hele hjemmet var der fra efterårs-rengøringen tykke gardiner, efter forårs-rengøringen lette. Alt sådant ordnede mor. Også dagligstuens bogskab var af nøddetræ. Efter tidens skik rummede det de indbundne bøger, som man fortrinsvis ville skåne mod støv, mens de hæftede stod på åbne hylder i de høje reoler i biblioteket. Den Grønne Stues bord midt på gulvet var af palisandertræ. Den Lille Stue kaldtes af fremmede for Kabinettet. Den stue – som hele hjemmet iøvrigt bortset fra Den Grønne Stue – var også oprindelig møbleret med enkeltstykker. Mens børnene var små, brugtes biblioteket som deres opholdsstue, indtil far kom hjem, men da de blev større, afgav spisestuens store bord det bedste underlag til mange sysler, og fik end dets store massive mahogniramme nogle skrammer, selv gennem det tykke filt der dæk-

kede det, så kunne en polering gengive det dets holdning. Et særlig storartet rode-bord for børnene var et svært, tungt træbord med gammel, slidt forgyldning på træværket og med en vældig, grå marmorplade. Dets herkomst forekommer gådefuld, og et lignende stykke er aldrig set før eller siden. Normalt blev det brugt som lampe-bord. På det placeredes om dagen alle hjemmets stålamper – alene 10-12 lampers daglige rengøring, studsning af væger, pudsning af glassene, påfyldning af petroleum etc. var et stykke arbejde. Det gjorde mor selv. For slet ikke at tale om, hvad arbejde det gav og hvordan det så ud, når uheldet var ude, og en lampe havde oset. Det var en af dagliglivets katastrofer dengang, hvis man gik fra en tændt petroleumslampe og den gav sig til at ose stærkt: Værelsets luft kunne da være så fyldt med sod, at det var umuligt at skelne noget. Som lange ål hang sodtråde i den tykke luft. Det kunne være mere end en dags arbejde for mange ferme og flittige hænder at gøre en stue ren efter en sådan omgang. Den fedtede sod trængte ind overalt og var håbløs at vaske af. Når London en sjælden gang har sin ekstra tykke tåge – *pea soup* – som delvis standser alt udendørsliv, minder det i stort format om datidens resultater af en kraftigt osende lampe. Også kakkelovnene passede mor overvejende, og hele hjemmet var opvarmet hver dag, og alle døre mellem stuerne var åbne. Et andet arbejde, hvis omfang man ikke nu gør sig noget begreb om, var at tørre støv af, også et af husmoderens områder. Hver vogn der kørte forbi på den støvede vej, rejste tætte skyer, der havnede som et fint mellag på alt, udendørs og indendørs. Få nutidshjem ved, hvad støv er.

Fars arbejdsværelse havde om vinteren præstegårdstæppe over hele gulvet, og væggene var dækket af reoler, dog kun delvis den væg, hvor en *chaise longue* stod, et af datidens mærkelige møbler, som fandtes i de fleste hjem. Foran den stod også et stort rundt mahognibord. Hvilede far mens han læste – hvile uden læsning var utænkelig – sad han i en amerikansk gyngestol, også et i datiden almindeligt monstrum.

Denne biblioteks-stue var familiens sædvanlige opholdsrum om aftenen, når der læstes eller arbejdedes med anden stilfærdig syssel, mens far sad ved skrivebordet. Det var i mange henseender hjemmets centrum, flidens arnested, hvorfra bl. a. den skik bredte sig

aldrig at være ubeskæftiget. Spørgsmålet »Hvad skal jeg bestille?«, som siges at være almindeligt i andre hjem, forekom aldrig her. Der var for alle beskæftigelse til langt mere end døgnets 24 timer og altid produktiv beskæftigelse. Naturligvis kunne det ske, at børnene lagde en af de kabaler, forældrene havde lært dem, men ellers prægedes hjemmet uvilkårligt af den sætning, jeg engang hørte far sige, og som bed sig fast: »Man hviler bedst ved at bestille noget andet.«

Af hjemmets værelser er endnu ikke nævnt forældrenes soveværelse, hvor også børnene sov som små. Det var spartansk. Da der 1906, året efter fars død, fremkom billeder af kong Christian 9. på dødssengen, en almindelig jernseng uden udsmykning, slog det mig, hvor hans soveværelse lignede mine forældres. Med dets spartanske udstyr var det dog altså næsten kongeligt.

Køkkenet var også et af et datidigt hjems centrer. Her blev mange penge sparet. Jernkomfuret – dengang tit udtalt: komfyr – fyldte sammen med gasapparaternes plade den ene væg. De to andre var dækket af køkkenborde. I et hjørne var den store vask. Den sidste væg, der var af træ, rummede to døre, til spisekammer og fadebur, begge så store, at man kunne gå ind i dem, begge med halvfagsvinduer. Blev der smurt smørrebrød i køkkenet, skete det i spisekammeret. I fadeburet gemtes bl. a. alt syltetøj, saft og mange andre forråd. Saltetønden og sildetønden stod dog i viktualiekælderen. Selv om her var tale om en byhusholdning, var dens form en sådan, at den i mange henseender vil forekomme unge husmødre af idag næsten som en landhusholdning. Tilfældigt huskes, at der eet år kom 20 kilo jordbær – dengang: 40 pund – til syltning. Det har nok været normal mængde. Lignende var beholdningerne af hindbær, flere slags blommer, grønne stikkelsbær og grønne tomater – en af husets specialiteter – mens mængden af syltede tyttebær var væsentligt større, af brombær, morbær og forskellige andre arter derimod mindre. Kirsebær blev syltet med stenenes blåsyre-ramme kerner. Der blev kogt megen gelé – ribs, æbler, stikkelsbær – og megen saft – ribs, hindbær, hyldebær – og meget store var mængderne af syltede asier, dels sure, dels søde. Det sidste var også en af hjemmets specialiteter. Dengang havde hvert hjem sine. Mad smagte ikke ens i alle hjem, som den mere og mere kommer til, efterhånden som standardiseringen breder

sig – en naturlig følge af ændrede forhold på mange områder, bl. a. afskaffelse af fast hushjælp. Naturligvis er det mest rationelt, at alt laves en gros på fabrikker, som Amerika har lært verden. Det sparer tid og arbejdskraft. Men de der har oplevet de gamle forhold, må have lov til at glæde sig over erindringen om en hyggelig tid. Om efteråret blev lagt sild ned – først en hel tønde i kælderen, dernæst en række store krukker, der stod i fadeburet; derfra blev marinerede sild til koldt bord rekruteret. Kælderens sild blev brugt til middagsretter som løgsauce og øllebrød – til mors evige forbavselse holdt far fast på, at til øllebrød hørte salt sild, dog godt udblødt. Om efteråret saltedes også en flæskeside, vinterens ration af saltemad. Der blev i tidligere år også lavet f. eks. medisterpølse, men det holdt op, da byen fik slagterbutikker med elektriske hakkemaskiner. Oprindelig blev også meget pålæg til smørrebrød lavet i eget køkken. Det kunne ikke tænkes, at man dengang købte rullepølse, sildesalat, salt kød eller leverpostej – allerede fordi der ikke var noget sted at købe det. Det kom først efterhånden, men selv om Christiane Jørgensens viktualiebutik i Kattesundet da nok berømmedes i byen, var og blev det hjemmelavede dog det bedste. I viktualiekælderen hang tillige det hele røgede islandske lammelår, hvoraf der blev skåret vinteren igennem.

I køkkenet stod mellem dørene til spisekammer og fadebur en huggeblok – en tyk, drejet træstamme sat på tre ben og dækket med et trælåg. Ved siden af hang øksen. Allerede det, at dette instrument hørte med til køkkenudstyret, viser, at meget af den forberedelse til madlavning, som nu besørges i slagter-butikkerne, dengang var henlagt til køkkenet. Da blev kødet købt på torvet ved åbne boder. Derpå blev det udvalgte bragt af slagtersvenden. Han bar det på sit trug, som han holdt på skulderen. Et kalvehoved til forloren skildpadde eller et svinehoved til sylte var ting, der hyppigt ankom, og de måtte flækkes i køkkenet.

Morgenthe blev drukket kl. halv 8. Samtidig kom redaktionens bydreng med den store lædertaske med hele morgenposten, som han lige havde hentet på posthuset. Mens far drak the, gennemså han hastigt de københavnske og andre blade fra dagen forud og de vigtigste breve. Straks efter gik han til redaktionen. Han kom hjem til en hastig frokost. Den blev spist få minutter over 11,

når sønnen, der i skolens store frikvarter kunne nå at løbe hjem og spise, ankom og fandt maden parat. Middag spistes kl. 15 og aftensmad – koldt bord – kl. 19. Kun i særlige tilfælde fik man noget senere. En stor del af omgangen var knyttet til aftenkaffe – naturligvis med hjemmebagt til foruden de konditorkager, der havde sneget sig ind som ligesom en tak finere end hjemmets eget bagværk. At der gennem mange år næsten altid var hjemmebagt franskbrød i huset, var en selvfølge – senere blev det sjældent. Det var vel bl. a. færdigkøbt pålæg, bagerbagt franskbrød og lignende lettelser – tidlige trin på standardiseringens vej – som muliggjorde, at man fra to husassistenter gik over til kun een.

Fisk kunne selv i en søby som Svendborg ikke købes i nogen butik – en sådan kom først lige omkring århundredskiftet. Ellers fik man to gange om ugen besøg af Marie Fiskerkone, som på ryggen bar sin brede spånkurv, hvori nogle sækkelærredsklude dækkede de sprællende dyr. Det var et stort fremskridt, da Marie Fiskerkone indførte at skære fisken op og flå den. Det blev gjort ved vasken i køkkenet. Et par gange om ugen kom også *Ryemanden*, som han tituleredes på fynsk – røgmand Rasmussen fra Hulgade, en høj mand med sort hår og skæg og med lidt taterlød; måske havde røgen speget ham. Han havde sild, ål og makrel, og havde hjemmet bragt varer, der skulle hænges til behandling i hans skorsten, havde han også dem med. Et par gange om ugen kom fra Søgården på Egensevej smør i drittel, senere i gråblå stenkrukker. Dritlerne var små og fine, af egetræ. Manden fra Søgården kørte rundt med dem på en lang ladvogn trukket af hvidbrogede stude; i hvert fald om sommeren dækkedes vognens bund af langt, frisk græs. Når køerne om foråret var kommet på marken, kom Søgårdsmanden og forkyndte, at idag var det græssmør, og det kan nok være, at det kunne smages. Mon det kendes i nutiden, da mejerismør har afløst det gårdkernede? Tanken om noget nu uopnåeligt som et stykke af det grove, let sure rugbrød – helst helt frisk bagt, nulret og usundt – med årets første græssmør, kan virkelig idag få en bybo, til hvis barndomsminder det hører, til at fornemme en anelse af det berømte vand, tænder skal kunne løbe i.

Her er skrevet meget om mad, navnlig i betragtning af, at hjemmet udpræget var af dem, hvor man spiste for at leve og ikke

levede for at spise. Men til skildring af et datidigt hjem – i mange henseender i modsætning til nutidshjem – hører disse enkeltheder med, også til vurderingen af, hvad der var at gøre, og hvad der med dygtighed, flid og omsorg kunne bringes ud af midlerne. Endnu må om maden siges, at den har været afvekslende sund, selv betragtet med nutidens vitaminsøgende øjne, for skønt levertran aldrig forekom, led børnene lige så lidt som nogen anden af hverken den dengang almindelige rachitis – engelsk syge – eller af nogen anden mangelsygdom. Mor deltog personlig i al madlavning så vel som i al anden husførelse.

Var der selskab, kom dog fru Peuchel og lavede maden. Hun var høj og tynd som en strikkepind, sortklædt med hvid pibestrimmel i halsen. Hun kom først nogle dage forinden og aftalte menuen og hvad der skulle købes ind, og på selve dagen kom hun fra morgenstunden og ledede slaget – selv om der ikke var tale om middage med de mange retter, som dengang brugtes. Suppe, fisk eller anden forret, steg og dessert var det almindelige, dertil sherry, hvidvin – Boxbeutel og Sauternes – rødvin og madeira. Middagsselskaberne var ikke på over 10-12 gæster og var ikke hyppige. Herrerne var i kjole; smoking var endnu ukendt. Senere på aftenen fik herrerne datidens sædvanlige toddy: rom eller cognac med varmt vand og sukker; i senere år fik de whisky og soda. Ud på aftenen kom the og hjemmebragt kringle og kage. – Vinkælder havde hjemmet af gode grunde ikke, men der lå altid i viktualiekælderen nogle flasker, og navnlig de støvede, tykmavede og langhalsede flade Boxbeutel-flasker satte fantasien i bevægelse hos en dreng. De har måske for far rummet erindringer fra hans glade ungdoms rejser i Tyskland, navnlig i Rhinegnene og netop bl. a. i Franken.

Det var da almindelig skik, at efter bordet samledes herrerne i den ene stue, damerne i den anden. Herrerne røg cigarer og drøftede politik. Både mor og far søgte at komme bort fra den skik, som kedede dem, at de to køn skulle holdes adskilte som i en landsbykirke. Det lykkedes kun delvis. Indgroede vaner er ikke lette at udrydde.

Regelmæssigt tilbagevendende var en spilleklub, der gik på omgang, fire ægtepar, som spillede til en fælles pulje. Når denne var tilstrækkelig stor, foretoges en rejse i fællesskab. Jeg erindrer, at

to sådanne blev foretaget, den første til Munkebjerg ved Vejle, den anden til Ängelholm i Sverige, men der var vistnok flere. Damerne spillede Whist, herrerne L'hombre. Ud på aftenen drak man kaffe. Iøvrigt fik herrerne også her toddy, damerne madeira.

Et mahognispillebord med klap, der kunne slås op og vendes, samlede det ene af partierne, et lille, rundt mahogni-klapbord af sjælden skønhed det andet. Der var levende lys på bordene, og når gæsterne kom, lå kort, regnskaber og nyspidsede blyanter parat. Jeg husker en bemærkning fra en af deltagerne, hvis materielle velstand var langt over mine forældres: »Vi andre må skamme os over Deres altid flunkende fine kort!« Det må være sagt lige da gæsterne ankom, for børnene forsvandt, så snart de havde sagt goddag, men bemærkningen gjorde indtryk på mig på grund af hemmeligheden, jeg kendte. Årsagen til kortenes altid flunkende tilstand var den, at hver gang de var brugt til spilleklub, blev de gnedet af med benzin og vat, derpå med vat duppet i talkum, og så blev de lagt i hårdt klem i en kortpresser. Far fik tid til dette som til ubegribeligt meget andet.

Ud over til den nævnte aftenkaffe kom gæster undertiden til the, det vil sige til det måltid, der i det daglige hed aftensmad. Det kunne da ske, at det kolde bord var suppleret med en lille varm ret: ofte krustader – naturligvis hjemmebagte – med fyld af en eller anden art, tit brisler i en stuvning. På bordet var da øl og snaps. Far drak til daglig sjældent øl – mor aldrig: vand til middag og mælk inden theen til aftensmaden; snaps drak far i det daglige kun til middagsretter som gule ærter eller hvidkålssuppe med flæsk. Vin hørte til festlige lejligheder; dog var der ofte rødvin på bordet, hvis der kom en gæst til middag, hvilket af og til skete, men ud over vinen var der da overvejende blot tale om deltagelse i familiens daglige middag. Allerede dennes placering midt på døgnets timetabel gjorde, at disse måltider ikke fik præg af selskabelighed.

Gæsterne til middag var overvejende mennesker, der kom tilrejsende, f. eks. politikere, med en enkelt undtagelse – omtalt senere – altid af Højre, som professor Henning Matzen, Villars Lunn, landstingmand Hvidberg, folketingsmand Lars Dinesen, den senere folketingsmand, hofjægermester Wenzel Neergaard, lensbaron Carl Juel-Brockdorff, som i nogle år var Svendborg-

kredsens folketingskandidat af Højre, den norske opdagelsesrejsende Caucheron-Aumot – han og andre var i byen for at holde foredrag og var bekendte af far –, forfatteren kaptajn Walter Christmas og flere, men det er kun tilfældige navne fra de senere år, inden fars død, jeg kan huske.

Fars arbejde var endog ekstraordinært stort. En bogholder tog sig af bladets forretningsførelse, for hvilken ansvaret dog hvilede på far. En ældre sagfører kom og læste korrektur, men far havde ingen redaktionel medhjælp. Alt andet måtte han selv klare. Naturligvis var blade dengang små – fire sider omtrent af det nu almindelige format – og nutidens detailrige journalistik kendtes ikke. Et stort stof skulde dog behandles hver dag, masser af linier om mange emner skulle skrives i dagens løb, korrespondancer skulle rettes til, Ritzau-meldinger tages pr. telefon og masser af andet. Desuden måtte han referere byråds- og andre møder, tale med besøgende på redaktionen og meget mere. Den redaktionelle gerning som sådan ligger dog uden for en skildring af hjemmet, men meget blev skrevet hjemme: foruden som nævnt lederne også mange, særlig mange, boganmeldelser, som tillige krævede megen læsning. Intet under, at moderatørlampen på skrivebordet altid først slukkedes i sene nattetimer.

Redaktion og hjem lå en halv snes minutters gang fra hinanden. Far måtte normalt gå denne tur tre gange daglig i hver retning. Dertil gik altså alene een af døgnets timer. At han nåede det hele, er ufatteligt, men han var beslutsom, arbejdede hurtigt og var flittig som få, jeg har kendt. Dog aldrig fortravlet. Tværtimod var en vis værdighed udbredt over hans skikkelse som over hans væsen – – udadtil. Indadtil var han fuld af humør og kunne f. eks. med lune iværksætte en *practical joke*.

Gennem mange år – til få år før sin død – gik han aldrig med anden hovedbeklædning end høj sort silkehat. Kun i den varme sommertid afløstes den af en blød, grå filthat. Den sorte silkehat, som nu er en sjældenhed, var allerede dengang i hvert fald i Svendborg så usædvanligt forekommende til daglig anvendelse, at alle, der siden har husket far, altid talte om den sorte silkehat. Med den på virkede hans høje, slanke og meget ranke skikkelse da også særlig høj. Hatten brugtes i datiden meget højere end nu. Hans var altid strålende nystrøget. Billeder endnu fra begyndelsen af

1890'erne viser ham med fuldskæg, men efterhånden stod blot en moustache og et lille spidst hageskæg tilbage, og hver morgen på vejen fra hjemmet til redaktionen – og søndag morgen inden kl. 9 – gjorde han holdt hos barberen, frisør Ludvig Erichsen, byens førende.

Ejendommeligt nok leder nævnelsen af barberen ind i det emne, som i alle henseender var det bærende i hjemmet: omsorgen for børnenes opdragelse og udvikling i enhver henseende. Den blev der tænkt på i alt og frem for alt.

Engang kom jeg hjem og var blevet klippet hos den nye frisør *Salon* (navnet udtaltes konformt med vismanden Solons). Far tog mig med på sin eftermiddagsgang til redaktionen og viste mig, hver gang vi passerede en barberstue, at her var også en frisør, der hed Salon. I senere samtale – ved aftensbordet, altid en rar tid på dagen, en tid uden jag, da der toges rigelige stunder til drøftelse – blev det mig klart, hvor nyttigt det var at lære fremmede sprog.

På alle områder var far udpræget konsekvent. På endnu et punkt med hensyn til udtale viste det sig særligt. Han lugede med utrættelig nidkærhed hver lyd af sydfynsk tonefald ud af sine børns tale. Også dialektordene blev ryddet bort. Det hed ikke at *drive køssel* men at spille top, ikke *slirebane* men glidebane.

På samme måde som i tilfældet *salon* blev lektierne dag for dag brugt som anledning til at supplere børnenes viden – og her havde naturligvis den ældste mest gavn. Den yngste var ved fars død kun 9½ år, den ældste 13½. Hvad engelsk angår, benyttede far vistnok lejligheden til at kompletere sine mangelfulde kundskaber: i hans ungdom lærtes ikke engelsk i skolen. Men de øvrige sprog, i det hele i humanioraens fag og i naturfagene, var det ham en åbenbar glæde at tage igennem med drengen. Ikke netop i form af lektielæsning men i samtale om lektierne og deres emner, i kommentarer, uddybelse. Sikkert og vist syntes jeg dengang tit, det var en træls skæbne at have en far, som vidste så meget, og som var så ubeskriveligt grundig. Men hvor har jeg senere i livet været ham taknemmelig. At jeg for det første sjældent kom uforberedt i skole – men tværtimod med et stort pensum uden for bøgerne – var en ringe ting. Men at få den viden indpodet, at ethvert emne lod sig slå op og uddybe i det righoldige bibliotek, gav en for

livet nyttig lære, en ballast. Og den lære, som blev siddende i bevidstheden, at man ikke har klaret et emne blot ved det første og mest nærliggende opslag i et leksikon eller en anden håndbog, men at mange opslag kan give flersidig belysning ... ja, det var nok en i øjeblikket kedsommelig lære, når man sad på spring for at tage fat på egen hånd på noget helt andet, men ud i livet blev den vane, som var resultatet, værdifuld.

Far har vidst, at Svendborg Realskole – det nuværende Gymnasiums forløber – var en i mange henseender ringe skole. Den senere rektor A. A. Mossin var en god lærer, men dem var der ikke mange af, og disciplinen var sløj. Far nævnte det aldrig – han ville ikke nedbryde respekten, som i forvejen var smal nok – men han tog sine forholdsregler. Jeg kan siden se, at han tog helt forskelligt på Mossins fag og de øvrige. Men i alle fag gav han et plus, og mens mange af de i de normale lektier og de i skolen med kedsomhed terpede lærdomme siden gled ud som sand gennem et sold, sidder der endnu mangen en erindring om positiv viden, som erhvervedes ved selvsøgen. Mennesker, der vokser og lever i bogløse hjem, ved ikke hvad de går glip af, og hvilken værdi for resten af livet de berøver deres børn.

Andetsteds er fortalt et lille træk, som hører til i denne forbindelse: Fars yngste søster var gift med rigsarkivar C. F. Bricka, og forbindelsen mellem de to hjem var trods afstanden nær og hjertelig. Vi var tit hos Brickas i ferier. Formodentlig i 1903 var jeg nærværende ved et middagsselskab, hvor mange af datidens kendte historikere var gæster. Her brugte Bricka i samtale udtrykket »han er vejet med en fjerpen«. Jeg var 12 år og vidste, at børn skal ses men ikke høres – også et af mors fyndord. Jeg spurgte altså ikke, og vi rejste. Men hjemme spurgte jeg far. Han vidste ikke, hvad det betød men slog op overalt. Han helmede i sådanne tilfælde ikke, men her måtte han give op. Før Bricka kunne spørges, var han død. Det første værk, far hjemsøgte, var Arlauds *Bevingede Ord*, som jeg da for første gang lærte at kende, og så begyndte jeg selv at samle på udtryk, som ikke fandtes hos Arlaud, at notere, hvor jeg fandt dem, efterhånden at søge langt tilbage til de ældste kilder. En drengs raptus blev en mands hobby. Resultatet af denne jagt i 1903 blev den samling *Bevingede Ord*, hvis første udgave jeg udsendte i 1940, 37 år senere. Den har altså

direkte udspring i barndomshjemmet. Det bør måske tilføjes, at udtrykket med fjerpennen fandt jeg ca. 35 år senere – i Old-Ægyptens dødetro fremstilledes den dødes nyankomne sjæl for guden Osiris' domstol og undertiden vejedes hans hjerte på en vægt med en fjerpen – sandhedens symbol – som modvægt.

Det blev naturligt under al fremtidig læsning – og det blev megen – altid at have en pen eller blyant i hånden og notere – – ganske som far altid havde gjort.

Begge forældre havde mange interesser, og enhver, børnene tog op, blev understøttet. Da drengen samlede frimærker, blev han inviteret til hver dag at gå redaktionens papirkurv igennem for at se, hvad der kunne være af nye mærker. Han samlede på konkylier, og fra faderens hyppige rejser til København til varetagelse af mange hverv blev da altid medbragt et eller andet mærkeligt eksemplar, indkøbt hos naturaliehandler Jacobsen, hvis kataloger også blev bragt med. De studeredes med lidenskab. På lange spadsereture lærte faderen sin dreng talrige planter at kende. Når et eller andet problem opstod – næppe tilfældigt – var det et enestående held, at far netop havde Rostrups *Flora* i lommen. Drengen lærte at bestemme planter, og han fik mange indblik i plantebiologi og -fysiologi, emner der dengang lå helt uden for skolens tørt-skematiske undervisning i botanik. Og så lærte drengen, at man kan presse planter og samle herbarium. Til fødselsdagen ikke længe efter fik han både plantepresse og det grove, sortgrå papir til at presse dem i. Alt det var skaffet, skønt det ikke kunne fås i Svendborg. Drengen fik 1899, da bogen udkom, Arthur Feddersens herlige *Samleren*. Da var han 8 år, og den lærte ham at gå på egen hånd på flere områder. Ethvert nyt samleobjekt blev understøttet. Da han samlede på fugleæg, fik han en dejlig kasse med glaslåg, som den Ibsenske skikkelse snedker Martinsen (han kunne have været Regines far i *Gengangere*) havde lavet på bestilling. Snart var drengens værelse et naturaliekabinet med mange afdelinger. Men områder med tilknytning til menneskelig tilværelse rykkede også ind: Mønter, laksegl og autografer – de sidste dog ikke i form af en senere generations jagen større og, navnlig, mindre berømtheder; sligt lod sig normalt ikke gøre i Svendborg, og var der endelig en mulighed, måtte den ikke udnyttes. Børn plagede ikke voksne. Et typisk eksempel huskes:

Konsejlspræsident J. H. Deuntzer var på besøg i Svendborg. Han var Venstres første statsminister, toppen på kransekagen ved det politiske systemskifte 1901, og efter datidens opfattelse skulde han da i et hjem, der utvetydigt bekendte sig til Estrups idealer, have været en modbydelighed og blive betragtet som en pestbefængt. Men dels led forældrene ikke af nogen art af snæverhed, dels var Deuntzer og far studenterkammerater og ungdomsvenner. Han besøgte hjemmet – men drengen fik ikke lov at bede om hans autograf. Børn svarede pænt, hvis der blev spurgt, hvad de hed, og hvor gamle de var. Ellers hørtes der ikke en lyd fra dem, og børn dengang fik ikke, som tilfældet siges at være med nutidens børn, fortrængte komplekser af at lære at opføre sig ordentligt og beskedent. Men da konsejlspræsident Deuntzer var rejst, hentede far frem et kollegiehæfte fra studentertiden. På det blå omslag stod med stor, kalligraferet skrift: J. H. Deuntzer, og hele hæftet var fyldt med hans resultater fra ungdommens forelæsninger, et grundlag for et senere flittigt og betydeligt juridisk forfatterskab, der gjorde ham til professor ved Københavns Universitet.

Deuntzers besøg i hjemmet og på højrebladets redaktion vakte for resten røre i den lokale politiske andedam. Der herskede dengang mellem politiske modstandere en nu ufattelig ufordrageligheed. Tit kunne man ikke være i stue sammen. Han, chefen for Venstres første regering, aflagde ikke besøg på byens venstreblad, *Svendborg Avis*, eller hos dettes redaktør, A. C. Bondegaard. Denne forsømmelse blev end mere graverende på baggrund af besøget hos den politiske modstander, og far må formodentlig senere fra Deuntzer have fået at vide, at Bondegaard havde ladet ham høre ilde derfor. I hvert fald blev det omtalt i hjemmet, at venstreredaktørens vrede var stor og gav sig udladning over for konsejlspræsidenten. Hverken i *Svendborg Amtstidende* eller i *Svendborg Avis* fra hine tider for snart et halvt århundrede siden er det lykkedes at finde trykte vidnesbyrd om tilfældet.

Da børnene skulle begynde at gå til dans, arrangerede en del familier, at frøken Louise Prøvensen fra Odense, en dame af megen værdighed, ja næsten grandezza, to gange ugentlig kom til Svendborg og underviste børnene i denne kreds. Frøken Prøvensen kom så tidligt på dagen, at hun – altid hentet med vogn –

kunne komme og spise middag med i en af familierne, inden danseskolen begyndte. Hun kom på den måde i alle hjemmene, og det hjems børn, hvor hun den dag havde spist, var i danseskolen jourhavende hofkavalerer og -damer. Danseskole hos hende var en fest.

Årets store fest i hjemmet var julen. Her kan juleaften 1900 tages som paradigma:

Stille var den lille by juleaften – sådan hed *hele* dagen. Butikkerne havde åbent til kl. 18 men var tomme. Alle hjems juleindkøb var da forlængst ordnet. Dagen var årets længste. Alt var unormalt. Avisen kom tidligt og indeholdt kun fortællinger og prædikener og sådan noget, som man ikke læste. Fløjdørene til spisestuen var lukket, og man spiste den dag i biblioteket. Noget så forkasteligt som at være nøglehul-kikker var den dag ophøjet til verdens fineste sport, lidt i retning af stjernekikkeri. Tyge Brahe har ikke været mere henrykt for Stella Nova end drengen og hans lille søster over at konstatere, at de kunne se en sølvklokke og et hjerte og det lille forgyldte pap-egern på juletræet. Man gættede for gang nr. 101 på, hvad den mærkelige gave kunne være, som var »større end en femøre og mindre end en ko« – sådan lød altid på forhånd beskrivelsen, som skulle mætte ustyrlig nysgerrighed.

Postbud Jørgensen kom ind og fik et glas vin, når han bragte juleposten. »Skal De i kirke, Jørgensen?« »Nej, jeg skal ikke, for kommer man der juleaften, skælder præsten ud, fordi man ikke kommer der de andre dage, og det er ikke for at høre det, jeg går i kirke!« Jørgensen strøg madeiraen af det store overskæg og ønskede *Glædelig Fest.*

Gik man uden om spisestuen til Den Grønne Stue, opdagedes det, at også dens hvide døre til spisestuen var lukket. Snedig opdagerfærd var forekommet af endnu snedigere forudseenhed. Aldrig var ellers de store hvide døre lukket. Først nu opdagedes, at de var hvide! Stuen var underligt øde. Bornholmeruret slog bare for sin egen fornøjelse.

Risengrød smagte den aften anderledes end ellers. Dens mandel var med sædvanligt forunderligt held fundet i drengens tallerken. Da den lille søster blev større, delte de heldet. Når gåsen var spist, blev kaffen drukket, mens mor læste julebreve, og far læste højt

et af Krohns eventyr, mens der vaskedes op. Så kom verdens vidunderligste Victoria (hvor er hun nu?) og hendes søster Emilie fra køkkenet med festligt hvide forklæder på, og så åbnedes endelig dørene for det vældige juletræ til loftet. Alle de kendte ting blev fundet. Nye, som var kommet til, blev kendte. Ved *Højt fra Træets grønne Top* undrede man sig over, at gaverne altså engang havde hængt på træet. Så gavernes overflod! Det var det år et skrivebord, der var større end en femøre og mindre end en ko. Kun lidt mindre. Søsterens var en kommode. Begge møbler var snart dækket af mange andre gaver – men ingen af de *bløde pakker*, som børn foragter. Gennem alle lysene, gennem den underlige lys-tåge, alle de røde og hvide kerter spredte i stuen, fortonede sig forældrenes allestedsnærværende ansigter, som altid siden øjnes bag julelysenes skær. Det er hvert år juletræet fra dengang, der stråler.

– – – Selv et i det ydre opløst hjem består – nedfældet i erindring, omsat i sind, som bærer bestanddele af det videre i præg, mere og mere usporligt, til videre og videre kredse. Det varer længe, før vandspejlets ringe er helt forsvundet, og selv når de ikke mere kan følges på overfladen, fortsættes de måske som rørelser i dybet.

Et musiker- og billedhuggerhjem

Af malerinden Anne Marie Telmányi

Når jeg prøver at beskrive mit barndomshjem, strømmer en sådan mængde af indtryk og billeder forbi, at jeg er ganske bange for at gribe til – mon det nu går at holde det fast? Erindringen er jo en flygtig ting, der kommer let en skævhed eller forskydning; men jeg forsøger.

Det første hjem, jeg husker klart, var i den gamle husarkaserne, Toldbodvej 6. Det var en høj, rød bygning. En mægtig rund port førte ind. Bygningen ligger der endnu, men den store portal er muret til. Man kom så ind til en opgang med brede, sandstrøede trapper, som blev vasket en gang om ugen af madam Rasmussen. Hun boede i gård nr. 1 og hjalp os også med storvask. Et smukt, slidt jerngelænder, som vi brugte at kure ned ad, førte op; her boede vi på 1. sal. Ringede man nu på døren, kom man næsten straks ind i en stor sal med gamle paneler og døre. Det var dagligstuen, som var delt i to dele ved et gammelt gobelin fra det 18. århundrede. Dette havde mine forældre fundet på en gård, hvor det var kastet over nogle kartofler. Det blev så restaureret af Dagmar Olrik. På gobelinet sås en fed page i rokokostil bærende et fad med smukke, runde frugter. Hans store brune øjne fulgte os alle, for i denne stue levede vi mest.

Min faders arbejdsværelse lå lidt afsides med egen indgang og ud mod gården, som lå mod syd; dette var gård nummer et. Der var nemlig tre gårde bag hinanden. I gård nummer to arbejdede en smed fra tidlig morgen i sin smedie, og man hørte hans regelmæssige hammerslag. Fra den inderste gård lød klagende kobrøl. Der holdtes endnu køer. De tilhørte kapelmester Høebergs fader, som havde en skænkestue i nummer fire og brugte mælken til mælketoddyer. Alle disse lyde morede min fader. Her inde hos ham var megen sol og røde, ja, ildrøde kaktusblomster i vinduerne, og altid blev der spillet på det store flygel. Undertiden, når vi

kom ind, smed han pludselig noderne til side: »Så, nu leger vi hulemand –!«

Han krøb ind under klaveret og for frem med sådan et brøl, at vi hvinede af skræk. Ja, det var, som alle onde magter var løse, – han skar tænder, rullede med øjnene, så vi var ved at dø af skræk; men så pludselig blev han vores søde fader igen og lo alting bort. Vi havde nu også selv en lille stue. Moder elskede stærke farver, og hun lod derfor vort loft male himmelblåt, væggene skinnende gule, dørene grønne og gulvet rødt. Det var som at bo i en blomst. Bag dette værelse lå nu køkkenet, som senere blev Marens køkken. Maren kom til os fra Fyn den 2. februar 1903; hun ville nemlig ikke komme den første, da det var en mandag. Med hende trådte det fineste og mest opofrende hjerte til hjælp i et hjem, hvor begge forældrene gik op i deres kunstneriske arbejde og dog gerne ville skabe et smukt og godt sted at være for både børn og venner. Min moder arbejdede dengang i et stort lyst rum med høje vinduer, hvor hun blandt andet udførte fire portrætrelieffer, et af fader og et af hver af de tre børn. Der var også en rummelig spisestue med en trapez i døren, hvor vi »4« børn – for fader var selv som et barn – tumlede os efter bordet, hang i knæene og slog svalereder.

Så var der mine forældres soveværelse. Her stod de morsomme senge, som min moder selv havde dekoreret; på dem var malet springende heste, det var de flygtende timer, og krybende skovsnegle, det var de langsomme timer! Der var store solsikker, får med små lam, og køer der græssede. Hvis man var syg, kunne det ske, man blev lagt ind her og drømte. Om morgenen, inden vi nu gik til børnehave eller skole, sad moder med os. Jeg husker hende bedst i en blegrød morgenkjole med småbitte hvide prikker og sit lyse hår sat højt op på hovedet. Hun var selv som morgenen, eller den græske »Eos«; hun fortalte os allerede dengang det græske sagn om Faeton, der kørte sin faders, solguden Helios's, vilde hestespand over himlen og styrtede ned i havet. Når vi kom hjem fra skolen, som lå helt ude på Østerbro, kom en fregnet fjortenårs pige fra kvarteret og fulgte os ud på Langelinie. Herude havde min moder lejet to store arbejdsskure af havnevæsenet. De lå der, hvor kørebanen svinger ind under den store mole; når vi nåede hertil, løb jeg gerne som for livet, for derinde i mørket var en

Fra dagligstuen på Toldbodvej 6. Fru Anne Marie Carl Nielsen med sine tre børn; i baggrunden Maren som ung. (1904-05).

dyb kanal, hvor det skvulpede koldt. Der lå også nogle gamle både fortøjede ved rustne, knirkende lænker. Alt dette var død og fængsel, men kom man igennem det, stod mor i skydedøren med armene vidt udbredte, mens blæsten tog i hendes store, hvide kittel. Ude ved vandkanten var silhuetter af sorte, bøjede mænd, der fiskede. De havde brændevin i baglommen, og de sagde mange underlige ting; vi var lidt bange for dem. Her tog nu min moder ud hver morgen på cykle og arbejdede hele dagen. Tit havde hun levende dyr til model – store jydske heste og spinkle klitfår med fjerne, bedrøvede øjne. Dem skulle vi »røre«, fordi de blev for tykke. Vi prøvede en vinterdag at spænde dem for vores slæde, men de fløj skræmte i øst og vest, og vi var nær røget ud over bolværket i Øresund.

Kom vi nu ind her, så vi gerne moder arbejde på en stor, ja, overnaturlig stor dronning Margrethe figur. Dronningen tronede stolt på en mægtig jydsk hingst, der bar et stort tæppe med kvaster

og havde en stor, tyk knude på halen. Denne figur beholdt moder i tankerne til sin død, og det var derfor, hendes sidste arbejde blev en stor jydsk hingst, egentlig kun tænkt som et forarbejde til en fremtidig dronning Margrethe, Nordens samlingsmærke.

Men foruden den store dronningefigur stod der mange mærkelige ting langs væggene. Der var vindenes gud, kaldet »Typhon«, en kopi moder havde gjort i Grækenland på Akropolismusæet i Athen, en tidlig arkaisk figur. Et eksemplar deraf solgte hun i sin tid til Altes Museum i Berlin, hvor det blev stillet op mellem originalerne. Et eksemplar findes i dag på vores kunstakademi. Denne figur havde taget min moder lang tid at studere i Grækenland. Nu var den bragt med herud ved det blæsende Øresund og stirrede vildt med sine store grønne, bemalede øjne og blå hvirvelvinds haler. Der var også et vredt, bøjet tyrehoved, der bliver angrebet af en tiger. Disse ting havde min moder udvalgt sig under sin rejse i Grækenland, og det var sikkert den voldsomme, dekorative måde, de var gjort på, der interesserede hende.

Medens moder nu arbejdede uforstyrret, gik vi omkring og fortalte om alt. Så gik hun ned fra stigen og kogte the med citron til os, som vi drak af lange, farvede glas, og turen gik videre helt ud om fyret tre gange, og så hjem.

Vi var gerne samlede om aftenen, men oftest skulle fader i teateret. Han spillede i orkesteret og dirigerede senere. Det skete tit, at der kom venner af huset. De blev straks inviteret ind til bordet med landlig gæstfrihed, og her udviklede der sig mange heftige og levende diskussioner om kunstneriske problemer. Naturligvis kunne vi børn ikke altid følge med, men derfra stammer alligevel en følelse af, at det ikke var den ligegyldige snak om, hvad den ene eller anden foretog sig, der havde interesse, men spørgsmål med perspektiv fremefter.

Dengang kom brødrene Joakim og Niels Skovgaard og deres søster Suzette Holten, billedhuggerinden Agnes Lunn, folkevisesamleren Axel Olrik med sin elskelige kone Sophie. Af musikmennesker kom flere fra kapellet, Julius og Dagmar Borup, Ludvig Holm og kone, Fini Henriques, komponisten Julius Röntgen fra Holland, Edvard Grieg og kone, Jean Sibelius, den svenske Vilhelm Stenhammar og faders fine, gode ven Bror Beckmann fra det svenske akademi, Thomas Laub o. s. v.

Familien Carl Nielsen i atelieret på Vodroffsvej omkr. 1909.

Min faders gode ven og støtte, klaverspilleren Henrik Knudsen, kom naturligvis til stadighed. Billedhuggerinden Agnes Lunn havde lige været med brødrene Skovgaard i Grækenland, og da moder på den tid netop arbejdede med Ribe domkirkeportenes udsmykning, rejstes der mange diskussioner om stilproblemer – dette det stedse stående spørgsmål om naturalismens underordning under stilen! For min moder var det omvendt; thi for hende var naturen i sin fulde kraft den egentlige kilde til stil. Fader kunne i sådanne samtaler blive helt heftig, men han forsøgte altid at holde sig til en vis logik. For ham var alle spørgsmål så rige og mangesidige, så han følte, at han ligefrem var nødt til at gribe til en logisk følge. Derfor elskede han også Sokrates så højt, at han altid medførte hans skrifter på rejser. Midt i sådanne samtaler kunne min moder nu komme med en intuitiv bemærkning, som pludselig væltede hele den fine, logiske bygning, og så lo de alle som børn. – Børn, ja, vi børn elskede, når der kom fremmede, og vi havde vores ganske bestemte billede af hver person, der kom. Som nu billedhuggerinden Agnes Lunn, der var min broders gudmoder, og den fine malerinde Elise Konstantin Hansen – hvor var de forskellige. Agnes Lunn, lille og fast, altid parat til modsigelse og med en trumf. Jeg husker et pudsigt træk. Mine forældre holdt et karneval langt senere, da vi boede på Vodroffsvej. Det skete sikkert i anledning af operaen »Maskarade«, muligvis ved dens 25. opførelse. Agnes Lunn ankom i korrekt sjællandsk bondedragt, som amme, med lange, rosa silkebånd knyttet om den faste, bestemte hage. Min fader, der var klædt som bajads, sprang ud og lukkede op. Han blev ellevild ved synet og trykkede et smækkys lige midt på hendes smalle mund. »Dit svin, Carl«, råbte hun og drev ham en ordentlig ørefigen. Malerinden Elise Konstantin Hansen var ganske anderledes. Hun fortalte så morsomt med levende, fin ironi, og lo hun selv, var hendes latter så smittende og lystig, og hun ligefrem rystede indvendig længe efter. Så var der Henrik Knudsen, lang, mager og genert lignede han billeder af J. P. Jacobsen, hvem han forøvrigt beundrede. Denne lighed drillede min fader ham tit med. Henrik Knudsen var en begejstret tilhænger af faders musik og selv en udmærket pianist. Han elskede Schuberts »Wanderer Fantasi«, og det skete, at fader pludselig udbrød: »Nå, kom så med den da, Henrik«, og Henrik spillede med stor

romantisk hengivelse og det nærsynede blik rettet langt bort mod fjerne drømme. At spille offentligt gjorde ham så nervøs, at han tidlig holdt op dermed og helt helligede sig sine elever. Jeg tror, han er et af de mennesker, for hvem faders eksistens betød allermest. Han tog alle faders smådrillerier med de elskeligste smil og nogle korte, ubehjælpelige udråb som »Hæ, ja« og kunne aldrig give igen. En anden ven af huset, maleren J. F. Willumsen, har engang sagt, at min fader nok var det menneske, han havde elsket højst af alle vennerne. Ude hos Willumsen var mærkeligt at komme, og han gjorde et stærkt indtryk på os – han var som en konge!

I samme hus som vort boede kontorchef og komponist Godske Nielsen. Han var elev hos min fader og blev beundret af ham som indbegrebet af det gamle, fine borgerskab. Han kom ofte op, og sammen med Henrik Knudsen dannede de et musikalsk trekløver. Her blev mange musikproblemer drøftet. Han havde en rødhåret, sønderjydsk husbestyrerinde, Christiane, der blev veninde med Maren. Disse to var ofte taknemmelige tilskuere til vore barnlige komedier. Engang drev vi det så vidt, at vi solgte pladser dertil. Vi engagerede den fjortenårige hjælpepige til måne. Hun skulle stå på balkonen udenfor og holde en køkkenlampe. Men hun frøs og kom ind midt i en ridderscene, og vores lille, sorte hund Jutte fløj hende i benene. Samtidig tabte riddermadammen sin mave, en stor pude, og nu faldt alt fra hinanden til min store ophidselse; jeg lå just på gulvet og friede som ung ridder til en ung frøken! Jeg husker, hvor de lo allesammen, for der var kommet mange af vennerne; højest lo nok vores såkaldte tante Dagmar, Dagmar Borup. I det hele var tante Dagmar for os indbegrebet af liv, lys og latter. Når hun lo, var det som forårskilder i skoven, når de standses et øjeblik af mos og grene for så pludselig med dybe kluk at kaste sig videre. Når min fader fortalte historier, lo hun, *inden* det morsomme kom, og det på en sådan måde, at fader ustandselig opfandt nye og underfundige træk, indtil vi alle lo, så tårerne trillede. Alt dette kan svært beskrives for den, der ikke oplevede det.

Men midt i denne tid blev hjemmet på een gang smækket i for os, som en billedbog man lægger bort. – Mine forældre rejste til Grækenland. Forinden satte de os i pleje hos en rar landsbyskolelærerfamilie i Jægerspris. Her gik vi nu sammen med landsby-

børnene og stavede højt i takt. Vi fik nogle meget fint spidsede grifler og nye tavler, løb meget rundt i luften og kom tidlig i seng.

Da det blev forår med de store, gule påskeliljer i haven, fik vi lov at finde påskeæg under de lysende grønne blade. Alt muligt blev gjort for os børn, og dog – –

Den sommerdag, vi gik mine forældre i møde i skoven, da de kom hjem, glemmer jeg aldrig. Alt var så strålende friskt udsprunget, gøgen kukkede regelmæssigt dybt inde, og skovvejen lugtede af fugtigt støv. Pludselig kommer en lille droske kørende. I den stod min moder op og vinkede. Hun havde en lille tyrkisk guldbroderet fez kækt på hovedet og en guldbroderet vest, der skinnede i solen. Jeg troede, jeg måtte dø af lykke! Min fader sad og lo ved siden af. Han så fremmed ud med langt overskæg og brun i ansigtet, og så havde han en mørk fez på. Vi fik nu mærkelige små gaver, små spidse, græske sko og spænder, senere kom et helt anker vin, og det var spændende at være med til at tappe den på flasker.

Hele Grækenland med sin blå luft og hvide søjler rejste sig for os bag mine forældre, alle de græske skønne, gamle sagn fik liv, og hvad der blev fortalt, fik en egen mærkelig betydning.

Og der blev rigtignok fortalt. Dernede havde mine forældre truffet en ung mand, magister Ove Jørgensen, senere lektor ved Zahles skole og andre kendte københavnske skoler i latin og græsk. Mange er de, der er blevet præget og har nydt godt af hans store viden gennem årene. Han kom til at stå mine forældre meget nær hele resten af livet.

Vi vendte nu tilbage til Toldbodvej 6, og mine forældres arbejder skred frem. Min moder udstillede årligt på den frie udstilling, hvor hun var fast medlem fra begyndelsen, og denne årlige forårsfest elskede vi børn at være med til. Vi abede efter hjemme og lavede selv udstilling. Jeg tegnede billederne, og min søster sad ved tombola og solgte numre. Her var magister Ove Jørgensen en ivrig køber, og der blev ofte leet ad disse tegninger. Jeg husker, jeg havde tegnet sagnet om Endymion og skrevet nedenunder »Een dymion«, der lå og sov.

Nu begyndte også min faders kompositionskoncerter. Hvor har vi tit siddet alle sammen ovre på hotel Phønix lige over for koncertpalæet og ivrigt talt hver enkelt billetkøber, og »de var

såmænd ikke flere, end der kunne være i en charabanc«, som lægen og komponisten Rudolph Bergh udtrykte sig. Han var også en af min faders trofaste beundrere.

Der blev opført det ene store værk efter det andet, faders første symfoni tilegnet min moder. – Jeg husker det frygtelige brag, det var for mine øren første gang at høre et helt orkester, og jeg tror, det gik mine søskende ligeså. Så kom »Hymnus amoris« hvor vi fik lov at synge med i koret med alle drengene. Det var meget spændende. Orkestrets forspil slutter af med nogle tynde, fine klokketoner, og så sætter drengekoret ind. »Amor mihi ... vitam donat« sang vi af fuld hals; det var, som hele salen tindrede i bølger af lys.

Så kom »Sagadrøm«. Ofte havde vi ligget i halvsøvne i vores lille værelse og hørt, hvordan fader med bløde, forsigtige fingre om aftenerne og nætterne gentog disse strofer om og om igen, og de ligesom vævede sig ind i vores drømme. Nu hørte vi det hele samlet her i fuldt lys og med stor kraft. »Gunnar fra Hlidarende drømmer, lad ham nyde sin drøm«, pludselig tier musikken, man hører stille paukeslag, og her sætter så instrumenterne ind på et tegn af dirigenten. Jeg kan endnu se min faders karakterfulde hånd give dette tegn med to fremstrakte fingre; og nu vikler melodierne sig rundt i drømmeagtige, sære arabesker. Dengang kom også det store korværk »Søvnen« frem. Teksten er af Johs. Jørgensen, og jeg husker det smertefulde afsnit med mareridtet; det gav en knugende fornemmelse, som jeg havde oplevet i Jægerspris, da jeg længtes efter mine forældre og en nat vågnede på taget, hvorfra jeg gik i søvne på vej til Grækenland.

»Sagadrøm« var inspireret af de islandske sagaer, hvis stærke billeder betog begge mine forældre. Min moders første større arbejde, inden hun blev gift, var da også Eigil Skallagrim, der bærer sin søns lig, ridende på en islandsk hoppe med blæsten susende bagfra. Sikkert har de begge talt meget om disse storartede digterværker. –

Faders koncerter fremkaldte dengang stærk kritik, men han var omgivet af en tæt kreds, der stod fast om ham og beundrede ham. Her var moder nok den ledende kraft, thi hun opmuntrede ham altid til kun at følge sig selv. Efter sådanne koncerter var der stor feststemning hjemme, vinen flød, og retter blev båret ind og

ud, og hele hjemmet stod på gloende pæle. Min fader var allerede igen beskæftiget med et langt og alvorligt arbejde, operaen »Saul og David«. Da det kom til opførelsen, var han selv meget optaget af alt. Han tog tegningerne af dragterne hjem og viste os alle. Jeg husker Saul med en tung brynje på og mørkt, stirrende blik, og den dejlige, unge David med bukkeskind over skuldrene. Prøverne begyndte, og huset fyldtes med uro og begejstring. Så var det Viggo Pedersens dejlige dekorationer, der blev rost, så var det sangernes glimrende præstationer; min fader havde den evne at få hver til at finde sin rolle den største. Jeg husker Elisabeth Dons, som skulle synge heksen i Endor. Hun havde tidligere aldeles ikke brudt sig om faders musik, men blev nu så betaget af sit parti, at det også blev et af de største optrin i operaen. Hun blev fra da af en kær ven af huset sammen med sin ven, lægen Johanne Feilberg. Men alligevel gik det galt en skønne dag. Den udmærkede kammersanger Simonsen, som skabte en storartet Saul, og som vi jo kendte fra moders atelier, mens hun gjorde hans buste, gik pludselig amok; han led af en ædende jalousi over for Herold »David« – »bornholmeren« som han kaldte ham. Koret kommer viftende ind med palmer og synger »Saul slog tusinde, David ti tusinde«. Da kommer David, og til sidst kaster Saul spydet efter David og forviser ham. Men her skete det, at Simonsen, Saul, for alvor søgte at ramme David, og spydet røg ind i kulissen lige ved hans knæ.

Om aftenen gik imidlertid alt godt, og hjemme strålede det hele. Ingen forstod at gøre fest som moder; champagnen flød helt ud i køkkenet, hvor Maren var regent for en hjælperskare. Maren kom ind og drak vin med, og så gjorde hun mange små iagttagelser, som altid kom frem bagefter. Jeg husker engang, komponisten Sinding kom med sin kone. Hun var stor og almægtig og talte, så det rungede. Han sad lille og blid som en nysgerrig fugl og lod denne snak strømme over og rundt om sig. Da de var gået, kom Maren ind og stod ved døren; med sit fynske smil og sin syngende stemme sagde hun blot: »Jae – det må da være en lindelse, når sådan en falder i søvn«. – Maren var i øvrigt berømt og berygtet på samme tid. Berygtet fordi hun værgede om mine forældres arbejdstimer, ja, så strengt, at musikkritikeren Hugo Seligmann skriver i et brev til fader: »Om Gud og Maren vil, kom-

Den vrede engel fra domkirkeporten i Ribe.

mer jeg altså lørdag kl. 2, kære Carl Nielsen«. Langt senere, på min faders overordentlig store festdag, da han fylder 60, kommer den svenske minister højtideligt for at overrække fader en fin orden, men bliver afvist af Maren og går udenfor og ved ikke, hvad han skal gøre; her kommer moder hjem og finder ham aldeles fortvivlet og rådløs, men så kom han da også ind og fik den afleveret.

Mange, mange år efter, da moder bliver interviewet i anledning af monumentet, hun rejste over min fader i 1939, kommer de fra radioen, og midt under seancen kommer Maren ind, trods afværgende fagter, og siger: »Ja, hvis han ikke får regningen betalt, kører han igen med kullene«. Optagelsespladen blev bevaret. Ja, mange historier går der om den kære, trofaste »lille Maren«, som hun altid var og blev for os. Min fader gik tit ud i køkkenet og hjalp hende med at røre, og så lød det fynske mål ordentlig derude. Han kom gerne ind og sagde, han burde skrive alle de morsomme gamle ord ned, hun brugte. Så fandt han ud af, hvad hun manglede, et gedigent køkkenredskab eller et mægtigt hakkebræt, – ja, det var noget for Maren. Min moder greb os alle som modeller, og også Maren er med. Hun er en af kvinderne ved

indtoget i Jerusalem i et af de små relieffer på Ribe domkirkes porte, og det var hun meget stolt af. Hun står ved siden af malerinden Elise Konstantin Hansen, der breder et klæde på jorden. Min broder er den lille dreng med højt løftet arm, og fader står bagved jubelråbende med en palmegren. Niels Skovgaard er brugt til Christusfiguren, min søster Irmelin er englen på dørhåndtaget og jeg selv et af aposteltegnene, den vrede engel. Det var gået sådan til, at jeg havde været oppe at slås med drengene i skolen og kom styrtende ind med flyvende hår, helt optændt af vrede; det hjalp moder til den engel. – –

Gennem disse forskellige ting har jeg forsøgt at levendegøre billedet af hjemmet på Toldbodvej 6. Vi flyttede senere flere steder omkring. Først til Ny Toldbodgade, hvor operaen »Maskarade« blev til. Vilhelm Andersen, som dengang skrev teksten, boede lige ved, og for ham og fader begyndte et morsomt samarbejde. Vilhelm Andersen og fader agerede alle personerne selv, og de morede sig sandelig begge to og sluttede et venskab, som holdt hele livet. Her fik moder også sit livs største opgave, monumentet over Chr. d. 9., og senere flyttede vi så ud til Vodroffsvej 53. Det var et dejligt hus, der lå midt i en have. Her boede Axel Olrik og hans elskelige kone Sophie nedenunder, hvor de gule theroser viklede sig rundt om vinduerne. Moder fik et stort atelier, hvor der førte en slags bro op til en stor port, sådan at hun kunne trække levende heste ind til modeller.

Nu begyndte da den på een gang bitre og søde tid for os, dette at udvikle sig langsomt fra barn til halvvoksen. Om foråret blomstrede de hvide æbletræer i haven, og min fader kunne efter mange års pause gå med træsko og lægge kartofler. Moder modellerede her sin dronning Dagmar, der står i Ribe. Axel Olrik, som jo boede nedenunder, kom ofte moder til hjælp med historiske detailler. Nede hos Olriks var der hyggeligt at komme, han havde en egen tøvende, kær måde at modtage en på. Hans tale og forklaringer var så grundige, og hans kærlighed til de folkelige skikke og fortællinger så dyb. Han havde skrevet teksten til Hymnus Amoris sammen med min fader og var den, der holdt moder for øje, at hun burde fuldføre sit store dronning Margrethe monument. Axel og Sophie Olrik var begge med til det før omtalte

Komponisten Carl Nielsen og billedhuggerinden, fru Anne Marie Carl Nielsen i deres have på Vodroffsvej omkr. 1909.

karneval; der var også den tidligt afdøde maler Oluf Hartmann, maleren Julius Paulsen, hans kone og mange, mange andre. Oluf Hartmann kom, klædt som romer, og hans store, drastiske voksnæse gjorde ham fuldstændig ukendelig, indtil den efterhånden dryppede af ned på togaen i store, tunge klatter, mens han lo sin mærkelig satiriske, ligesom ensomme, latter.

Efterhånden fik nu vore små venner og kammerater lov til at komme med, og mange af disse husker nok disse morsomme løjer, hvor min fader som komediant agerede tyr blot ved at sætte theskeer bag ørene og brøle og sågar selv var tyrefægteren med en rød kappe.

En dag kom der så bud, at Sophie Olrik var død; hun lå ganske stille og ligesom smilede blot til en. Det var den første store død, jeg oplevede; den greb underligt ind og formørkede for en tid det lyse liv overalt, både når man gik i haven og i stuerne. Axel Olrik var utrøstelig, også dette gjorde så ondt. Omkring denne tid døde Oluf Hartmann, og min fader skrev det smukke strygestykke »Ved en ung kunstners båre«.

Hvilke evner der her blev afbrudt, ved alle kendere af kunsthistorien.

Men arbejdet og livet gik videre. Endnu står de smukke gamle frugttræer på Vodroffsvej 53 og blomstrer om foråret, og solsorten smutter sky omkring, hvor fader gik om i træsko og lagde kartofler. Herfra husker jeg også bedst min farfar. Han var en lille, meget stille, alvorlig mand med meget store, stærke, blå øjne; men han kunne fortælle med utrolig lune, når han kom i humør, og for ham var musik det bedste i verden.

I 1915 flyttede vi så til Frederiksholms kanal 28 A. Hermed begynder ligesom et helt nyt afsnit af livet.

Et underofficershjem

Af fhv. direktør f. Grønlands Styrelse Knud Oldendow

I vore dage er Viborg en blomstrende og driftig by i stærk udvikling, med gode og hurtige forbindelser til omverdenen; der er lyntog og busser i massevis, og indbyggerantallet er hurtigt stigende. Således var det ikke omkring århundredskiftet, da var byen en afsides, men hyggelig og særpræget lille garnisons- og latinerby, og sådan kender jeg den bedst. Det var min barndomsby indtil 1910, da jeg som student forlod den for at studere ved universitetet i København. Den smukke stiftsstad har jo altid vidst med sig selv, at historiens kåbe er dens daglige dragt, og at sagaens tusindårige patina den dag i dag på ægte fornem vis præger Helligdomsbjærget ved de to blinkende Viborgsøer. Dette påvirkede uvilkårligt mange af dens beboere.

Min mor var indfødt viborgenser, datter af sergent og gymnastiklærer ved latinskolen Hans Honoré, der nedstammede fra de fra Frankrig i sin tid fordrevne reformerte. Han havde efter forholdene ikke ganske ubetydelige indtægter, og hjemmet var derfor meget gæstfrit og søgt. Hans virksomhed ved latinskolen skal have været meget påskønnet, og han var afholdt af disciplene, som han underviste i gymnastik, skarpskydning og terrænlære, et halvt militært fag i lighed med felttjeneste. Han var tillige svømme- og danselærer for private kredse i byen.

Fra dette hjem blev min mor i 1891 gift med min far, der hed Hans Peter Petersen, han kom fra Holstebro, hvor hans forældre havde et lille sted ved Sønderport. Fra disse to stræbsomme og arbejdsivrige mennesker, af ægte jysk rod og blod, fik far en stærk kærlighed til alt jydsk og til jydsk sæd og skik, var for eksempel senere en ivrig samler af litteratur om Jylland. Gennem en iøvrigt ret streng opdragelse vænnedes han tidligt til nøjsomhed, orden og arbejde. Han blev uddannet som snedker, beskæftigede sig en del med sang og musik, kunne blæse tenorbasun og

spille kontrabas samt traktere en fløjte. Da han havde aftjent sin værnepligt i Viborg bestemte han sig til at forblive i hæren, og efter at han havde bestået de forskellige eksaminer og kurser, blev han i 1886 udnævnt til sergent ved viborggarnisonen, forfremmedes i 1904 til oversergent, 1910 til stabssergent, i hvilken charge han tjente til 1914, da han søgte afsked på grund af tiltagende tunghørighed. Han flyttede så til København, idet han blev udnævnt til stabssergent i reserven. Under fars militære tjeneste deltog han i alt forefaldende arbejde såvel geledtjeneste som administration. Han var således skriver ved 6. bataillon i en årrække og skriver ved 9. regiment fra 1911 til sin afsked. I reserven tjente han som skriver ved 1. divisions stab i Kastellet under hele den første verdenskrig, sålænge den store sikringsstyrke var formeret. Disse hverv regnedes vistnok som det højest kvalificerede arbejde, en stabssergent dengang kunne sættes til, og da han samtidig af sine standsfæller i en årrække var valgt til formand for Viborg garnisons underofficersforening, kan jeg vist godt hævde, at far havde en såre anset og smuk position i militærbyen Viborg. Det havde han for resten også i byens civile liv.

Far havde som helt ung gennemgået hærens gymnastikskole i København i et par år og var en udmærket gymnastiklærer. Jeg kan godt huske, at jeg som dreng undertiden overværede fars gymnastiktimer med mandskabet i eksercerhuset, og kan i mine næsebor mærke den ejendommelige lugt af sved, støv og militærtøj, der fremstod af disse øvelser med over 100 mand ad gangen. Han havde en gjaldende stærk kommandorøst, og var vistnok både afholdt og respekteret af mandskabet, der dog måske havde en ikke ubegrundet frygt for hans lektioner i bajonetfægtning, der i sig selv kunne være en ubehagelig og aggressiv øvelse.

I ægteskabet er der to sønner. Min bror, der er den yngste, gennemgik mellemskolen i Viborg latinskole, lærte derefter maskinsnedkeri hos Burmeister & Wain og tog senere maskinmestereksamen på Københavns maskinistskole, såvel den almindelige som den såkaldt udvidede maskinmesterprøve, ledsaget af prøver i elektroteknik og håndværkerduelighed. Han har sejlet jorden rundt, og har ligesom jeg følt udlængsel, uagtet vi dog begge må siges at være inkarnerede landkrabber. Mens skæbnen førte mig til Grønland, besøgte han alverdens havnesteder kloden over. For mine

Stabsofficiant Hans Peter Petersen (1915).

forældre var det forbundet med afsavn og opofrelse at give os den uddannelse, vi har fået, hvoraf min som student og jurist naturligvis var den kostbareste.

Jeg husker ialt 4 bosteder eller adresser fra min barndom i Viborg. Den første var i bydelen Skottenborg ude vesterpå, lige ved den store eksercerplads, men jeg kan ikke mere erindre, om det var en stor 2-værelsers eller en lille 3-værelsers lejlighed. Det var et glimrende sted at bo, i byens udkant, med vide udsigter og mange herligheder på eksercerpladsen, hvor det militære liv udfoldede sig broget, malerisk og mangfoldigt. I det hele prægede garnisonen naturligvis det daglige liv stærkt. Der var mange fastbosiddende officerer og underofficerer til stadighed, og kompagnier rykkede ud og ind af byen til skyde- og felttjenesteøvelser i omegnen, med spillemænd og trommeslagere i spidsen. Jeg var ikke ret gammel, før jeg fejlfrit kunne slå de vanlige alarmer og marcher på tromme. Særlig morsomt var det at tage imod soldaterne, når de i

længere tid havde været borte på efterårsmanøvrer eller til skydeøvelser på det fjerne skydeterræn ved Funder eller Borris. Så drog vi drenge milelangt af by for at modtage og for at følges med de støvede og trætte knoldesparkere under indtoget i stadens gader, hvor alle var på benene.

På eksercerpladsen holdtes dyrskuer og de store markeder, tofte- og snapstingsmarkederne med alt deres gøgl. Undertiden lejredes der et menageri med underfulde dyr, eller en rutschebane med damporgel, uhørt. Og på pladsen fandt jeg mine første fuglereder, mens de mange storke spankulerede rundt for at samle forråd til ungerne på tagene. Vi drenge »levede« den gang altid på eksercerpladsen.

Da jeg var en 6-7 år flyttede vi til den nærliggende Grønnegade. Det var en 3-værelsers lejlighed med en 2 fags dagligstue til gaden, spisestue og sovekammer mod gården. Køkkenet var lille og indskrænket, uden gas, men med komfur. Udenfor var et lille vindfang, et bislag, hvor vaskebænken stod; det var mildt sagt en kold fornøjelse ved vintertid at holde morgentoilette der. Der brugtes i huset petroleumslamper eller stearinlys. Gas og elektricitet var ukendte begreber. I gården havde vi altid stående en stor stabel hugget brænde, og i kælderen lå et læs tørv foruden kul og koks. Bag huset lå en lillebitte forsømt have, og mellem de toppede brosten holdt en flok høns til. I gården stod en kæmpestor poppel; om sommeren, når man satte drager til vejrs, hvilket var en yndet sport, gik mit første blik om morgenen til denne poppel: bevægede bladene sig, var det altså blæst og dermed chancer for dragen, i modsat fald var den dag jo spildt. Til gården hørte videre en vognport, der altid stod tom, en ubenyttet lade og nogle små lejligheder i bag- og sidehus, beboet af arbejderfamilier. Der fandtes eet fælles C., men ikke W., til disposition for alle ejendommens beboere. WC kendtes overhovedet ikke noget steds i byen på det tidspunkt. Det var en Guds lykke, at vi ikke alle blev smittet med tuberkulose i den anledning, idet dette aftrædelsens ydmyge sted blev frekventeret også af en tuberkuløs ung pige fra et af arbejderhjemmene, og hun efterlod sig altid synlige spor efter sine besøg i form af spytklatter på det sandstrøede gulv.

I et af gårdens hjørner lå et meget fængslende drejerværksted, der senere blev lavet om til soldaterkvarter. I hine dage fandtes

Fru Marie Cathrine Petersen, f. Honoré (1890).

ingen kaserne i Viborg, og det indkaldte mandskab var derfor indkvarteret hos borgerne rundt i byen. Jeg lærte her alverdens sjove soldaterviser og saftige militære vittigheder. Om aftenen kom visiteringen for at se efter, om mænnerne var til køjs; undertiden kunne man også høre natlige rondéringspatrouillers taktfaste og klirrende march over gårdens brosten. I den tomme vognport holdt jeg cirkus og gav teaterforestillinger for slægt og venner, der således formedelst 2 øre pr. billet havde rig adgang til at nyde disse rige og befrugtende kunstpræstationer. Jeg havde også kaniner og et lille rum for mine »samlinger«. Der var ikke det, jeg ikke samlede på: Frimærker, mønter, planter, dyr, navnlig fugle og æg samt hugorme, snoge og firben, tillige sommerfugle, biller, muslingeskaller, forsteninger og andre rariteter.

I vort Grønnegadehjem var sommerdage og vintertider lige vidunderlige. Om sommeren drog jeg på ekskursioner. Til min

mor fandt jeg firkløver eller plukkede markblomster, hun var altid glad for de smukke markbuketter. I byen var dengang endnu adskillige avlsbrugere i store gårde med staldvinduer, markvogne i porten, spandeklirren og duft af køer, der blev malket bag halvdørene, og hvor man købte sin mælkeforsyning. Der var kreaturer, svin og fjerkræ, mødding, og hvad der ellers hører til, undtagen altså markerne, der lå udenfor byen, hvorfor køerne om aftenen måtte drives hjem til malkning. Om vinteren var der de store og forbudte slædefarter ned ad den stejle Grønnegade. Og så var der jo altid de dejlige slagsmål. I det hele kan jeg jo lige så godt bekende, at jeg har været en vild krabat som dreng, der intet veg til side for, dristig og forvoven, som jeg var. Mit ry blev efterhånden sådan, at når mine agtværdige forældre søgte lejlighed i byen, blev de mødt med den forfriskende og for et bekymret forældrepar så behagelige forespørgsel: »Jo, men er det da ikke Dem, der har den frygtelige dreng?« Og det var det jo. Jeg havde således et smukt rygte, der måske endnu ikke har forladt mig, hverken i Viborg eller noget andet steds i kongeriget med bilande. Vort kvarter var svorne fjender af de vilde kannibaler, der beboede de ukendte og uudforskede egne på byens modsatte kant. Det gik på livet løs, og her faldt ofte alvorlige hug af under disse batailler, der forløb med skrål og hyl og var alle hæderlige borgeres rædsel. Disse kamphandlinger med mere eller mindre tunge og kunstfærdige våben var hadet og afskyet af alle rettænkende mødre, men de mange sæveøjne, brådne pander og blodige næser blev dog almindeligvis ordnede uden lægers eller familiens mellemkomst. Naturligvis, kløene sad løst den gang, og jeg har tit af far fået mig en alvorlig dragt prygl for deltagelse i den slags affærer, der jo ofte gik ud over tøjet, og det var ikke let at skaffe. Mange gange har jeg hørt mine forældre tale stilfærdigt om, hvorledes man nu skulle finde udvej for nyt tøj til os, og hvorledes den beskedne månedsgage bedst skulle fordeles til de handlende. I det hele var økonomien et svagt punkt i den forstand, at pengene var små, men kravene store; men skænderier om disse ting fandt vist aldrig sted.

Jeg kan aldrig mindes, at vi to børn blev ladt alene i hjemmet. Når mine forældre skulle ud en aften, blev der altid sendt bud efter en ældre kone i nabolaget. Hun var en fængslende

kvinde af ægte almue, der på sit uforfalskede jydsk kunne fortælle spændende historier, som jeg aldrig blev træt af, om den sidste ulv, der blev nedlagt i Jylland, og om dette listige og glubske dyrs almindelige og specielle bedrifter gennem tiderne. Hun ledte mig ved sine fortællinger også ind i det brogede liv, som natmandsfolk og kjeltringer førte, disse forvorpne mennesker, der drog rundt med tiggerposen og faldt i brændevinsduftende slagsmål, hvor knortekæppene hvinede gennem luften og øjnene lynede, hensynsløse overfaldsmænd i følge med letfærdige fruentimmere, der kunne få den indbyrdes skinsyge til at flamme.

Skulle vi have nyt tøj, kom en af byens »syjomfruer« for at sy det; det var enten stribet kadettøj eller sømandsbluser af blåt klæde fra en af de lokale farvere. Det var en svir at gå på torvet med mor om lørdagen, hvad enten det var Hjultorvet med alle slagterboderne (der var somme tider over hundrede), de hylende smågrise, der blev løftet op i bagbenene, og de zünftige slagtersvende, eller det var Nytorv med de hjemmelavede oste, med grøntsager, frugt, vildt og fisk, æg og smør og meget andet. Det var jo en kunst at få mest muligt købt for det mindst mulige beløb, og mor var dygtig til at handle såvelsom til at få noget ud af det indkøbte. Her mødtes alle byens husmødre med deres kurve, de rigere fornemt ledsaget af en opvartende tjenestepige. Af og til sås også stadens mandlige borgere på omfattende indkøb. Priserne lå på et så lavt niveau, at det ville få nutidens københavnske husmødre til at besvime.

Da jeg nåede den skolepligtige alder, blev jeg sat i »Borgerskolen«; den var en betalingsskole i modsætning til »Friskolen«; de var begge kommunale skoler. Det var kun en enkelt eller nogle ganske enkelte underofficerer, der lod deres børn gå i Friskolen, og de måtte høre for det af kollegerne; det regnedes som deklasserende for hele standen, der netop dengang kæmpede målbevidst for højnelse af kår og anseelse. Skulle det end på andre måder gå ud over hjemmet og afsavn lides derfor, så blev børnene dog sat i Borgerskolen, bøger og skolepenge betalt, ligesom træsko blev afskaffet og erstattet med læderfodtøj. Også i mit hjem måtte min far gøre udvej ved privat arbejde udenfor den militære tjenestetid for at opfylde disse krav, og i mange andre underofficershjem kæmpedes der en heroisk kamp for at give børnene den bedst

mulige uddannelse. Jeg har kun gode minder om kammeratskabet i Borgerskolen og om denne skoles lærere, af hvilke jeg er adskillige stor tak skyldig. Jeg gik i den, til jeg blev 13 år, hvorefter jeg blev sat i Latinskolen for at læse til student; senere kom også min bror ind i Latinskolen for at tage realeksamen.

I Borgerskolens gård herskede det sædvanlige drengeliv. Der var blod mellem Borgerskolens og Friskolens drenge, kaldet henholdsvis borgerkaniner og friskaller. Sammen stod de to kategorier i fælles front mod de foragtede disciple fra Latinskolen, kaldet latinerkvaj. Dem fra byens privatskole, Plenges skole, regnede vi overhovedet ikke for noget. På gårdens dasser dreves naturligvis i smug tobaksrygning. En særlig effektiv krigsteknik var at gribe fat i en arm og langsomt dreje den rundt for derefter, passende vredet, at bearbejde den med knoerne på ofrets overarm tæt ved skulderen. Resultatet garanteres! Ellers spillede vi »knap«, klink, på den måde, at man havde en tyndt udhamret, såkaldt slåknap, som man med et særligt slag sendte mod væggen, hvorefter den i en fint beregnet bue faldt til jorden i større eller mindre nærhed af det, der spilledes om, nemlig de for hvert parti indskudte knapper. Så målte man afstanden fra slåknap til de andre knapper med hænderne, enspands eller tospands. Endvidere kendte vi knivspillet. En stor lommekniv fik bladet sat i ret vinkel til skaftet; man snurrede den rundt i luften og lod den dirrende sætte sig fast i en bænk, og målte så vinkelen mellem bænk og knivskaft. Kricket og fodbold var almindelig sport, lege indianer ligeledes. At sende uartige breve til »tøserne« var gængs og god adspredelse, ligeledes at spille nipsenål og marmorkugle og rende rundt i masker ved fastelavnstide for i nogle øjeblikke at glemme hverdagens almindelighed. »Ølsedler« havde også en vis værdi; det var etiketterne til Odin, Ceres, Tuborg og Carlsberg, hvor vi så fik dem fra. Vi lavede også kastagnetter, der kunne knebre, udhulede ved efterårstid roemænd med rødt papir for de udskårne øjne, næse og mund og satte en stump stearinlys i bunden – et ræddeligt syn ved aftenstide. Tinsoldater havde vi i massevis, dukketeater spillede vi også.

På mange måder var det slet ikke så nemt den gang at hævde sig for en underofficer i byen, der havde en ganske særlig karakter og opbygning i social henseende, og utvivlsomt var den mest

Knud Oldendow som seksårig.

snobbede stad i landet. Der blev derfor også passet nøje på fra hjemmets side, hvad man foretog sig i fritiden rundt omkring i den lille by. At komme op at køre i gaderne med mælkehandleren og ringe med klokken, eller med ølbryggerens store vogn med de under vognen dinglende anseelige hvidtølsankre var naturligvis en gevinst, men regnedes dog ikke for den helt gode tone. Ved søerne kunne der opleves en del. Byens farverier havde endnu den gang brohoveder, hvor tøjet vaskedes og skylledes. Vi lavede skøjteløb på den tilfrosne sø, hvor åleстangerne færdedes med deres små slæder, vel indpakket i islandske trøjer, sjaler og tørklæder, med fåreskindskabuds på hovedet og lange træskostøvler samt luffer uden tommelfinger. Naturligvis kunne der sejles på søerne, der kunne fiskes aborrer af nogen betydning som et kærkomment tillæg til husholdningen. Adskillige badeanstalter var der, borgerskolens eet sted, latinskolens et andet sted og endelig militærets badeanstalt foruden en fjerde helt privat, den fine, der søgtes af mange af byens mere prominente borgere.

Sommeretablissementet »Salonen« var en mærkelig institution. Den lå smukt på den lille halvø mellem søerne, men var eksklusiv, ikke adgang for plebs. Her samledes byens fruer om eftermiddagen og nød deres kaffe og drøftede bynyt, sladder og moder. Om aftenen tændtes de kulørte lamper, regimentsmusikken koncerterede, og ungdommen sværmede i krogene og de dunkle gange. Senere rykkede musikken ind i pavillonen og der blev spillet op til dans, overvåget af mødrenes påpasselige blikke. Løjtnanter, studenter, unge embedsmænd og fabrikanter samt de fineste af købmændenes kommisser var løverne. Udenfor, i det skønne anlæg Borgvold, holdt folket til, grupperet om en lille øl-halle og beverding. Rundt på byens torve, efter tur skiftevis, gav regimentsmusikken koncerter om lørdagen for hele byen. Der herskede en streng rangforordning her. Ved torvets ene side holdt det borgerlige bourgeoisi til, ved den anden officererne, ved den tredie garnisonens underofficerer og ved den fjerde byens såkaldte mellemstand, en ægte provinsiel og småtskåren ordning, men nogenlunde ufravigelig. Mine forældre deltog aldrig i disse koncerter, hverken på Borgvold eller på torvene. Byen var opdelt i klasser, der var vanskelige at forcere. Den var dengang – og er måske også i dag – den største embedsmandsby udenfor hovedstaden. Der var overretten, adskillige underretter og politimestre, stiftamtmanden og biskoppen, stiftprovsten og andre gejstlige, stiftsfysikus, latinskolen, landsarkivet, kreditforeningen, hedeselskabet, civiletaterne og flere endnu, alle med et betydeligt antal af mere eller mindre overordnede embedsmænd, læger og andre akademikere. Garnisonen var jo også betydelig med obersten i spidsen for en mængde officerer af alle charger, intendanter og auditører, der alle tilsammen udgjorde en mere eller mindre afsondret verden, ikke mindst da i relation til underofficererne. Man kunne ikke privat være i selskab sammen, og de sidstnævnte havde dengang endnu ikke i almindelighed adgang til »Salonen« eller det førende »Preislers Hotel«. Min far var vistnok den første, der blev godtaget på disse fornemme og eksklusive steder. Endelig var der jo det egentlige borgerskab med fabrikanter og grosserere samt de gamle provinsstorkøbmænd, der vel i og for sig var de allermest selvbevidste og stort set regnede alle andre uden undtagelse for en slags tålte tilflyttere. Endelig de større håndværkere og til sidst

det almene gros såsom detailhandlere, avlsbrugere, bestillingsmænd og de almindelige, stræbsomme og agtværdige borgere.

Det var en lagdeling med sikkert afstukne grænser, som det var vanskeligt eller umuligt at overskride. Det skabte ofte hér og dér en vis utryghed, en følelse af ufortjent mindreværd, et anstrøg af snobberi og målbevidst boren sig frem ved hjælp af jernbeslåede albuer, og det var utiltalende. Min mor, der var kendt med disse forhold lige fra sin barndom, tog dem, som de var, og kunne godt til tider ligge under for denne følelse af underlegenhed. Min far var jo indvandrer og så anderledes på det: Forholdet kunne stundom ærgre ham betydeligt. Ikke fordi han ønskede på nogen måde at gøre sig gældende, han smilede nærmest lidt besk deraf. Men han kunne ikke lide at møde den usikkerhed i væsen, optræden og tankegang, som en velbegavet mand under disse omstændigheder uundgåeligt af og til måtte komme ud for, og bøje sig for.

Far var den korrekteste soldatertype, man kunne tænke sig, men der skulle alligevel somme tider kun lidet til for at medføre påtale. Far lod sig barbere og klippe i byens største og bedste barber- og frisørstue, der søgtes af mange prominente mænd, ikke mindst af officerer. En dag blev han behandlet og sad i stolen under mesters kniv, mens en premierløjtnant trådte ind fra gaden. Da far var færdig, hilste han naturligvis. Men premierløjtnanten, der muligt var pikeret over bare det at træffe min far der, må have været utilfreds med saluteringen – han indberettede ham i hvert fald til, ja, det var vel bataillonskommandøren. Og i tjenstlig galla blev far af sin kompagnichef »fremstillet« for oberstløjtnanten, der dog var fornuftig nok til at afvise sagen; så lidt skulle der til i hine sorgløse tider. Han havde ondt ved uden videre at akceptere den ret latterlige klasseforskel, som ikke bundede i personlige fortjenester eller høj menneskeværd. Man havde jo somme tider svært ved blot og bart, ærligt at være sig selv bekendt og sådan set sig selv nok; undertiden var parolen mere at synes end at være, et beklageligt faktum.

Lige fra sine unge dage var far stærkt historisk interesseret, især i Jyllands historie, og følgelig også i Viborgs. Gennem ham fik jeg efterhånden færten af byens historiske tone, stadens egen klang og psyke. Jeg forstod dens tidligere indrepolitiske betyd-

ning og dens militærhistoriske vigtighed, dens ejendommelighed som juridisk og amtskommunal hovedstad, den lærde skoles uhyre indflydelse gennem tiderne. Men Viborg havde jo magt over sindet langt derudover; man kom automatisk ind under fortryllelsen, den store kærlighed i fællig til den gamle stad med de store traditioner og den vederhæftige kultur, der var i pagt med den skønne omegns natur. Man kan ikke jage efter uhåndgribelige ting, der synes uvæsentlige, men er så afgørende alligevel. Det var let at se i Viborgstaden. Der lå omkring domkirken huse af en rejsning og fornemhed, som har værdi i sig selv, og der hvilede fra gammel tid en sikker ro og balance over stedet. Det kunne far godt se, og det åbnede han mine øjne for, også for den urbanitet, der ubestrideligt var til stede. Den historiske aura, der ligger over byen og omegnen, blev jeg således tidligt fortrolig med. Når man færdedes ude i Viborgegnen og i miles afstand så domkirkens spir hæve sig i horizonten, var det uundgåeligt at få en sikker opfattelse af, hvad byen havde betydet gennem tiderne netop i kraft af sin beliggenhed på det smukke hellige bjerg ved den smilende sø. Som Jylland er formet, førte jo historisk alle veje mod den gamle by som et naturligt midtpunkt. Fars historiske belæsthed var slet ikke ringe, og for resten: så tidløs og af alle tider er Sct. Mogensgades smuktsvungne gadelinier og panoramaer, at de gamle adelsslægter og høje gejstlige i deres prunkende parader trods vore tiders biler og moderniteter ikke ville komme til at virke som et børnehjælpstog, men falde ganske naturligt ind i bybilledet. Far var fortrolig med den historie, der knyttede sig til alle de gamle og store gårde, der lå her i den krumme gade på bakkeskrænten.

Far lærte mig at tage min fantasi i brug. Gik jeg en aftenstund, og det gjorde jeg ofte, i de gamle, krogede gader med den slette brolægning og den usle belysning, der netop derved kunne skabe de smukkeste lysvirkninger og de særeste perspektiver, ikke mindst ved vintertide, når alt var dækket af den hvide sne, så jeg for mig trippende nonner og hastigt ilende kuttemænd; jeg hørte korsangen fra de mange klostre, kirker og kapeller, jeg øjnede pragten og glansen ved de adeliges fester i de gamle slægtsgårde og palæer med tårne, takker og gavle.

Fra Grønnegade flyttede vi til en stor rød ejendom i Sct. Ibsgade, og det betød en forandring på flere måder. Hele denne by-

del var stærkt historisk præget og af en langt mere sluttet og harmonisk karakter end det noget åbne, barske og ligesom lidt parvenuagtige Skottenborgkvarter med den vide og udstrakte omegn. Det var morsommere at gå i disse stærkt stigende og dumpende, krogede, kringlede og toppede gader med stensatte diger modsat det flade Skottenborg, og her var særlig mange af de skæve gårde bag mægtige frønnede plankeporte, med hyld over hønsegårde og rappende ænder. Ved domkirkepladsen blomstrede roser i mængde; mange store haver lå rundt om i hele naboskabet, Borgvold var der, hvor Nørresø og Søndersø mødtes, med sjældne og yndige træer, bække med små broer, øer med ældgamle piletræer, resterne af Viborg slot skjult af højen, og med et mangfoldigt fugleliv.

Lejligheden var stor og god, men meget upraktisk indrettet. I en dyb fortrinlig kælderetage var der køkken og to små værelser foruden viktualie- og brændselsrum; fra køkkenet førte en stejl, bælgmørk vindeltrappe op til den høje stueetage; her måtte der altid brænde en lille vågekone på trappen, og det hele forhold var besværligt for min mor. I stuen var der en veranda, en stor 2-fags dagligstue til gaden samt en spisestue og et soveværelse til haven. Der var gasbelysning i stuerne. Det var dejligt med den lukkede veranda ud til haven, hvortil en lille stentrappe fra gaden førte op. Terrænet var stærkt skrånende ved Viborgbakkens fod. Om sommeren duftede jasmin, guldregn og syrener bedøvende stærkt; de kunne i stille, lune aftener spores langt hen i gaden. I haven var der flere store frugttræer, især et mægtigt, rigt bærende gråpæretræ. Ved efterårstide kunne jeg spille matador i Borgerskolen med disse pærer, og i det hele var det selv at få en have en ny oplevelse; man kunne ligesom bedre følge årstidernes gang.

Her fik jeg nu for første gang eget værelse, et af dem i kælderen, hvor jeg kunne indrette mig omtrent som jeg ville. Mine forskellige naturhistoriske samlinger voksede støt og sikkert. Til alle fødselsdage og højtider ønskede jeg mig kun bøger og udstoppede fugle og dyr, også til min konfirmation. Til sidst, da jeg blev student, var denne kollektion virkelig af format og værdi. Mine forældre støttede mig i denne interesse på bedste måde, trods deres kun småt bevendte økonomi, og jeg fik også af og til mere kostbare botaniske og zoologiske håndbøger foræret. Mit ikke ret store, lidt dunkle og snævre værelse, hvor kanariefugle sang og

hvide mus sprang rundt, blev oplyst af en lillebitte støbt bronceret petroleumslampe, der kun kostede en krones penge, men det var udmærket, og jeg kunne læse i sengen, en vane, jeg troligt har bevaret gennem årene. Jeg skeletterede og mumificerede dyr og fugle, tørrede planter i herbarier og var kyndig og dreven i byttehandelens risikable kunst. Jeg var dengang vel 12 år gammel og kendte efterhånden temmelig indgående det milieu og den by, hvori mit hjem var placeret.

I byens gader færdedes de sidste dagvogne og diligencer. Jernbanevognene var forfærdelige; høje, ubestigelige trin, smalle kupeer med radbrækkende sæder, blafrende oliebelysning i loftet, billettering langs udenvogns løbebræt. Som skovtursvogne til Hald anvendtes simpelthen kreaturvogne med løst opstillede langbænke. De første motorcykler kunne få mig til at løbe som en besat, når deres drønende udblæsning lød, for at skue dette vidunder på nærmeste hold. Endnu fandtes der mange steder i gaderne offentlige pumper til disposition for borgerskabet, omend vandværk var anlagt. De få fabrikker kunne ikke hævde sig i billedet.

Var der hestekød, blev det i forvejen bekendtgjort ved trommeslagning i gaderne af den offentlige udråber og trommeslager. Træskoklapren lød overalt på de toppede brosten og køernes brølen i staldene hos de talrige avlsbrugere i byen, blå tørveos med syrligskarp duft steg mod sky, og bitter lugt af tørvene selv drev over det hele. Endnu dengang skrumlede i gaderne de maleriske studekøretøjer med det hvid- og sortbrogede forspand, eller en lille russerhest sammen med en stud. Sådan en rigtig gammeldags skraglevogn var faktisk hyggelig at se på, med et par brogede stude, magre og skævbenede, rigtig et par knoglede slidere, som småkårsmanden brugte dem derude i den nærliggende sorte hede. De sejge, nøjsomme dyr trak vognen med et præg af usigelig resignation, med sindig flid – det nåedes jo nok altsammen!

På torvedagene erobrede bønderne staden. Bag købmandsboderne stod vognene oprangeret i de dybe gårde; hestene var fraspændt og hyggede sig i lune købmandsstalde, hele komplekser af bygninger, og i skænkestuen spiste bønderne deres medbragte mad med gratis snaps, øl og tobak fra det store skrin. Om aftenen kørte de hjem, undertiden stærkt anløbne. En god spøg var det

at råbe: »Pas på, pas på, et hjul drejer rundt!« og så se bonden stå af for at kikke efter. Hurra! Eller i halvmørket at beskyde dem med småsten fra hjemmelavede slangebøsser, der i parentes bemærket slet ikke var noget ufarligt våben; til sidst tumlede de bandende og tænderskærende af raseri ned af vognen for at få ram på de satans drenge. Der var megen billig og skæmtsom grin til – men det var jo ikke alt, man skulle fortælle derhjemme!

Der lå et gammelt og trangt teater i en forhenværende staldbygning inde i hotel »Phoenix«s gård. Det var egentlig meget hyggeligt med sine dunkle lamper og snævre forhold, sin sammenklumpede atmosfære, som man fornemmede, når man, efter lykkelig og vel at have undgået at brække benene i gårdens gyselige brolægning, kom indenfor i teatersalen. De første rækker var reserveret børnene; jeg har der haft mange gode timer. Der var 1. parket med tynde, mørkerøde fløjlshynder, 2. parket med træbænke og så balkon. De gængse forestillinger gjorde ikke noget blivende eller sindsoprivende indtryk på mig. Derimod blev jeg helt kulret over »Aladdin«, som mine forældre da ellers mente var såre fredsommeligt. Men min livlige fantasi og medlevende opfattelsesevne lod mig i drømme føre skuespillet videre, jeg fabulerede stærkt derover, gik i søvne, delirerede til min mors store forfærdelse. Ikke bedre gik det med »Sherlock Holmes«; også her gav forbrydermilieuet mig svære uhyggefornemmelser, som jeg var længe om at forvinde. Da byen havde fået sit nye teater, søgte jeg gentagne gange dette i ydre som i indre meget smukke skuespilhus. »Dollarprinsessen« henrev mig aldeles. Jeg blev vildt forelsket i den overjordisk dejlige primadonna, hvis navn jeg troløst nok har glemt forlængst. Jeg nynnede med på melodierne til trods for, at jeg er umusikalsk som en flodhest. Jeg måtte se hende atter og atter. Om natten skreg jeg klagende hendes elskede navn, så jeg vækkede mine forskrækkede forældre i værelset ved siden af. I smug solgte jeg bag deres ryg gamle bøger og ragelse af anden art til en marskandiser i en lille sidegade for at skaffe mig de fornødne midler til den beskedne balkonplads, så længe tourneen var i byen. O, knuste hjerte, o, søvnløse nætter, o, første dybe forelskelsens sødme!

Lærerne ved Borgerskolen rådede mine forældre til at lade mig komme ind i Latinskolen, hvad jeg også selv havde stor lyst til.

Hermed begyndte den sidste etape af mine år i mit barndomshjem i den gamle by, og jeg fik et nyt møde med virkeligheden i anden skikkelse end hidtil. Min far og mor var villige til at bære de afsavn i deres egen tilværelse, som en sådan uddannelse ville betyde, og 13 år gammel kom jeg da ind i 3. mellemskoleklasse, få måneder før skoleåret skulle slutte. Jeg fik hermed mange nye kammerater fra hjem, jeg hidtil ikke havde haft adgang til, og sugede ny lærdom til mig fra alle kilder. En del af de nye venner havde deres hjem i omegnen, hvor fædrene var læger, præster, skovridere, og jeg tilbragte ikke få ferier her, ligesom kammeraterne gik ud og ind af mit hjem, hvor mor altid havde en kaffetår til overs for os. Det var med store forventninger, jeg drog ind på skolen, der havde så rige traditioner som kulturel faktor i byens liv. Bygningen selv var som skole håbløst forældet; ringe plads, små primitive gulkalkede klasseværelser, som man skulle igennem alle sammen for at nå til sin egen bås, og som alle opvarmedes med brænde; der var ingen ordentlige specialklasser til naturfagene, men en egen stemning, en solid gammeldags hygge hvilede uimodsigeligt over den ærværdige lærdomsanstalt. Eleverne blev endnu ude i byen tituleret disciple, og man kunne let træffe på havelocken. Der var god disciplin i skolen, men samtidig egentlig en bemærkelsesværdig frihed i alle forhold, så længe vi selv kunne holde grænsen. Lærerstaben var gennemgående af høj standard, omend der også deriblandt var adskillige fortidslevn, der måtte kalde på smilet og som med føje kunne betegnes som originaler. Nogen streng eksakt undervisning syntes jeg egentlig ikke vi fik, men en ret ligelig human påvirkning med respekt for kundskaber og dannelse. Jeg valgte den klassisk-sproglige linie med latin, græsk og historie som hovedfag, og har aldrig fortrudt det. Jeg er taknemmelig for de kundskaber, den bibragte mig, og har senere holdt dem ved lige efter evne. Også zoologi, særligt ornithologi, tiltalte mig, og denne interesse har aldrig siden forladt mig til trods for en uddannelse og en løbebane i en helt anden retning.

Skolepengene var i begyndelsen 36 kr. fjerdingårlig i gymnasiet og realklassen, 30 kr. i mellemskolen; senere blev de dog sat op til henholdsvis 42 og 36 kr. Men der var visse legatmidler, som mine forældre håbede på, at også jeg måtte kunne opnå. Jeg fik

da også meget snart både gratis undervisning og andel i de kontante legater, hvoraf nogle gaves for flid og dygtighed, andre for trang i almindelighed. Jeg havde ved min afgang fra skolen, foruden hvad jeg havde oppebåret kontant i årenes løb, et såkaldt »oplagt« beløb af tre hundrede kroner, og det var mange penge den gang. Jeg havde det bedste forhold til lærerne, der også lånte mig bøger af deres private bogsamlinger, og i det hele mindes jeg disse år i den gamle skole med glæde og taknemmelighed.

I 4. mellem meldte jeg mig til konfirmationsforberedelse, der foregik i domkirkens nordre korsarm; jeg mærker endnu i mit ansigt den tørre varme, der bølgede op fra den store rist i gulvet, fornemmer den hidsige aroma, som blandede sig med kirkens noget klamme og salpetersure duft. Joakim Skovgaard, der dengang dekorerede det store rum på den festligste og smukkeste måde, klatrede rundt på de himmelhøje stilladser, lille og duknakket i sin hvide malerkittel, mager, spidsskægget og asketisk. – Mit konfirmationstøj var mørkeblå bluse, knappet op i halsen, sorte handsker og en efter mål syet klædes sixpence. Ryge gjorde jeg ikke, og jeg havde hverken det gængse ravrør eller paraply. Ved konfirmationen afholdt mine forældre for første gang en egentlig middag i hjemmet for slægt og venner, hvoraf adskillige var tilrejsende og blev indlogeret bedst muligt under vore knappe forhold.

Den upraktiske lejlighed i Sct. Ibsgade blev for besværlig for min mor, og vi kom da til at bo i en nyanlagt gade, Vendersgade, i et lige nybygget ret stort hus, der rummede flere lejere. Det var en virkelig god og stor 4-værelsers lejlighed, frit og rart beliggende. Der var både gas, vand, fælles badeværelse og elektrisk lys, men derimod ikke w.c.; et gammeldags toilet hørte til hver lejlighed, og jeg tror ikke, at der endnu noget steds var w.c. i byen. Her boede mine forældre til 1914, da de efter fars afsked og overtagelse af civil stilling i København plantede teltpælene i denne by, og herfra blev jeg da 17 år gammel student i 1910, efter hvilket tidspunkt jeg kun genså mit barndomshjem i Viborg i ferierne. Hvorledes var da dette hjem egentligt?

Det var – naturligvis – et rigtigt klunketidshjem, skrækkeligt for en nutidsbetragtning, men hyggeligt nok og borgerligt. Der var nøddetræs møbler med plyds i dagligstuen, portierer, etagerer

med grusomme nipsfigurer, fotografialbums og pragtbindsudgaver på bordet, søjlepalmer, gyngestol, tørrede og raslende buketter af »muskedonnere« fra søen og gud ved hvad. Et virkeligt værdifuldt møbel var der: en gammel buet 5-etagers kommode af mahogni med tilhørende stort pillespejl. I spisestuen havde vi gamle polerede mahognimøbler fra mors barndomshjem.

Fars bøger må jeg omtale. Det var absolut ikke almindeligt, at der dengang fandtes mange bøger i et jævnt underofficershjem. Vi havde et helt lille bibliotek, og det var en meget stor dag, da vi yderligere måtte anskaffe en stor og flot reol. Når jeg nu tænker tilbage, er det mig egentlig ganske ubegribeligt, hvorledes far har haft midler til at anskaffe sig så meget; leves skulle der dog, og budgettet var kun lille. En underofficers lønning var jo uhyre beskeden, men den blev ganske vist i betydeligt omfang suppleret med private indtægter under udfoldelse af et slidsomt og flittigt arbejde. I de to reolers kælderetager stod der mange uindbundne årgange af folkelige, illustrerede tidsskrifter. Endvidere var der en del militære værker, fra begge vore slesvigske krige, i flere store udgaver samt for eksempel N. P. Jensens omfattende bøger om den fransk-tyske krig og arbejder om Napoleon og den franske revolution. Det var illustrerede værker med dejlige og spændende billeder, deriblandt mange fængslende farveillustrationer.

Far abonnerede desuden på det omfangsrige og fortjenstfulde »Gyldendals Bibliotek«, der dengang i en utrolig billig udgave bragte så at sige hele Nordens skønlitteratur indenfor rækkevidde, samt på »Frem« og Mylius-Erichsens »Den jydske Hede«. Jeg slugte det efterhånden alt sammen med iver og længsel efter det næste. Endvidere var der Marryats bøger, Ingemanns, Carit Etlars og Ingvor Bondesens historiske romaner og fortællinger, den store tre binds udgave af Johan Ottosens »Nordens Historie«, Dickens, H. C. Andersen og Drachmann. Blicher og Aakjær var dog fremfor alle fars yndlingsforfattere, og han læste ikke så sjældent højt for os om aftenen, af og til også for en større kreds, undertiden i underofficersforeningen. Til sådanne oplæsninger øvede han sig hjemme gennem en slags generalprøver for os. Selv samlede jeg også på bøger efter evne og ejede over 200 bind, da jeg blev student. Et ret stort konversations-leksikon fik far også anskaffet sig; jeg tror nok, det var Allers leksikon. Ellers var naturligvis i de

tidlige drengeår Coopers indianerhistorier, Rider Haggards Afrikaromaner og Nick Carters bloddryppende og hårrejsende fortællinger almindelig lekture.

På vore vægge hang i den allerførste tid et par gyselige olietryksbilleder af kongerne Frederik den Syvende og Christian den Niende; de blev dog snart kasserede og endte deres dage som målskive for min luftbøsse – det må vist siges rentud at være majestætsfornærmelse. Men ellers havde vi blandt andet et par store stik med historiske emner: Leonora Christine i Blaataarn og dronning Marie Antoinette, der førtes til retterstedet – jeg kendte hver linie og hvert punkt i disse to billeder. Over sofaen hang et smukt maleri, et jydsk skovparti, og det havde sin egen lille historie. Far havde i sine unge dage været gymnastiklærer i 3 år ved Ranum Statsseminarium, idet det i hine tider var skik, at statens seminarier lånte deres gymnastiklærere fra hæren for en sådan periode. Det lille maleri var en gave, som far havde fået fra lærere og elever, da han i sin tid forlod seminariet.

Mor holdt sig alene til husets almindelige og mangfoldige gerning, var både dygtig og flittig på alle måder, en stor støtte og en tapper hjælp for far. Hun var en af de mange selvudslettende husmødre, der i de tusind hjem landet over forvalter så stor en part af rigets nationalindtægter. Hun var umådelig pligtopfyldende. Det var lige meget, på hvilket af døgnets tidspunkter fars militære tjeneste kaldte, altid var hun parat med mad og assistance i enhver henseende. Hun ville gøre alting selv. Vi har aldrig haft en tjenestepige i huset; *alle* dettes funktioner bestred mor selv, når lige undtages storvask og hovedrengøring. Hjemme fandtes der ikke spindelvæv, alt skinnede spejlblankt som sølv og krystal. Det var et lokalt viborgsk grundsyn, at huset skulle være som blæst og alle ting på plads, inkarnationen af et alment jydsk provinsielt karaktertræk: forældrenes og bedsteforældrenes tid, gårsdagens borgerlige levesæt, havde trofast bevaret sin værdighed og fortryllelse.

Mor havde et ejendommeligt mundheld: »Det er altsammen godt, når man kan spise sig mæt, arbejde sig træt og sove sig let«. God mad skulle vi altid have, og hun var en mester hertil; det var bedre at give slagteren pengene end apotekeren, sagde hun. Det var også mere værd og sundere at have rigelig mad end at tragte

efter at kunne vise fine klæder frem på gaderne. Men frådseri var hende en pestilens. Der skulle værsgo spises rugbrød til middagsmaden hver dag, og dobbelt pålæg, som hun kaldte det, tåltes ikke. Gud nåde én, om man spiste pølsemad til blødkogt æg eller smør og honning sammen. Øl og spiritus havde vi simpelthen aldrig i huset til daglig. Men kom der gæster, så sparedes der ikke, og der blev købt både øl og snaps, og alt hvad huset formåede blev sat frem med det venligste smil og den redeligste, ægte jydske gæstfrihed. Egentlige middagsselskaber kendte vi slet ikke, og det var en stor sjældenhed med kafé- og restaurationsbesøg. En sjælden gang kunne mine forældre gå på hotel »Phoenix«, og om sommeren var der naturligvis det ugentlige besøg i sørestauranten »Salonen«. Mor var let at glæde, beskeden og nøjsom som hun var af opdragelse og levesæt.

Mildhed og tålsomhed var hende medfødt; hun havde en vis fatalistisk, vist også særpræget jydsk tro på, at alt styredes til det bedste, hvor broget det end så ud for menneskets øjne. Men hendes franske blod fornægtede sig ikke helt: en gang imellem kunne hendes temperament løbe af med hende, rygende og glødende, og så var det i sandhed ikke vammel sødsuppe, hun leverede os, men derimod harske sandheder af karsken bælg. Bære nag til andre var det værste, hun vidste, og tilgivelse var en fuldlødig bestanddel af hendes naturel. Egentlig var hun meget følsom, og hun regnede lediggang som en skændig last.

Far var en helt usædvanlig flittig mand, der i sin fritid søgte at supplere sin sparsomme tjenestemandsgage ved ihærdigt kontor- og hjemmearbejde til en timebetaling, der fra 20-25 øre efterhånden gik op til 50-60 øre. Han sad meget tit oppe og skrev til ud på natten. Af hans efterladte falmede og gulnede papirer kan jeg se, at han er overmåde velanbefalet af en række mænd og institutioner i byen, som han efterhånden havde arbejdet for. Således førte han i en årrække bøgerne hos en af byens største købmænd, der sad i en af de rigtig gammeldags provinskøbmandsgårde med al dens duft og hygge. En gang hver sommer stillede købmanden sin landauer og kusken med sølvtresset kasket til vor rådighed; så rullede vi glade til Hald og Bækkelund, spiste vores medbragte mad og gik ture i den gamle egeskov og den dunkle, fugtmættede, hemmelighedsfulde slugt ved Bækkelund. Far arbejdede ligeledes

(i over 20 år) hos en fabrikant og malermester, såvel på dennes kontor som i Teknisk Skole, for hvilken fabrikanten var forstander. Endvidere havde han tilknytning til Kreditforeningen. Slidsomt var det for ham at passe de private hverv ved siden af den militære tjeneste, navnlig når bataillonen havde rekrutter til uddannelse og hele dagen dermed blev beslaglagt.

Min fars grundindstilling var i de tider konservativ. Men da underofficerssønnen, generalmajor V. H. O. Madsen som krigsminister i ministeriet Deuntzer havde haft held til at gennemføre væsentlige forbedringer for underofficersstanden som helhed, blev han venstremand. Ofte kæppede han de unge hedsporer ned, når de under militær-politiske diskussioner ræsonnerede ud fra ønsket og kravet om »ligestilling« mellem officers- og underofficersklassen. At man menneskeligt og socialt »kunne være lige værdifulde« indrømmede han naturligvis gerne, men fremhævede samtidig, at højere uddannelse og større kundskaber i sig selv altid måtte give et kvalificeret ansvar og derfor også rangmæssigt en bedre placering. Den forlængst gennemførte nyordning på dette felt havde hans fulde tilslutning.

I det ydre var far altid uhyre korrekt, selv i de mindste enkeltheder; jeg har vist aldrig set ham i uniform, uden at han bar hvide handsker dertil, og han hadede at gå i civilt antræk. Han lod i de senere år sine smukt siddende uniformer sy i København hos byens fineste uniformsskrædder i Bredgade, havde altid skinnende hvid flip under halskraven, pudset sabel og våbenfrakken eller kappen reglementeret knappet til højre eller venstre efter lige og ulige datoer. Han var absolut en interesseret og pligttro soldatertype, som skabte respekt omkring sig, og når han gav sit besyv med, var det aldrig som en røst i ørkenen. I det indre var han en mand både af hjerte og af sind. Han havde fællesskabsfølelse og venlig indstilling overfor andre mennesker – der behøvedes ikke nogen finger udefra for at sætte hans hjælpsomheds pendul i sving: der blev til tider trukket hårdt på hans sunde omdømme og hans betydelige erfaring.

Sine økonomiske forhold havde han altid kontrol over og fremhævede ofte, at rationel flid og god orden var de væsentligste betingelser for sukces i tilværelsen. »Sved er mere end begavelse årsag til fremgang«, og »fiduser giver erfaringsmæssigt bagslag«,

sagde han. En anden af hans udtalelser tror jeg at gengive ordret således: »Med hensyn til begrebet samvittighed, så er og bliver idealet nu engang at have hverken en god eller en skidt samvittighed, for så er nemlig alt i orden.« Han var jævn og ligetil, som regel i godt humør, med et syntont anlæg, glad med de glade, bedrøvet med de sorgfulde. Han kunne dog en sjælden gang blive helt umanerligt hidsig, næsten få bersærkergang; så skulle man vogte sig. Vrisse og gnave lidt kunne han selvfølgelig ind imellem. Gik noget ham stærkt imod, kunne han også pansre sig med en tung tavshed dage igennem, og det lagde et tryk på hjemmet, indtil han, oftest ved mors hjælp, atter kom i sin sædvanlige balance og ro. Nogen grædekone var han ikke; hvad han havde at udkæmpe eller overvinde af menneskelige fristelser og skrøbeligheder, det klarede han sejgt og stædigt hos sig selv.

Bysladder og giftige historier var ham en sand vederstyggelighed – man vidste jo aldrig rigtig besked alligevel, og enhver kunne vist have nok med sit eget! I selskaber kunne han være sprudlende livlig og morsom og var vistnok i det store og hele tilfreds med sin lod og glad for at være soldat i de mange år.

Der fandtes den gang i Viborg en lang række stoute og prægtige underofficerer, hvis navn og virke havde den bedste klang i alle kredse, og som var stærkt benyttede som medarbejdere ved mange forskellige af byens virksomheder; næsten alle var de flittige og foretagsomme for at skaffe sig ekstraindtægter til supplering af lønningen og til børnenes opdragelse og videre fremgang. Enkelte uheldige elementer var der vel også, men de blev for resten snart skilt ud; navnlig tålte man i de ordentliges rækker ikke de få fra forrige århundrede stammende fugtige typer, der blev ugleset og koldt behandlet. Mange af de dygtige underofficerer erhvervede sig med tiden faste stillinger på mange områder, gik ud af tjenesten for at blive lærere ved latin- og borgerskolen, fuldmægtige i større kontorer såsom Kreditforeningen, Hedeselskabet eller Røde Kors lejren ved Hald.

Mit hjems nærmeste omgangsfæller fandtes naturligvis i disse kredse, foruden enkelte af byens handlende og fabrikanter. Det var gode, solide og borgerlige hjem alle, og de var meget hyggelige at komme i. Var der ungt selskab, stod den på kaffe med kager i læssevis, hjemmebagte og dejlige. Med klaverledsagelse til

alle sangene i »Danmarks Melodibog« eller »Blæksprutten«s morsomme viser gik tiden. Aftenen sluttede gerne med en dessert og, kom det højt, med et glas hedvin. Undertiden blev der også leget pantelege, ordsprogsrim, lavet »tableauer« eller skrevet i de rædselsfulde »poesibøger«, hvoraf enhver ung pige havde sit eksemplar. Sandt at sige kedede jeg mig ofte gudserbarmeligt ved disse aftener; de var mig vist ikke litterære eller intellektuelle nok – det lyder væmmeligt blaseret og arrogant, men sådan var det nu, hvad grunden så end kan have været. Tænk på skildringen i »Nøddebo Præstegaard« af juleselskabet eller, bedre endnu, beretningen fra Herman Bangs »Ved Vejen« om selskabet hos Pastor Lindes 2. nytårsdag.

Når de ældre var sammen, drøftedes sagerne over en pibe tobak eller en cigar, tre til 25; der spilledes kort, whist eller scherwenzel i den ene stue, og hertil vankede der punsch eller romtoddy; en hel flaske rom kostede ikke en gang en dalers penge. I den anden stue strikkede eller broderede damerne, medens dagens begivenheder passerede revy i sindigt tempo; aldrig var det de store ord eller den beske og ækle bysladder. Der var ligesom bedre tid til at værne om den gode, gammeldags borgeridyl. Der herskede en patriarkalsk præget tone, alle børnene kunne som regel spille violin eller klaver, og familierne var så at sige inkarnationen af den ægte, traditionsbundne viborgensiske nøjsomhed og jævnhed, man var uhyre sparsommelige, ikke en øre blev givet unødigt ud, men på den anden side blev der aldrig småligt sparet: hvad der efter evne skulle til, det skulle til. En bemærkelsesværdig fordragelighed rådede; det var sjældent, at det rev ud mellem disse familier indbyrdes.

Ved juletid kunne man gå i timevis i de stille gader for at se på de sparsomme og såre beskedne »juleudstillinger«, der dengang fandtes. Julebagningen var et eldorado, mangfoldigt og overraskende, og vi var alle køkkenskrivere af tilbøjelighed. Selve juleaften gik man i domkirken med orgelmusik, sang og basuner, den var garnisonskirke uden hensyn til i hvilket af byens sogne officerer eller underofficerer ellers geografisk boede. De militære mødte med sidevåben, som det var reglementeret. Og så hjem til julemaden: gås eller flæskesteg, stundom en julehare eller – sjældent – en stor vesterhavstorsk.

Julegilderne gik i skøn forening af unge og gamle med tallotteri eller halvtolv om smågevinster, chokolade, frugter, hjemmelavet konfekt og marcipan. Det store juletræ i underofficersforeningen var betagende. Det var i dagens løb blevet pyntet af mændene, med de af konerne forfærdigede juletræssager; min mor var specialist i smukke roser, der ved ståltråd blev sat fast allerydérst i grenene. Nytårsaften skulle vi alle en tur på gaden, også et gensidigt svip indenfor hos omgangskredsen med kinesere i entreen og småkager med vin eller mjød, og tilsidst på Hjultorvet. Her futtede og bragede det med skruptudser og kanonslag, så gammelt tøj var yderst anbefalelsesværdigt. Derimod fik vi aldrig lov til at være med til de såkaldte egentlige nytårsløjer såsom at køre vogne i søen, flytte skilte eller hænge trillebøre op i flagstænger, anbringe havelåger på skorstenene, slå potter på dørene eller trække de tunge både fra søerne på vogne gennem de stejle og krogede gader. Endog latrintønderne blev somme tider hældt ud foran fremstående borgeres døre.

Så kom nytårsballet, til hvilket vi altid, den eneste gang om året, kørte til og fra i droske. Man samledes i forlokalerne; dørene åbnedes til håndværkerforeningens store sal, og ballet indlededes med polonaise, stilfuldt, balinspektører, festdragt med ordener, handsker obligatorisk, cotillons og balkort. Der vankede sodavand til damerne, øller og toddyer til herrerne, whisky var lige begyndt at komme på moden også. Måske blev der udvej for en is og hen på de små timer kaffe. Smørrebrød var nærmest utænkeligt. Regimentsmusikken leverede velvilligst og kammeratligt musikken, og hvor kunne de unge underofficerer danse smukt, elegant og udholdende, sagte vals og tyrolervals, polka og hopsa, mazurka og skottish, svejtrit, bette mand i knibe, den toppede høne, les lanciers og francaise – sidste dans var altid i et forrygende tempo »Forgangen nat . . .«.

Når vi nu taler om juletiden må jeg sige, at mit hjem i det hele ikke var religiøst indstillet. Jeg kan slet ikke huske at have hørt religiøse emner drøftet. Men endnu mindre var det da orienteret i modsat retning. Det var et hus med selvfølgelig borgerlig vanekristendom og skyldig ærbødighed for kirkens højtider og kirkens tjenere. Gamle vaner og veje skulle man jo ikke forsmå. Dog blev min bror og jeg begge opfordret til at følge søndagsskolen, hvil-

ket for resten ikke føltes utiltalende. Man var jo da ikke hedninger, og for resten var mine forældres gammeldags, skjulte fromhed sådan set ikke at betvivle – den var blot i det daglige formet om til og gav sig synligt udslag i en solid, bedsteborgerlig morallære. At give ydre udtryk for nogen religiøs følelse var utænkeligt; alt styredes jo til det bedste!

Det seksuelle problem kom jeg ret smertefrit om ved – mærkeligt nok. Det var selvfølgelig ellers genstand for megen lummer snak og diskussion mellem de større drenge, ofte i udsøgt platte vendinger og med kyniske illustrationer og håndfaste hentydninger. Og de større piger var ikke et hår bedre, det véd jeg med sikkerhed. I enkelte tilfælde blev der i ældste klasse indledet forhold, der gik temmelig nær til stregen, men vist aldrig over. For mit vedkommende en enkelt, lidt massivt gennemført flirt med den ombejlede (lad os kalde hende) Georgine, en stor, frisk, rødhåret pige med en ligefrem generende lys og hvid hud og et brandsimpelt åsyn af en særegen sødme. Sagen var jo den, at man i sit hjem efter tidens onde sædvane ingen seksuel oplysning kunne få; forældre dengang drøftede simpelthen ikke den slags emner, generede sig vel nærmest ved det. Da jeg engang udfra min tidligt startede, systematiske avislæsning spurgte far, hvad et offentligt hus (bordel) egentlig var, svarede han forlegent, at han ikke vidste det. Og storken var naturligvis god forklaring på alle gåder. Når jeg meget tidligt alligevel var fuldt informeret om kønslivet og derved med et smil kunne unddrage mig de uhumske diskussioner, der ikke fristede, da jeg vidste god besked selv, skyldtes det naturlige og meget nærliggende årsager, nemlig indtryk fra de store dyrskuer og husdyrenes bastante stævnemøder. Det var for mig let her udfra at trække de fornødne slutninger.

Efterhånden som jeg kom op i klasserne i latinskolen, lykkedes det mig at overvinde en ulykkelig og vaklende usikkerhed i optræden, skøn og handlemåde, som jeg havde lidt en del under ved min indtræden i skolen, uden at jeg dermed skal påstå, at jeg mestrede livets balancekunst, langtfra. Desuden fik jeg lidt efter lidt en som det dengang syntes mig berettiget mistanke til dogmers ufejlbarlighed, en afsky for tågedunster og uklare fantasifostre samt for enhver form for åndelige intimiteter. Sagen var den, at jeg som følge af et ulykkestilfælde ved skøjteløb havde erhvervet

mig et uovervindeligt handicap med hensyn til sport og andet friluftsliv i større udstrækning, og derfor var blevet en uforbederlig læsehest. Det kan vist med nogen sandhed påstås, at jeg, da vi nåede frem til studentereksamen, havde læst betydeligt mere af det såkaldte udenomsstof end af de egentlige eksamensfag. Mine forældre støttede mig meget med dette læseri, og jeg var en flittig låner i skolebiblioteket. Iøvrigt passede jeg skolefagene temmelig ordentlig og var à jour med stoffet så nogenlunde da, og synes nu egentlig, at jeg ikke havde større besvær hermed – vi førtes ligesom ad et løbebånd direkte mod målet. Jeg fik udmærket hjælp af far ved udvælgelsen af min læsning, hvoraf en del efterhånden nogenlunde kunne klares på originalsprogene. På et bestemt område gav denne intense læsning mig slagside for en årrække, navnlig Drachmanns og Nansens bøger; jeg troede, at som de skildrede livet, sådan skulle man være, om man ville tælle med og leve rigtigt, og på en måde blev jeg således en typisk repræsentant for Fin-de-siècle tilværelsen, galt afmarcheret naturligvis, da omslaget såvel i litteratur som i livsførelse jo forlængst havde fundet sted; men det forstod jeg ikke, og heller ikke kunne Pontoppidan eller Jakob Knudsen få mig til at indse det. Det kom jeg hårdt til at føle i flere år – det er jo som bekendt ikke blot en modes første offer, men også dens sidste, der bliver til grin. Vi var en lille kreds, der sammen holdt et par af de store københavnske morgenaviser samt et tysk, engelsk og fransk illustreret tidsskrift, hvilket vakte en vis opsigt og af en eller anden grund ikke var rigtig velset.

De to ældste klasser havde en særlig forening ved navn »Minerva«, der holdt møde i skolens store sanglokale hver lørdag aften om vinteren. Vi tog os selv særdeles højtideligt og udgav et blad af samme navn, hektograferet, hvori vi fandt afløb for poetiske udgydelser, polemiske indlæg og aktuelle problemer. Hver mødeaften blev der holdt foredrag efter tur, og de blev omhyggeligt og kritisk refereret til en protokol, der oplæstes næste gang – dér kunne man godt risikere en blodig tud. Undertiden kom en af lærerne i foreningen og talte for os, meget fornemt i kjole og hvidt, vel for at vise det private i arrangementet og som en høflighed mod d'herrer ældste elever, en behagelig afveksling i den lidt floromvundne morskab, sørgemagasinet almindeligvis bød på. Selv om min far var levende interesseret både

Knud Oldendow som gymnasiast i sit studerekammer i Viborg (1909).

i min megen læsning og i dette foreningsliv, kunne han dog af og til udtrykke sin ængstelse for, at det røvede for meget af min tid og således måske kunne give et føleligt bagslag ved eksamen.

Kun ved een lejlighed har jeg været fuld, dengang; en kammerat havde erhvervet sig en flaske rom, og denne uvante drik var for stærk for vore uskyldige organismer; det står hen i det dunkle, hvorledes jeg fra åstedet i en skikkelig og fredelig lille gade slap hjem, men en anden måtte i vinternattens skjulende mørke transporteres til sit logi i hjulbør – det var et held, at hverken skolen eller mit hjem kom under vejr med denne skandale. Politisk udviklede jeg mig i radikal retning; men min far billigede det ikke og forstod det vist heller ikke rigtigt, men han gjorde ingen indsigelser eller søgte at afværge det.

Det daglige liv i gymnasietiden gled så slideligt og roligt, småning-om uden større hændelser hjemme eller i skolen. Om vinteren

kunne vi for en 50-øre pr. mand en sjælden gang hyre en af byens vognmandskaner for at køre en tur i den nærmeste omegn. Der var også et par primitive biografer. Men fremfor alt de gode spadsereture, der var overalt i stadens nærhed. Ved forårstide gik jeg ofte ture omkring borgvoldkanten for at se efter spirende hestehov og følfod langs søbredderne nedenfor den ærværdige Asmild kloster kirke. Når sommeren kom, var der de lange ture til den såkaldte »Spytsten«, hvor man vendte om efter at have spyttet på stenen, det var ud ad Randerschausséen langs Borgvolds dobbelte rader af lave bøgehække. Endvidere var der aftenerne i »Salonen« og ved spadserestien om Søndersø, hvor den vilde gulerod blomstrede og de vilde roser duftede, mens træernes grønne løv viftede for den aldrig hvilende vestenvind. I en stor mose ved Holstebrovejen flammede og brændte den gule gyvel. Efteråret havde de kæmpemæssige skræpper at byde på samt søbreddernes uhyre rørskove med de gyngende stæreflokke, der lettede med brus og sving og snørkler i luften, mens mørket mulmede over den blanke sø. Aftenen kunne, når man havde tid dertil (og det havde man jo altid!), helliges studiet af de hemmelighedsfulde gyv-fugle, der vist var sortænder eller fløjlsænder. Glemmes skal ejheller de ensomme motionsture vestover ud til granplantagerne; her kunne man meditere i fred og ro, der var aldrig en sjæl at se i det storladne landskab af næsten knugende ensomhed. Hvor man så end færdedes, dominerede domkirkens tårne og spir over byen som lette fjælde, knejsende mellem rødmende tegl og tage.

Det kunne jo også hænde, at man, alene eller i flok og følge, faldt ind i det nye og gode konditori, der var kommet. – Indehaversken var flink og fremkommelig, ikke bange for i en snæver vending at give kredit på kaffen og kagerne til den første, når de sparsomme lommepenge faldt, en daler vel eller lidt mere, indtjent gennem fars flittige og opslidende arbejde udenfor tjenestetiden. Efterhånden blev sixpencen jo afløst af den første bowler – hvor så man ud, men voksen! Iøvrigt lærte man lidt efter lidt, at for at være en ærlig viborgenser måtte man elske en viborgpige, drikke øl fra »Odin« og mineralvand fra Spreckelsens fabrik samt ryge Chr. Kroghs cigarer. Tilsidst drev jeg det til at gå med handsker – man var vel en certosa herre. Under alle omstændigheder var de værste kanter blevet slebet af og det noget børstede og

fandenivoldske væsen gået af galfransen; lømmelalder var og blev det naturligvis.

Dette stille gymnasieliv i hjemmet i den fredelige provins- og militærby bød ikke på større hændelser, der var virkelig ro til at læse, som man skulle. Vi holdt naturligvis sammen i større eller mindre kliker efter karakter og interesser. Gæstfriheden var et fremherskende træk i hjemmelivet. Undertiden blev der budt på stilfærdige aftenselskaber hér og dér, med kaffe og kager samt senere små rødvins- og cognacstoddyer, der var højdepunktet af alkoholistiske udskejelser i disse hyggeomspundne tider. Så kunne det selvsagt også hænde, at en eller anden af sig selv så indenfor en aften. Vinteraftenerne her i Jyllands hjerte kunne være barske og kolde, men hvor var de så til gengæld hyggelige i de små stuer bag nedrullede gardiner, med buldrende varme i kakkelovnen og det strålende elektriske lys over bordet. Det var dejligt, når en eller flere ubudne faldt indenfor til en kop kaffe, en fredelig skolesamtale eller måske en lille whist eller l'hombre, bridge var endnu ikke trængt igennem. Dog måtte der i mit hjem ikke spilles om penge, selv ikke i de beskedneste satser. »Der er jo ingen af jer«, sagde far, »der tjener jeres penge selv, og det er ikke rigtigt at spille med fædrenes ofte surt fortjente midler. Vent, til I selv får midler i hænde«. Hos vor boghandler havde jeg af far fået lov til at bestille bøger indenfor rimelige grænser, og jeg mindes ikke, at jeg trak altfor ubeskedent eller uforsvarligt på denne konto; jeg vidste jo også, at en bog til 5 kroner kostede min far i hvert fald 10 timers ekstraarbejde. Een gang kan jeg dog huske, at jeg af hensyn til regningens præsentation og kritiske gennemgang blev enig med ekspedienten om, at luksusudgaven af Gustav Wied's »To Kroner og halvtreds« officielt skulle fremtræde som Platon: »Staten«, unægtelig en metamorfose. Det var for resten den senere så bekendte Ejnar Munksgaard, der dengang var i boghandlerlære i Viborg, hans karriére er jo velkendt, dr. phil., leder af sit kendte, verdensomspændende forlag med videnskabelig litteratur som speciale og af den store københavnske boglade. Jeg kom en del i hjemmet hos ham i graverboligen, hvor vi snakkede litteratur; han havde en lille, men meget kræsen sammensat bogsamling.

Efterhånden nærmede sig jo så den truende eksamen, der repeteredes overalt, og en smule afpillet og bleg blev man vel. Nogen

krigsomkostninger fører ethvert felttog med sig. Studenterklunset blev syet, kjolen kostede 110 kroner, en formidabel pris, og en ekstra smokingjakke 60. Det var et meget oplivende, men på sin vis ret ynkværdigt syn, når vi unge drenge løb gennem gaderne til og fra eksamen i bar figur og i kjole og hvidt uden hovedbeklædning. Repetitionstiden var anstrengende nok endda, og min far og mor næsten mere nervøse end jeg selv. Jeg havde kridtet vinduet i mit værelse for ikke at blive distraheret udefra, og sled flittigt og systematisk i det lille rum med dets samlinger af naturalier og bøger. Og så var det hele forbi. Translokationen fandt sted i gymnastiksalen, hvor lærerne i festdragt samledes med hele skolen og under deltagelse af glade forældre. Det var jo en stor dag for os alle, ikke mindst fordi jeg havde fået en pæn eksamen og et smukt vidnesbyrd fra skolen. Min bror var forlængst kommet ind i mellemskolen og var således også blandt elevernes skare. Opraab, udlevering af eksamensbeviserne under højtidelig deltagelse fra forsamlingens side, rektors i såre almindelige og traditionelle, men hyggelige og velmente ord holdt tale, færdig! »Derfor rektor – samt inspektør – lærere, pedel – hele Mogensgade – vil vi fri og glade – sige nu farvel!« Nogle eksamensgilder blev afholdt hér og dér, også i mit hjem; hele klassen var til selskab adskillige steder i den nærmeste omegns læge- og præstehjem, der havde haft sønner i skolen.

Forude lå København og universitetsstudiet. Jeg ville være læge. Dels af videnskabelige grunde, dels af idealistiske. Jeg havde selv været meget og alvorligt syg og smerteligt erfaret i praksis, hvor stor og betydningsfuld lægens smukke gerning er. Men det skulle gå ganske anderledes. Man var i lykkelig uvidenhed om, at selv om man foretrækker at gøre sine erfaringer selv, så får man dem ingenlunde gratis. Jeg startede fra mit jævne, gode og dygtige hjem som optimistisk og romantisk yngling. Livet søgte at gøre mig til en kynisk pessimist, men det lykkedes ikke helt. Jeg blev hurtigt klar over den fare, der altid lurede på mig gennem blodet i mine årer, hvori flød fransk huguenotblod, et stænk fra Brandenburg, men i hovedsagen jydsk og vederhæftig bondeblod. Et konglomerat, der har avlet en mentalitet, der ikke altid har været nemt at regere, og givet et sind i nuancer fra mørkerødt til sort. Jeg tilhørte ingenlunde de i tiden velkendte »håbløse slægter«,

men havde ubestrideligt et nervøst temperament, var en gærende ung mand, men jeg var i ingen henseende fanatiker, havde tværtimod i mit gode og opofrende hjem i nogen grad lært at sætte pris på orden og system.

Økonomisk tegnede fremtiden sig ubestemmeligt og broget. Min farmor i Holstebro havde i sin lille ejendom optaget et lån på 3000 kr., som far skulle forrente og afdrage; det var en uhyre sum dengang, i 1910. Iøvrigt stolede i hvert fald mine forældre på forsynets hjælp og på, at alt nok ville ordne sig til det bedste, idet de og jeg håbede på en mulighed for mig til at opnå andel i universitetets stipendier og legater. Jeg selv var blevet radikal og »fritænker«, det har ændret sig siden. Provinsdrengen har med tiden fået et mere afklaret syn på mange felter, men jeg gik dengang ind til en omskiftelig livsperiode på ondt og godt. Ved sommerferiens slutning rejste jeg til København. Jeg skulle selv på egen hånd finde pensionat og logi, en nok så vovelig sag for en 17 års student fra det mørkeste fastland. I min tegnebog var der 200 kroner, en masse penge på den tid, og i min mappe lå mit bevis som velmeriteret dansk student, samt det af skolen lovpligtigt udstedte vidnesbyrd, der i særlig grad havde glædet mine forældre: »Han har i sin Skoletid vist sig at være et hurtigt og kvikt Hoved; han har lagt levende Interesse for Dagen for forskellige Sider af Aandslivet og opført sig godt.«

Dermed ophørte min daglige tilknytning til hjemmet i Viborg, hvor mine forældre forblev boende til 1914, da far som følge af en nedarvet tunghørighed (som han har videregivet mig som arv) søgte afsked fra hæren, kun 50 år gammel, og flyttede til hovedstaden; det var dog også i nogen grad for at kunne være mig til støtte og hjælp under mine studier ved universitetet, som jeg forlod i 1920 som juridisk kandidat med Laudabilis.

Kammeraterne i Viborg afholdt store festligheder for far, for at takke for hans arbejde i standens interesse; det samme gjorde Viborg amts rekyllkorps, i hvis bestyrelse han sad sammen med stiftamtmanden og flere andre af byens fremtrædende mænd. For et par år siden var jeg i Viborg, første gang efter mange, mange års forløb. Jeg erfarede da fra mange sider, at fars navn og virke ikke er glemt derovre, og at mit barndomshjem bar det bedste omdømme i alle kredse. Det har det også fuldtud fortjent.

Et skuespillerhjem

Af skuespillerinden Karen Poulsen

I Tordenskjoldsgade på hjørnet af Holbergsgade på en 4. sal boede mine forældre, da jeg blev født. Mange minder har jeg ikke derfra, da jeg ikke var ret stor, da vi flyttede til Bredgade 65, dog kan jeg huske nogle enkelte ting. Jeg mindes, at min far en aften bar mig ind i et tæppe i dagligstuen ved det store hjørnevindue, jeg så nogle vældige flammer og røg fare mod himlen, jeg kan huske jeg blev rædselsslagen. Senere fik jeg at vide, at det var Christiansborg Slot, der brændte. Jeg kan huske fars stue med 3 fag vinduer mod Tordenskjoldsgade, hjørnedagligstuen, spisestuen og fars og mors soveværelse, hvor jeg sikkert har sovet. Så antager jeg, vi har haft 3 stuer til, for vi var ti søskende.

Bredgade 65 står derimod tydeligt for mig. Ind ad den store port (med konditoriet), op til fjerde sal ad den brede trappe, ind i en stue med fars høje reoler med de uindbundne bøger; dagligstuen med de grønne plysmøbler lå til højre for entrédøren, spisestuen lige for. Det var en stor spisestue, vi havde – vi var jo 12 til bords hver dag – og her opholdt vi børn os mest, i dagligstuen kom man ikke meget i gamle dage og kun ved festlige lejligheder. Midt på gulvet stod et stort bord, desuden var der buffet med spejl og to opsatser på siden, et stort dækketøjsskab og tolv stole, og i hjørnevinduet til gaden stod mors sybord, ved hvilket hun sad meget, flittig som hun var. Far havde sin stue med de indbundne bøger på den anden side af spisestuen, så vi skulle jo helst være stille efter middagen, som var klokken 4, da far altid skulle hvile, inden han gik på teatret. I fars værelse var der to fag vinduer til Bredgade lige overfor Frederiks Hospital; foruden et stort skrivebord midt på gulvet fandtes her en stor læderlænestol, et bornholmerur – far samlede på ure – buster af skuespillerne dr. J. C. Ryge og Michael Wiehe, to spilleborde, som vi børn mange gange har spillet l'hombre ved, og så alle hans bøger.

Olaf Poulsen og hustru i lejligheden Bredgade 65. (Ca. 1898).

Vi havde meget sjældent selskab, ja praktisk talt aldrig. Jeg mindes ikke, jeg har set spisebordet festlig dækket undtagen for os selv ved julen. Far brød sig ikke om selskab, han havde vel nok i sin store familie, ikke engang til børnenes konfirmation blev der inviteret fremmede; der var iøvrigt heller ikke megen tid eller lejlighed for os til at gøre selskab, da far og mor jo sædvanligvis var på teatret (mor var jo ved balletten).

Fra spisestuen gik en lille trappe ned til en lang gang med alle soveværelserne, og for enden af gangen lå køkkenet og bag det et stort pigeværelse. Fars og mors soveværelse lå først i gangen, så fulgte tre børneværelser.

Vi havde megen respekt for vore forældre. Far behøvede bare at se på os, når vi snakkede for højt ved bordet, så kom der ikke en lyd fra os. Spise op skulle vi også, ellers fik vi det vi levnede til aften. Når så far gik på teatret kl. 6, kunne vi lege og læse omkring det store bord. Klokken halv otte kom vi i seng. Een

ting husker jeg så godt – når far og mor en sjælden gang ikke var på teatret; så spillede de firhændigt, og jeg åbnede da altid min dør og lyttede og glædede mig.

Juleaften var strålende for os børn. Far og mor gjorde det så festligt. Vi fik mange gaver, og ingen af os anede, hvad vi skulle have, før døren gik op til fars stue, og træet strålede os i møde. Nutildags er der jo mange børn, som selv pynter træet og bestemmer de gaver, de vil have. Så sang vi salmer, vi kunne alle synge, og fik vore gaver. Vi sad omkring spisebordet og legede og talte, hvem der havde fået flest gaver. Når sa den dejlige juleaften var forbi, skulle vi een efter een kysse far og mor og sige tak for i aften og gå i seng.

Vi havde også mange aftener i Casino, det lå jo ret nær ved os i Amaliegade. Far skrev på et visitkort: Olaf Poulsen udbeder sig to billetter til i aften, så løb en af os over i Amaliegade og fik dem, og lykkelige var vi. Det kunne hænde, vi bad far om det bag mors ryg, men når hun fik det at vide, forbød hun os at gå. Det var jo en streg i regningen. Jeg elskede at gå i teatret som barn, og mange gange tiggede jeg mor, når hun skulle afsted om aftenen, om at få lov til at gå med. En gang imellem lykkedes det, så sad jeg skjult i balletlogen. Det var mest operaer og balletter, jeg holdt af; når jeg havde set en ballet, dansede jeg for vore husassistenter, det har sikkert ikke været godt. Mange gange om aftenen vågnede jeg, når far kom hjem fra teatret; så havde mor lavet en lille varm ret til far, og da dørene til børnenes soveværelse skulle stå på klem, nød jeg den dejlige madluft.

Raske var vi alle som børn, vi fik heller ikke lov til at være syge. Havde jeg lidt hovedpine eller var utilpas, måtte jeg ikke blive hjemme fra skole. Læge kendte vi ikke meget til; vi havde alle på omgang mæslinger og kighoste, men det passede mor selv. Mine brødre gik alle i Borgerdyd-Skolen i Helgolandsgade og vi tre piger i Overgaards-Skolen i Ny Kongensgade. Far var ikke rar, når vi havde dårlige karakterbøger. Strengt blev vi opdraget. Vi pigebørn måtte aldrig lege i gården, og drengene skulle være oppe til bestemt tid; men jeg er nu glad for den opdragelse, vi fik, det giver en rygrad senere i livet.

Far kunne være streng, men også storartet og god. Hans barnlige glæde viste sig for eks., når han lavede dukketeater til os,

Fru Olaf Poulsen med sine 10 børn foran huset i Fredensborg. (Ca. 1889).

med lysrampe (olie). Det morede ham. Så sad han og så meget alvorligt på, hvordan vi klarede det. Da jeg blev lidt større og tit talte om at blive skuespillerinde, skulle jeg jo spille alle rollerne på dukketeatret; jeg kunne selvfølgelig ikke af angst, fordi han sad og så på det; så kunne han pludselig rejse sig og sige: »Det var udmærket« ... »du har ikke spor talent,« og så gik han; men lidt efter kom han leende igen og sagde: »Nu skal jeg spille for jer,« og det morede os jo adskilligt mere.

I Bredgade 65 boede mange kendte mennesker. Jeg kan huske, at jeg så komponisten J. P. E. Hartmann lige overfor klæde sig om foran sit soveværelsevindue, han var dog meget gammel. Senere boede politikeren Christmas Møllers familie i den samme lejlighed; jeg har mange gange leget med Christmas Møller, og da jeg blev voksen, besøgte jeg familien i deres smukke villa i Espergærde. Neden under os boede familien Høeberg, og på første sal en rar mand, som hed Herr Lorentzen. Vi børn holdt meget af ham. Når vi mødte ham i porten, gav han os altid 25 øre, »skal det være en kage,« sagde han; vi var lykkelige, takkede ham og løb ind i konditoriet i porten og købte fire store »Napoliums-

kager«. Konditoriet i stuen ligger der endnu under et andet navn, dengang hed ejeren Mønsted. Mange kendte mennesker boede i det store kompleks, Baron Blixen-Finecke, Grut Hansen og vekselerer Henriques, som vi kom meget sammen med.

Men det morsomste i tilværelsen for mig dengang var, når vi skulle flytte på landet. Dagen før kridtede mor vinduerne, så vidste vi besked, vi skulle til Fredensborg til vores yndige villa »Østrup«. Hvor vi glædede os, vi børn! Der levede vi et virkeligt familieliv; alt – haven, dyrene, far havde 2 heste og vogne – gav os det herligste sommerferieeventyr. Jeg mindes vore dejlige køreture til Nøddebo – Esrom – Gurre med madkurve, drikkevarer og kager; far kørte selv Lise og Fritz, og når han på hjemvejen var lidt træt, kunne hestene finde hjem alene, de blev jo ikke forstyrret af motorkørsel. Så var der alle besøgene, far fik på landet. Jeg kan huske herr og fru Phisters besøg for ikke at tale om de kongeliges, navnlig kong Frederik VIII's; jeg blev så bange, da jeg hørte, at kongen var på besøg hos far, at jeg krøb ind under en sofa af skræk. Ligeledes mindes jeg, at min søster Rose og jeg som små piger gik tur i parken og mødte Deres Majestæter kong Georg og den senere kong Frederik VIII, der dengang var unge. Vi to piger havde noget man kaldte bøllehatte på, dem tog de kongelige herrer af os og lavede til alle mulige faconer; de gav os også chokolade og andre gode ting.

På landet i Fredensborg var mine forældre i strålende humør, fri for teater, byens støj og alt besvær, og det kunne vi børn fornemme. Vi var os selv, morede os, levede livet i smukke og sunde omgivelser, badede hver dag i Esrom sø; vandet var iskoldt, men vi var vænnet til det fra små. Vi gik gennem Skipperalleen til Skipperhuset, ned til et meget primitivt badehus. Fra vi var tre år gamle blev vi puttet i vandet af mor. Fersk vand er jo ikke let at lære at svømme i, men vi gjorde det.

Det gamle hus, vi dengang boede i, havde været en kro. Stuen til højre for indgangsdøren med to vinduer ud til vejen har sikkert været krostuen, og på den anden side af gangen lå oprindelig to mindre stuer, den ene med veranda ud til haven; men da far købte huset, rev han væggen ned, så det blev een stor stue. Der havde han mange gamle møbler, andre havde han lavet selv; således var der et klaver, som havde stået i det gamle Kongelige

Olaf Poulsen i sit værksted i Fredensborg. (Ca. 1910).

Teater, med trappe man skulle op ad for at komme til at spille. Vi havde mange dejlige timer i den stue. Far spillede og lærte os børn at synge, vi var jo alle musikalske og lærte hurtigt at synge forskellige stemmer og korsang; det morede os at se folk stå stille udenfor vinduerne og høre betaget på os. Oppe på første sal havde vi soveværelser, og der havde far sit værelse, hvor han læste og hvilede sig. Nede i den gamle have lå et lille bondehus, det lavede far om til værksted i den ene side og hestestald og høloft i den anden side. Dernede hørte vi mange gange far arbejde og synge. Han lavede rammer til billeder, han selv malede; han kaldte det Olaf Poulsens rammefabrik. Alt hvad der skulle repareres enten i huset eller haven, lavede han selv, bænke, borde, stakitter – alt – ja han forsøgte sågar også at forsåle vort fodtøj. Om det lykkedes, kan jeg ikke sige, for det sorterede under mor.

Hendes fødselsdag står ganske tydeligt for mig. Man kan forstå, hvad det vil sige, og hvilket arbejde det var, når alt, hvad der var levende i og udenfor huset – alle børnene, papegøje, kakadue, hunde, heste – hver især mødte op med en buket blomster med

en lille gave ved. Alt det besørgede far dagen før. Vi børn kom tidligt om morgenen ind i mors soveværelse og overrakte hende blomster, dyrene havde dem om halsen, eller der stod på buketten fra den og den. Fars gave var jo den flotteste, pengegave selvfølgelig. Derefter var vi i reglen en tur med vognen, og i den stod en dejlig madkurv, en stor svensk, ottekantet kurv med mange farver og inskriptioner. Vi tog sædvanligvis til Gurre og Marianelund; der var en stor jerngynge, som vi børn nød; vi var der hele aftenen og kom sent hjem.

Som sagt vi var lykkelige for Fredensborg. Noget skønnere end parken med Marmordalen – Kongebroen – Sukkenes Allé skal man lede længe efter. Jeg har rejst meget og været mange steder, men har aldrig oplevet så megen idyl og romantik som der. Der er en egen stemning i Fredensborg, den kan ikke beskrives, den skal opleves.

Den russiske kejsers villa lå lige overfor fars hus ved Bondedammen. Det var en fest, når hele den kongelige familie kørte forbi os med de røde kuske på bukken. Tre konger har jeg set ride forbi vore vinduer i Fredensborg, Christian IX, Frederik VIII og Christian X, og majestæterne har såvidt jeg ved alle besøgt far i Fredensborg. Når garden spillede inden for jerngitteret ved slottet, var vi der næsten altid. Det var en dejlig tid; jeg ønsker så ofte, at jeg kunne leve blot een af disse timer om igen; nu er alt uroligt og forjaget, dengang var der vidunderlig fred og ro og i særdeleshed poesi, og man forstod at vurdere det, ellers kunne det vel ikke stå så tydeligt for en så lang tid efter. Når jeg tænker tilbage på mine Fredensborgdage, er der duft af lindetræer – sol, der skinner på vejene, stærkere end andre steder – måneskin på Kongebroen – køreture gennem Gribskov og fuglenes sang om morgenen ganske tidligt; jeg synes ikke, jeg har hørt så megen fuglesang som i Fredensborg og i fars have. Jeg synes også, at vi ofte havde tordenvejr, da jeg var barn. Om natten vågnede vi ved, at far stod op, tog lange støvler på og gik ud i markerne, han syntes det var så smukt at se uvejret ud over Esrom Sø. Sommetider slog lynet ned, og lidt efter hørte vi trommen i de små gader i Fredensborg, så var der ild et eller andet sted. Der var kun een sprøjte, oppe ved slottet, og langt om længe kom den i funktion; den kørte ikke hurtigt, så ilden var omtrent forbi, når den arri-

Olaf Poulsen spiller kvartet med tre af sine børn. (1916).

verede. Var der ild om dagen, fik vi lov til at gå med. Det var sørgeligt at se folkene stille de brændende møbler ud i haven, tit var beboerne helt forvirrede; jeg har set en gammel kone komme ud af sit brændende hus og sætte en natpotte op i et træ; det var både til at le og græde over.

Også fars skovture til Gribskov med professor Vilhelm Østergaard, Sophus Bauditz og grosserer Zachariae husker jeg tydeligt, køretøjet med hestene Fritz og Lise, mors store madkurv med alt, hvad årstiden kunne frembringe af lækre sager, øl, snaps, whisky og sodavand, alt hvad der hører til en mande-skovtur; de andre herrer havde også lækkerier med. Fars glæde var ubeskrivelig, når han sad på bukken svingende med hatten og råbte farvel til mor og alle os unger. Så blev de borte en lille ugestid og kom glade og veltilfredse hjem, med mange fotografier fra turen.

Far elskede musik. Et helt lille orkester havde han fået indarbejdet med sine børn, min søster Rose spillede flygel, min bror Hans cello, den yngste bror Åge fløjte og han selv, ja han kunne

egentlig spille alle instrumenter, men satte sig i reglen ved orglet. Han havde selv instrumenteret og arrangeret det hele. Sine l'hombre-aftener holdt han også meget af; alle vi børn kunne dette spil fra vi var små og spillede med ham omtrent lige til hans død. Tomands-l'hombre lærte vi også. Det var svært, men efterhånden gik det; så sagde han altid: »Du skal få, hvad jeg vinder« (vi var jo kun to). Barnlig var far, og det var det strålende ved ham; men han kunne også blive vred, når vi spillede forkert, og det gjorde jeg tit. Men så så han på mig, og så tog jeg mig sammen; det blik glemte man jo ikke så let.

I 1904 blev det gamle hus revet ned og en ny villa bygget. Smuk var den, men helt anderledes end den gamle. Der kom nye møbler, røde silkemøbler i dagligstuen og flygel. Mors stue var også yndig, med et lille sort orgel. Far samlede jo på bornholmerure, der var fire i huset. Hans egen stue lå på første sal med hans gamle møbler, chatollet, bøgerne og den store læderlænestol foran skrivebordet. Det var alligevel trist at sige farvel til det gamle hus. Jeg nåede heldigvis at få mit bryllup holdt der og blev viet i slotskirken i Fredensborg, det ville jeg så gerne; i den var jeg kommet fra jeg var lille.

Den nye villa har jeg ikke mange erindringer fra. Et sørgeligt minde er min mors sygdom og død, ikke ret længe fik hun lov at bo der. Det tog stærkt på far, jeg tror egentlig det tog alt. Teatret interesserede ham heller ikke rigtig mere. Heldigvis havde han børn og venner, der ofte kom til ham. Det var, ligesom om han nu gerne ville se mennesker omkring sig, og når vi kom, så gjorde han det meget festligt for os alle; der blev dækket et lukullisk bord med masser af mad og vin, og glad var han, når vi nød det; han spiste ikke selv meget i de sidste år; hundene, der lå ved hans stol under bordet, fik det meste.

Da alle børnene var blevet gift, og mor var død, levede far i den store villa alene med min yngste bror Âge. Han købte et stykke jord til sin grund, og på den lå et lille, gammelt bondehus, som han indrettede til Âge, idet han lavede det hele selv, nye gulve, en lille altan, møbler og faste skabe, det var meget hyggeligt. Min bror Âge holdt meget af landvæsen og passede fars have smukt. En storartet ven havde far i grosserer Zachariae. Han så op til far og gjorde meget for ham, kom dagligt sammen med

ham og hjalp ham, når han trængte til det. Store gilder var vi med til i villa »Paradise« hos Zachariae. Der kom mange kendte mennesker, postmester Holbøll, professor Vilhelm Østergaard, overlæge Holck, skuespillerparret Jonna og Nicolai Neiiendam, Elith Reumert, doktor Blad og mange fler. Der blev holdt taler, og postmester Holbøll sang til eget guitarakkompagnement. Efter middagen holdt en række vogne udenfor; så kørte vi alle sammen over til Gribskov, en gang imellem var der orkester med eller sangere, som underholdt os på turen; vi havde champagne i kurve og hjemmebagte kager; derpå tog vi til Esrom kro eller Nøddebo eller Fruens Bøge. Det blev sent, inden vi kom hjem, men en festlig og dejlig dag havde vi haft.

Kun altfor hurtigt var sommeren forbi, og navnlig følte vi det som børn. Vi måtte tilbage til Bredgade 65, hvor livet svandt ganske anderledes hen. Det forekom mig, at jeg levede to vidt forskellige tilværelser, i Bredgade og i Fredensborg. I byen var far et helt andet menneske, han ville have ro og fred omkring sig og var derfor ganske passiv overfor os børn. På landet derimod havde han sit pragtfulde humør, var altid i aktivitet, og vi var sammen med ham fra morgen til aften. Senere forstod jeg, at alt det, han oplevede derude, har gjort sit til at berige hans store talent, lune og menneskelighed.